

HOMO CLIMATICUM BALKAN

2026

HOMO CLIMATICUM: BALKAN

Regionalni natječaj Zelene akcije, Omladinskog centra CK13, Centra za životnu sredinu, Zero Waste Montenegro i Kulturtregera (Klub Booksa) za kratke priče i pjesničke forme žanra klimatske fikcije 2026.

Nakladnici: Zelena akcija i Kulturtreger

Za nakladnike: Dora Sivka i Dušica Parezanović

Radove iz BiH odabrali: Enes Škrgo, Ognjen Tadić i Boris Maksimović.

Radove iz Crne Gore odabrali: Vanja Cicmil, Milisav Popović i Žarko Vučinić.

Radove iz Hrvatske odabrali: Anja Tomljenović, Ivana Dražić i Dora Sivka.

Radove iz Srbije odabrali: Đorđe Majstorović, Hana Kukučka
i Borislav Prodanović.

Radove uredio: Đorđe Majstorović.

Grafičko oblikovanje i ilustracije: Aleksandar Saša Škorić

Tisak i naklada: Vilux, Banja Luka, 200 primjeraka

* Ova je zbirka ostvarena u sklopu projekta "THE STORY OF THE 1.5°C LIMIT – Solutions and storytelling of youth from Western Balkan" te je financirana sredstvima Europske unije. Izneseni stavovi i mišljenja su stavovi i mišljenja autora i autorica i ne moraju se podudarati sa stavovima i mišljenjima Europske unije ili Europske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Ni Europska unija ni EACEA ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

Zelena akcija ISBN 978-953-6214-76-1

Kulturtreger ISBN 978-953-8256-35-6

**Sufinancira
Europska unija**

**Centar za
životnu sredinu**

**THE STORY OF THE
1.5°C LIMIT**
SOLUTIONS AND STORYTELLING
OF YOUTH FROM WESTERN BALKAN

booksa

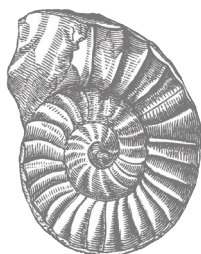

**ZERO
WASTE
MONTENEGRO**

CK13

HOMO CLIMATICUM: BALKAN

2026

SADRŽAJ:

Predgovor.....	6
Irena Plejić Premec, <i>Riba u fotelji</i>	9
Tatjana Čačić, <i>Kako to?</i>	15
Marija Šarović, <i>Nada</i>	16
Luka Latinčić, <i>Serviser koji se preporučuje prijateljima</i>	18
Mario Šurjak, <i>Klimatski ratnik</i>	19
Rebecca Duras, <i>Bazen</i>	25
Arijana Boban, <i>Usnuli čalopek</i>	31
Milkica Marjanović, <i>Suša</i>	35
Sanela Piranić, <i>Nebeski bunar</i>	36
Anes Batilović, <i>Trulež</i>	43
Bojana Uskoković, <i>Pasji dani</i>	48
Marija Katić, <i>Susvita</i>	50
Miloš Stijepić, <i>Posljednja patrola</i>	53
Petra Gavrić, <i>Moj dnevnik</i>	59
Maja Petrović, <i>Sutra je ranije nego što misliš</i>	62
Andrea Popov Miletić, <i>Zamislimo minus pet</i>	63
Miloš Durković, <i>Crvena nit</i>	65
Ksenija Vojvodić, <i>Činioci posljednjeg čina</i>	69
Tamara Janković, <i>Dok nas gledaš, Terra</i>	72
Martina Matijević, <i>Optužnica za zemlju</i>	74
Roman Šimunović, <i>Generiraj novu zemlju</i>	80
Maša Gradac, <i>Propheticum perfectum</i>	82
Nenad Mitrović, <i>Dar vetra</i>	87
Angelina Životić, <i>Tamagoči</i>	94
Helena Jovanović, <i>Sjemenka nade</i>	99
Predrag Momčilović, <i>Stari telefon</i>	101
Marija Vulović, <i>Nad saharom je uvek vedro</i>	104
Nevena Matijević Đuranović, <i>Otisak – Postscriptum</i>	105

Predgovor

Postoji dobar razlog zašto je ime ovog zbornika namerno napisano gramatički pogrešno. *Homo Climaticum* (a ne *climaticus*) nije omaška. Ovo je manifest. Klima ne poznaje rod, vrste, a ni granice; ona obuhvata sve i sve nas menja.

Novi entitet koji smo pokušali ovde da imenujemo ne da se ukalupiti u okvire ustaljene gramatike, baš kao što se posledice klimatskih promena ne mogu tako lako ukrotiti.

Na poziv da zamisle svetove koji dolaze (ili koji su možda već stigli) javili su nam se autori i autorke od Banje Luke do Niša, od Mostara do Podgorice, od Splita do Beograda. Na konkurs je pristiglo 130 priča i pesama iz regije, od autora i autorki rođenih u razmaku od pola veka. Od 28 objavljenih radova, čak 12 potpisuju mladi između 18 i 30 godina starosti. Ono što ih sve povezuje je zajednički osećaj: da živimo unutar promene, a ne pre nje.

Radovi u ovom zborniku ne govore o budućnosti kao o nečemu apstraktnom i dalekom. Govore o zabrani izlaska napolje između jedanaest i osamnaest časova, o vodi koja teče samo noću, o reci koja je presušila, o gradu koji živi isključivo u mraku jer je Sunce postalo neprijatelj. Govore o poslovima kojih danas (još uvek) nema: hvatačima vlage koji sakupljaju živu rosu iz vazduha, dostavljačicama vode koje krstare ulicama nekadašnjih turističkih letovališta, antirobotskim novinarima koji u svetu sveprožimajuće veštačke inteligencije tragaju za ljudskim glasom, čistačicama koje skupljaju seme kao poslednji čin nade.

Klimatska kriza ne donosi samo katastrofu, ona rađa i nove oblike opstanka, nove profesije, ali i nove oblike solidarnosti.

Regionalni kontekst je u ovom slučaju takođe vrlo bitan. Balkan ima poseban odnos prema klimatskim promenama: nije ih prouzrokovao u meri u kojoj su to uradile bogatije i moćnije ekonomije, a suočavaće se s njihovim posledicama ravnopravno sa svima. Naš zbornik ima šta da kaže o toj nepravdi. I kaže to kroz magični realizam istarskog bazena koji se pretvara u ogledalo savesti, kroz postapokaliptičnu Banja Luku u kojoj se i pred smakom sveta javljaju iste, stare podele, kroz vreli Mostar koji cveta tek kad sunce zađe. Lokalno i globalno ovde nisu u suprotnosti, oni su u istoj rečenici.

Žiri je u odabranim radovima prepoznao ono što je u klimatskoj fikciji najteže postići: atmosferu. Ne popis ekoloških tema i podataka prurušen u priču, nego živ, tegoban, ponekad i gorko smešan svet u kome se sada svi prepoznajemo. Pobjedničke priče iz sve četiri zemlje („Riba u fotelji” iz Hrvatske, „Trulež” iz Crne

Gore, „Poslednja patrola” iz Bosne i Hercegovine i „Bazen” iz Srbije) različite su po tonu, poetici i pristupu, ali ih sve veže ista sposobnost da na intimistički način učine vidljivim ono što se gubi u zloslutnim statistikama.

Ovde nećete naći zelenu nadu nalepljenu na kraj teksta kao kakav romantični flaster. Ako ima nade, skupo je zaslužena i zasađena u pukotini betona, gotovo uprkos svemu. Devojčica koja sa dedom uči kakva je planeta nekada bila, ili žena koja pokušava da manifestuje zaboravljenih minus pet – to su gestovi koji su istovremeno nežni i očajnički, i upravo ta dvostrukost čini ih literarno istinitim.

Ohrabruje što autori i autorke ne pišu o klimatskim promenama kao o nečemu što će se desiti nekome drugome, negde drugde, nešto kasnije. Pišu iznutra, iz vreline, iz žeđi, iz umora, iz zabrinutosti, iz empatije. To je, vrlo moguće, najpoštenija stvar koju savremena literatura može da uradi.

Ovaj zbornik nastao je u okviru evropskog projekta posvećenog glasovima mladih, i kao takav ima i jednu praktičnu namenu, jer može poslužiti i kao zagovarački dokument. Pesme i priče u njemu nisu samo literatura, one su svedočanstvo o tome kako jedna generacija vidi svoju planetu i svoju odgovornost prema njoj. Slobodno ih čitajte u parlamentima, na skupštinama, u učionicama, na trgovima i ulicama. Mit o nama piše se upravo sada, a iza redova koji slede stoje stvarni ljudi koji nose nadu.

Novi *Homo climaticum* je stigao. Pitanje je samo hoće li zasaditi cvetnjak.

Dorde Majstorović

RIBA U FOTELJI

Irena Plejić Premec

Zagreb

„Je l' bilo lijepo cure?!”

„Jeeeee!” vičemo Meri i ja u isti glas sa stražnjeg sjedala auta.

„Odlično! Sad spavanac do Zagreba. Za čas smo doma”, kaže tata. Meri pali mobitel. Ja gledam kroz prozor. Ne spava mi se. Jurimo pored drvoreda borova. Kroz mrežu njihovih grana vide se komadići blistave plave plohe mora. Trenutak mi se urezuje u pamćenje, iako sam premalena da budem toga jasno svjesna. Kao da na svijetu nema ničeg osim te ceste i tog kolaža zelene, smeđe i plave u okviru prozora.

Imam šest godina, a Meri osam. Proveli smo dugi vikend kod našeg bratića Noe. Teta Lea i tetak Tvrtko kupili su kuću na moru, na samoj plaži. Teta Lea je mamina sestra, kao što je Meri moja. Noa me naučio zaroniti na glavu, sve do dna. Volim more. Htjela bih živjeti na moru. Kao da čuje moje misli, tata kaže:

„Evo, tak' bi moglo biti i nama. Mogli bi raditi s mora cijelo ljeto. Navečer na terasi popiješ bevandu i opustiš se k'o čovjek...”

„Hoćeš platiti kvadrat šest tisuća eura?”, kaže mama. Ne gleda ga, gleda kroz prozor.

„Da smo kupili onda kad sam htio... Ali ti si mislila da je pametnije preuzeti Lein dio voćnjaka u Zagorju. Šest podivljalih šljiva koje nisu rodile trideset godina”, kaže tata. Pretičemo kamion. Koncentriran je na vožnju, pa se Meri i ja nadamo da je razgovor završen. Nije dobro kad tata spomene voćnjak. Mama i Lea su naslijedile od moje pokojne bake, a ona od svoje mame, prabake Marije. Meri se zapravo zove Marija, po prabaki. Ona ne voli to ime i hoće da je zovemo Meri. A tata ne voli taj voćnjak i hoće da ga prodamo: „Ovo je pravo vrijeme, to je sad u građevinskoj zoni. Cijene su se digle, ljudi prodaju i zarađuju, a mi...”

Sad i ja vadim mobitel. Meri i ja stavljamo slušalice i svaka uranja u svoj svijet šarenih slika. Nestajemo. Ne slušamo.

*

Gledamo atletiku na televiziji. Sjedim naslonjena na tatino rame. Jedan se trkač prekriži prije nego utrka počne. Imam trinaest godina i svijet me privlači i

zbunjuje. Zašto svatko misli da je baš njegov bog pravi? I da će navijati za njega u utrci? Mama i ja navijamo za jednog Afrikanca iz siromašne zemlje. Onaj koji se prekrizio je drugi, naš je treći. Poslije atletike počinje neka emisija o ekonomiji. Želim otići, ali mama kaže: „Baš je lijepo kad smo malo ovako zajedno. Meri! Dodi k nama!”

„U sobi je, ne čuje te. Vječno te slušalice na ušima. Mi uopće ne znamo kaj ta djeca misle, kaj slušaju, kaj znaju o svijetu”, govori tata mami, kao da ne sjedim pokraj njega. Šutim. Pokušavam čuti što govore ljudi u emisiji. Učiti o svijetu.

„Ne kužim. Ekonomija ne može stalno rasti. Ništa ne može stalno rasti, ne?”

„Komplicirano je, ne možeš ti to shvatiti”, odgovara mi tata.

Odlazim u sobu i pitam ChatGPT: „Molim te, reci mi može li ekonomija stalno rasti?”

Kratak odgovor: *Na našem su planetu resursi ograničeni: energija, sirovine, obradivo zemljište, kapacitet okoliša da apsorbira zagađenje. Ako rast znači više potrošnje i više otpada, tada stalni rast dugoročno nije moguć. Međutim, moderna ekonomija sve više raste kroz: tehnologiju, znanje, usluge, digitalne proizvode. **Zaključak:** Ekonomija može rasti dugo, ali ne može beskonačno rasti na temelju fizičke potrošnje resursa. Može rasti kroz znanje, tehnologiju i efikasnost. Dugoročno će morati postojati ravnoteža između rasta i održivosti.*

„Sereš”, odgovaram.

*

„Pričaj mi”, kažem mami. U ruci drži jastučić s pribadačama. Moju maturálnu haljinu treba suziti. Ovo je treća koju smo naručili internetom i ta je napokon dobra, samo malo preširoka.

„To se zvalo dota. Miraz. Prabaka Marija je tu zemlju donijela u brak kao svoju imovinu. To je bilo njezino i samo njezino. Ako ostane udovica ili... Podigni ruku”, kaže mama i osjećam njezine dodire i hladnoću sitnih iglica kojima pričvršćuje tkaninu tako da mi prati tijelo. Znam priču koju mi priča. Pradjed je kartao za novac i umro u dugovima. Prabaku je spasila ta zemlja. Sama je othranila petero djece i preživjela dva rata. Na fotografijama ima šake goleme kao dvije lopate. Odvlače pogled od njezina lica koje se ukočeno smiješi u objektiv. „To je od motike”, objasnila mi je još davno mama.

Prabaka je kao miraz donijela u brak i ruho koje je sama tkala. Od njega je šivala djeci odjeću. Gledam se u gledalo. Tirkizni saten spušta se do poda poput vala. *Zbog mene je avion pet puta letio s kraja na kraja svijeta*, pomislim dok zamišljam baku kako kroji grubo platno.

*

Kafić u Beču pun je studenata. Sjedim s Borisom, Marcusom, Stefanom i Soniom. Na razmjeni sam, jedan semestar. Živim u studentskom domu, Sonia iz Rumunjske mi je cimerica. Članica je jedne udruge za zaštitu rumunjskih šuma. Navečer mi svira gitaru, a ja joj kuham krpice sa zeljem. Stefan je iz Beograda. Tamo su studentski nemiri. I Stefan je sav nemiran, vrpolti se, govori brzo, kao da ne uspijeva uhvatiti vlastite misli koje se petljaju u proturječnosti. Mjesecima je bio na ulici, kaže da je to bilo najljepše vrijeme njegova života. A ipak je otišao, želi završiti fakultet, želi biti liječnik. Želi previše toga istovremeno, kao i svi mi. Osjećamo se kao da stojimo u točki nekakvog loma. Kao da je sve na nama. Slušam nas i imam osjećaj da ne znamo ništa o svijetu i da znamo previše. I jedno i drugo nas potiče i koči. Kako smo se tu našli? Gdje su stariji i mudriji? Šalju jedni drugima fotografije grdobina na posteljici od špinata. Naručuju iz Kine rezače jaja.

„Ekološka borba je politička borba. Zelena ekonomija je biznis, a čim je biznis, onda to vodi...”, kaže Marcus.

„Ali, ako ne donosi profit...” prekida ga Boris, Slovenac. „Radikalizam samo vodi u sukob. Svijet se mijenja polako...”

„I to na gore”, kaže Sonia i ispija pivo.

Razgovaramo na engleskom. Rasprave se ponavljaju. Želimo isto, ne možemo se složiti oko puta. Marcus studira sociologiju, već radi kao neovisni novinar, putuje. Misli ozbiljno, piše oštro. Njegov engleski se spotiče o njemačke suglasnike, preslatko. Vikendima planinarimo po brdima oko Beča i svijet izgleda popravljiv. Ili barem kao da na njemu još uvijek ima dovoljno mjesta za bijeg. Izgovaram to na jednom vidikovcu i Marcus me pita znam li da je to iluzija, da nema bijega. Stoji mi blizu i ja mislim kako ipak ima, ima, ako ne u prostoru, onda u vremenu, jer ono sada miruje i ja mirujem u njemu.

„Pališ se na mlade Nijemce koji spašavaju svijet”, kaže mi Sonia kasnije uz gitaru. Kimam glavom nad štednjakom. Istina je.

Poslije gledamo neki dokumentarac o Arktiku. Plavokosi ljubitelj prirode putuje po svijetu i osvještava ljude o problemu klimatskih promjena i stanju ledenjaka. Leti okolo, uživa i zarađuje. Voli pridjev *spektakularno*.

„Ugasi idiota”, kaže Sonia.

*

U voćnjaku su rodile šljive! Mama, Meri, teta Lea i ja kuhamo pekmez! Ima ga toliko da ga moramo poklanjati susjedima!

*

„Dosta mi je tvojih veganskih prenemaganja. Ako nećeš meso, jedi salatu”, kaže mama Lei iznervirano. Meri ih stišava da ne probude dijete, malu Teu. Previše se popilo. Novogodišnja je večer. Slavimo kod Meri i Marija. Vjenčali su se prije dvije godine. Mario je informatičar. Boji se otkaza:

„Gore u centrali su opt... otpustili 1300 ljudi”, žali se pripito.

Mama i teta sjede na balkonu koji je širom otvoren. U teglama cvijeće cvjeta kao da je rujan. Noa i ja sjedimo na kauču, jedemo sitne kolače, pričamo o djetinjstvu i kući na plaži.

„Već smo treći put morali ispumpavati podrume”, kaže mi Noa. „Kad je plima, more dođe skroz do praga, i preko. Kanalizacija se diže... Ljudi pokušavaju prodati, ali ne ide. Više ne ide. A kad se sjetiš... Prije desetak godina koštalo je k'o suho zlato.”

„Mi više ne putujemo. Samo virtualni sats... sastanci. Firma je jako os... osviještena. Ekološki”, kaže Mario. Meri mu demonstrativno uzima čašu, pere je u sudoperu i sprema u ormarić.

„Osviještena? Me nemoj me... Nije vas briga ni kome prodajete svoju opremu ni otkud rijetki metali. Ali zato sigurno zahode ispirate kišnicom. Koja preseravanja...”, kaže tetak. Od jeseni je nezaposlen. Trenutak prije htio je pitati Marija nudi li se kod njih nešto.

„Hoćeš da im da otkaz iz principa? Hoćeš nas ti onda uzdržavati?” ugriža Meri.

„Ajde, ne bumo si sad kvarili večer. *Nigdar ni bilo da ni nekad bilo*. Ne brineš se dok ti ne dođe na vrata, nema smisla. Evo, pijemo, jedemo i dobro nam je. Živili!” veli moj tata i diže čašu. Nitko ga ne prati.

„Ali nama je došlo do vrata”, kaže glasno teta Lea. „Trebali smo prodati kad su Slovenci počeli prodavati...”

„Tak' nam je to kad smo se oslanjali samo na turizam”, zaključuje moj tata, dolijeva vino u tetkovu čašu i nudi mu još francuske salate. „Ni'ko više nikam ne putuje. Osim migranata”, kaže i ne može se suzdržati a da se kratko ne nasmije vlastitoj dosjetki. Uozbilji se kad vidi mamin izraz lica.

„Bili smo zli prema Zemlji i ona nam sada vraća. Svemir se osvećuje”, kaže teta Lea glasom mudrog poglavice.

„Pa da. Sigurno bi sve bilo u redu da smo svi, kao ti, kuhali na kokosovom ulju

i mazali se *prirodnim* kremama koje koštaju kao mjesečna plaća na Filipinima”, kaže joj mama. „Svemiru je svejedno, Lea! Zeznuli smo sami sebe, o tome se radi. Nismo bili ni pametni ni praktični, pustili smo budalama i lopuzama da vode kolo i to je to. I sad će naša djeca to plaćati. A prirodi se fućka. Mi ili žohari – boli je briga.” Lea ima spreman odgovor, ali Noa skače s kauča, u pravi trenutak:

„Sad će! Gdje je šampanjac? Deset, devet, osam...”

Za osam sekundi nazdravljamo, gledamo se u oči i prisjećamo se da se volimo, i volimo se, grlimo se i želimo jedni drugima sretnu novu, i mislimo to iz dubine svojih uplašanih srca.

*

Ljeto je. Vodim svoju kćer Nevu u vrtić. Ima šešir i duge rukave. Ako je pustim van bez šešira, netko me može prijaviti socijalnoj službi. Neva je usred ljeta blijeda kao Snjeguljica.

*

„Otkupit ćemo. Sad. Prije nego postane preskupo”, kaže mama. Ona, tata, teta Lea i ja sjedimo u dnevnom boravku starog stana. Neva se igra na podu. „Osim našeg voćnjaka, ta livada je jedina parcela koja još nije izgrađena.”

„Ta zemlja nije dobra, tamo raste samo korov. To je i vaša mama govorila. To moraš tretirati nečim, i to redovito. Nemojte biti naivne”, kaže tata.

„Ne, to ne. Samo prirodni uzgoj. Da bude naše i da znamo kakvo je...”, počinje teta Lea.

„Onda ćemo uzgajati radič i stolisnik. To je jedino kaj tam' prirodno raste”, kaže tata i naglašava riječ 'prirodno' gledajući u Leu. „Cure, mi niš' ne znamo o zemlji. Jesi kada probala nešto uzgojiti? I živjeti od toga?” Ton mu je sad blaži, umoran.

„Nisam”, kaže teta Lea. „Ali postoje načini... Sve se može naučiti.”

„Ako i postoje, je l' ti stvarno znaš kaj to znači? Kakav život i kol'ko posla? A čak i ak' uspije, kak' ćeš to zaštititi? Pa čuješ priče, po Podravini oberu polja, krade se. Počiste ti voćnjak prek' noći, ne znaš ni 'ko ni kak'. I oko gradskih vrtova u Zagrebu ljudi stražare, svačega ima...”

„Treba otkupiti, svejedno. Zemlji će rasti cijena. A ako i neće... Lovu ne možeš jesti, a ovdje ipak... Vidiš kaj se događa, 'ko zna kaj čeka našu djecu. Treba ih osigurati”, kaže mama.

„A ti si sigurna da znaš kako? Da će ih zemlja spasiti zato što je prije stopedeset

godina spasila tvoju prababu?" kaže tata, ali nije ljut. Dosta mu je ovog razgovora. Vodi ga sam sa sobom u glavi već tjednima. Osjeća da stari, želi učiniti najviše što može za nas, 'osigurati nas' kako kaže mama, ali ovo je sve manje njegov svijet, sve je otišlo u nekom pravcu koji nije znao predvidjeti. Ne vjeruje više sam sebi, ne zna što je dobra odluka, a što loša. Neva nešto osjeća, penje mu se u krilo i grli ga.

*

Više se ne ide na more. Tetak i teta nisu uspjeli prodati kuću na vrijeme. Jedino Noa i ja ponekad odlazimo dolje vidjeti kakvo je stanje. Nitko drugi ne želi ni misliti o toj kući; već godinama je razlog obiteljskih svada i predbacivanja.

Mjesto je tiho. S pustih novogradnji sa staklenim balkonima počela se polako trusiti žbuka. Odlomljene grane, nakupine algi pred kućama, poplavljena riva. Oluja je srušila smokvu u dvorištu. Čistimo malo, spavamo na katu. More se igra metar od ulaza. Listopad je. Neva ima petnaest godina. Hrabro se skida u kupaći kostim i zalijeće u valove. Njezino se tijelo srebrno ljeska u vodi. Brzo će izaći i pobjeći u hlad. Svega se boji: meduza, sunca, alergija, melanoma, plastičnog posuda, školskih testova, stranaca, filmova s lošim završetkom, budućnosti.

Noa i ja uzimamo maske i slijedimo je. Noa mi pokazuje rukama: periske se oporavljaju. Tu i tamo se opet može vidjeti pokoja drsko uspravljena, to je dobar znak. Dno je prepuno odbačenih ili otplavljenih stvari. U jednoj razmočenoj i ofucanoj fotelji, veselo se igra mali špar.

KAKO TO?

Tatjana Čačić

Zagreb

Tko gasi svjetleće reklame ujutro
Tko popravlja klimu, ali ne uređaj
Tko usisava stakleničke plinove
Tko lužnati kisele kiše
Tko i mimo srpnja prerano budi Sunce i dogrijava ga
Tko se mačuje s olujnim naletima
Tko na tanke šnite reže cunami
Tko pikadom pogađa u epicentar
Tko šalje signale vapaja ticalima vatrenih mrava
Tko odmjenjuje pesticidima zaprašene bumbare
Tko liječi sredozemne medvjedice zapletene u mrežu
Tko to prekida lanac *Riba ribi grize rep*
Tko se sjeća crnog mora kad je bio modri Jadran
Tko čisti pušku nakon lova
Tko smišlja recepte s ugroženim vrstama
Tko pobjeđuje bakterije iz ledenjaka
Tko oplakuje polarne medvjede
Tko organizira ronilačke ture Nizozemske
Tko naplaćuje zalihe u labosu iskemijane formule H₂O
Tko iznajmljuje m² u preživljivim arealima
Tko kopa u nos Zemlje privatizirajući blaga prirode
Tko zna koliko ljudi može eliminirati jedan dron
Tko besciljnu vožnju aviomobilom koristi za psihoterapiju
Tko nije pokusni miš
Tko nije dijete iz epruvete
Tko može hodati uspravno
Tko nije rob modne industrije
Tko ne kaka mikroplastične brabonjke
Tko prepoznaje okus jabuke
Navija li tko za Planet

Tko o svemu tome promišlja hladne glave

NADA

Marija Šarović

Pirot

Nada je čistačica. Besprekorno čisti i besprekorno kraducka po stanovima. Svi znaju. Svi ćute. I ignorišu. Neki iz pristojnosti, neki iz samilosti, a većina zato što ne može da zamisli zgradu bez Nađe. Odavno je postala inventar koji klizi od jednih do drugih zelenih vrata. Stigla je bez prtljaga, bez prošlosti, bez dokumenata, sa sposobnošću da se prilagodi svakom prostoru. I svakom čoveku. Ono što odnese zanemarljivo je u odnosu na energiju i optimizam koje ostavlja za sobom. Pleše s metlom i džogerom po drvenom stepeništu, kao da je skliznula s neke nadrealističke slike, ili se tajno iskrala iz naučnofantastičnog romana. Ko god je ugleda, strahuje da će iščeznuti. Nada je poput nekog prozračnog holograma koji se s vremena na vreme odnekud pojavljuje i brzo nestaje. Kašičica, peškir, stari prsten, sve su to dokazi njenog postojanja. Nađa ne krađe iz pohlepe, već iz potrebe da i ona uzme nešto od života. Krađe su zapravo prikupljanje dokaza da je zaista prošla tuda, da postoji. Nada ne čisti samo prašinu. Ona briše tragove tuđih života. Krpom odnosi komšijske svađe, prećutne izdaje, bračna neverstva. Stoga zaslužuje da uzme neki simboličan dar za sebe. Tako ona gleda na to. Treba se samopotvrditi, misli. Mala i krhka, već vremešna, ali žilava Libanka ima najblistaviji osmeh koji se može zamisliti. Belina njenih savršenih zuba zaslepljuje. I plaši. Nikome nije jasno koje to nevidljive poluge pomera Nađa, posle čega čovek oseti potpuno olakšanje.

Nađa ima osmoro dece – četiri sina i četiri kćerke – koji se međusobno žene i udaju i imaju decu s različitim vrstama invaliditeta. Ona u tome ne vidi nikakav problem. „Tako je, kako je”, odmahuje glavom, i nastavlja sa poslom. Govori bez uznemirenosti, bez tuge. Retko! Njene priče su prevelike za jedan hodnik.

„Što manje pričaš, manje te boli”, govori u hodu. I iščezava.

Noću, kad zamrešum Nadine metle, stanari strahuju od sopstvenih praznina sakrivenih u finim talozima mraka.

Niko nije obraćao pažnju na vrućinu koja je došla umesto očekivanog proleća. Sa svih strana zujale su klime, kao veliki rojevi džinovskih insekata. Toplota je isijavala iz zidova, iz podova. Iz ljudi! Kada je voda počela da dolazi samo nekoliko puta dnevno, ljudi su prvi put osetili strah. Nađa je taj strah već poznavala. Biljke ispred zgrade počele su da venu. Ptica gotovo da nije bilo. Nešto zloslutno uvlačilo se među stanare stare zgrade. Zatvarali su se u stanove i ćutali.

„U vremenu koje dolazi, podrumi će postati najvažnija mesta na svetu”, začuo se Nadin prodorni glas. Svi u zgradi zadrhtali su od njega. „Potrebno je samo da odlučite, da li ćete živeti kao porodica ili kao potpuni stanci.” Bez reči, svi stanari zgrade uputili su se ka podrumu, odakle je dopirao Nadin glas i prijatna svežina. Svako je sa sobom nosio ono što bi moglo da doprinese zajedničkom opstanku.

Na sredini podruma stajale su sve posude koje je Nađa ukrala. Bile su napunjene vodom koja je svetlucala u mraku, kao da je u njima zahvatila sve zvezde s neba.

Nade nigde nije bilo. Na čiviluku je samo beživotno visio njen radni mantil, s džepovima punim raznovrsnog semenja.

SERVISER KOJI SE PREPORUČUJE PRIJATELJIMA

Luka Latinčić

Zemun

došao sam u Borču, spreman da se umorim
od tad je prošlo par hiljada *majstore jel ste za kafu* i bilo mi je dosta umaranja
bilo mi je vreme za starost pod suncobranom
vreme za *noge na sto*

i tako, prolaze subote
biram dobar paradajz
menjam baterije za daljinski
na dva brijanja od dana kada će sve da bude gotovo

bilo je ovako
deveti avgust
sedamnaesti dan zaredom
Bergen Inverter Comfort Apolo T 12k

u naselju između autoputa i njive
na šestom spratu novogradnje
sa šrafčigerom među zubima
iskrivljen, nagnut kroz prozor

KLIMATSKI RATNIK

Mario Šurjak

Ivanec

Iako je svibanj tek počeo, sunce je pržilo kao da je sam Lucifer u selu otvorio ispostavu pakla. Drašo je potražio hlad ispod krošnje jabuke, ali bobovac je izgubio bitku s đavoljim ložačem.

– *Već sam davno trebao posaditi kokose ili banane* – pomislio je Drašo ispod rijetkih, suhih grana.

Supruga Štefica je usred dvorišta napunila bazenčić da se djeca osvježe kad dođu iz škole, a Drašo se kao cigla bućnuo u vodu.

– Pi-pi piromani! Nisam u banani! – arlaukao je, lupkajući se po dlakavim prsima u gorila-modu, no brzo se uspuhao i primirio.

Dok mu je samo glava virila iz vode, prisjećao se proljeća iz djetinjstva: blagog povjetarca, mirisa bagrema, zujanja pčela...

Danas su pčele bile rijetkost, a vjetar je raznosio vrelinu i pekao kožu. Zbog duge suše, usjevi na njivama su propadali, a zemlja je pucala kao loša keramika. Stariji mještani šaputali su o božjoj kazni, dok su mladi gugalili pojam – globalno zatopljenje.

Sa svih strana dolazile su vijesti o požarima u Dalmaciji, porastu razine mora, štetnim plinovima, ugroženoj flori i fauni. Za vlastitu faunu, psa Maxa, svijet je bio jednostavan – trčao je za loptom i lajao na susjede, dok je Draši život postao opasnija avantura.

Izašao je iz bazena i iz smočnice na terasu donio hladni liter i vodu. U orošenoj gemišterici složio je piće bogova. S osmijehom je promatrao mjehuriće kako izranjaju s dna čaše, stvarajući pjenicu na površini. Nadušak je ispio dva gemišta, izoštrio misli, pa uzeo smartphone i potražio dugoročna rješenja.

Ideja klimatskog inženjeringa činila mu se obećavajućom, ali skroman budžet OPG-a jedva je pokrivao registraciju traktora, pa će najam aviona za zaprašivanje atmosfere srebrevim jodidom morati pričekati bolja vremena.

A onda je kliknuo na članak o značaju šuma za planet Zemlju.

– To je to! – likovao je, gledajući u Šteficu koja mu se pridružila pijuckajući kavu. – Sadit ćemo drveće, ljubavi! Ako posadimo više stabala nego što imamo automobila, klimatske promjene su gotove! Zamisli samo...

Štefica je samo uzdahnula i srknula kavu iz šalice:

– Sretno ti bilo!

*

Drašo je zamisao namjeravao pretvoriti u djelo, pa se traktorom uputio prema rasadniku u Varaždinu.

Vratio se u selo s prikolicom punom sadnica – hrastova, grabova i bukvi, uvjeren da će činom sadnje nadmašiti ekološki aktivizam Grete Thunberg.

Odmah je pokucao na vrata prvog susjeda, čangrizavca skeptičnog prema novotarijama.

– Pozdrav, Štef, pogledaj što vozim – pokazao je rukom prema prikolici.

– Što ćeš s tim flancima, Drašo?

– Posadiću ih! Imam par komada i za tebe. Ako svatko od nas posadi samo jedno stablo, neutralizirat ćemo štetne emisije.

– Joj, Drašo! Ne trebam drveće u dvorištu! Praviti će sjenu na vrt i pokvariti mi urod povrća! A što se emisija tiče... ne treba mi nitko govoriti što da gledam, bio to Dnevnik, Vrtlarica ili Plodovi zemlje!

Sljedeća na listi bila je gospođa Mirjana, zaljubljenica u prirodu na National Geographicu.

– Drašo, srce, ideja je fantastična, ali nažalost imam alergiju – rekla je Mirjana kroz odškrinuta vrata. – Mislim da bi te svoje hrastove trebao saditi daleko od sela. Ako nam se u krošnjama nastane azijski stršljeni ili nilski komarci – žive će nas pojesti.

I ta su se vrata zatvorila.

Neženju Zdravka zatekao je pred kućom zavaljenog u građevinskim kolicima; pijuckao je rakijicu i igrao džepni biljar.

– Zdravko, diži dupe i pomози! Idemo saditi drveće! Zajebati globalno zatopljenje!

– Drašo, ne budi naivan. To su priče za malu djecu. Zar se ne sjećaš prošle zime? Smrzavali smo se kao Eskimi. Umjesto hrasta, posadi radijator!

Drašo je nastavio ophodnju do Mihovila, koji je na dvorištu uz psovke popravljao ventil cisterne. Nakon što mu je objasnio razlog dolaska, Mihovil se namrštio.

– Ti bi sadio drveće? Zrak je ionako pun čudnih mirisa i par stabala ništa neće promijeniti.

– Ali, Mihovile, to nije pravi način razmišljanja. Drveće je naš saveznik u borbi protiv smrada.

– Genije, pa ja ne želim da smrad nestane.

– Pa zašto?

– Drek iz septičkih jama – moj je kruh. Hoće li ljudi prestati srati? Neće.

– Ali naša djeca i unuci disat će čišći zrak. Zar ti to ništa ne znači?

Mihovil je pokazao rukom prema mjestu gdje svakodnevno prazni cisternu.

– Vidiš onu grabu, Drašo? Tamo ide sav produkt našeg sela. I nitko se ne buni, sve dok se ne prelije. Tako je i s klimatskim promjenama. O njima ćemo se brinuti kad zagusti.

Drašina zadnja nada bio je Viktor, predsjednik Mjesnog odbora.

Lokalni političar je ispred kuće provjeravao ispravnost termometra, koji je pokazivao četrdeset i jedan stupanj.

– Viktore, imam plan da sadimo drveće po selu. Jedno drvo po kući i riješili smo klimatske promjene. Hoćeš pomoći?

– Polako, Drašo. Ne ide to samo tako. Kad se raspiše natječaj, treba napisati projekt i povući sredstva...

– Pusti te šuplje priče iz Bruxellesa! – prekinuo ga je Drašo. – Trebamo djelovati odmah!

– Drašo, bole me leđa i ne mogu ti pomoći.

– Ti si u selu na vlasti – reci mi što da radim?!

– Radi što hoćeš, ali zapamti, ovaj se problem ne može riješiti preko noći.

– *Riješit ću ga po danu* – pomislio je Drašo.

*

Drašo je parkirao traktor. Iz prikolice je uzeo sadnice i lopatu. Posadio je hrast prvijenac pokraj puta, obrisao znoj s čela i pogledao u visinu.

– Nećeš me srušiti, sunce! – vikao je na prazno nebo.

Na seoskoj ulici odigravao se mitski dvoboj čovjeka i užarene kugle, a Drašo je bio uvjeren da će posljednji ostati na nogama. Svako stablo posađeno u drvored predstavljalo je malu pobjedu, sitan korak prema ostvarenju cilja – spašavanja ne samo sela, ne samo Hrvatske, nego čitavog planeta. U neobuzdanoj mašti vidio je kako će, jednoga dana, djeca iz cijelog svijeta učiti o *Draši iz Hrvatske*.

Učiteljice će s poštovanjem izgovarati njegovo ime, a učenici će se diviti slikama na kojima Drašo ponosno pozira ispred zelene šume s lopatom u jednoj i

odrubljenom glavom klimatskog neprijatelja u drugoj ruci.

– *Evo ga, drmaju se temelji zatopljenja* – mislio je Drašo i neumorno nastavio kopati, saditi i zalijevati sadnice.

Ispraznivši prikolicu, na traktoru je odtutnjao u sumrak.

*

Drašin trijumf kratko je trajao. Već idućeg poslijepodneva, nebo se iznenada zacrnilo. Grmljavina se približavala, siloviti udari vjetra bacali su crijepove s krovova, a vrapci su bježali u skrovišta. Kiša je nesmiljeno padala, pretvorivši se u tuču. Led veličine kokošjih jaja bombardirao je selo, udarajući po vrtovima, njivama i vinogradima. U samo nekoliko minuta, plitak potok Šokot pretvorio se u razornu bujicu, noseći sve pred sobom.

Drašo je kroz prozor nijemo promatrao kataklizmu.

*

Oluja je prošla. Drašo je u gumenim čizmama, gacajući kroz blato i lokve, stigao do mjesta osobnog ostvarenja. Njegova posvojena djeca – tek posadena stabla – ležala su slomljena i razbacana.

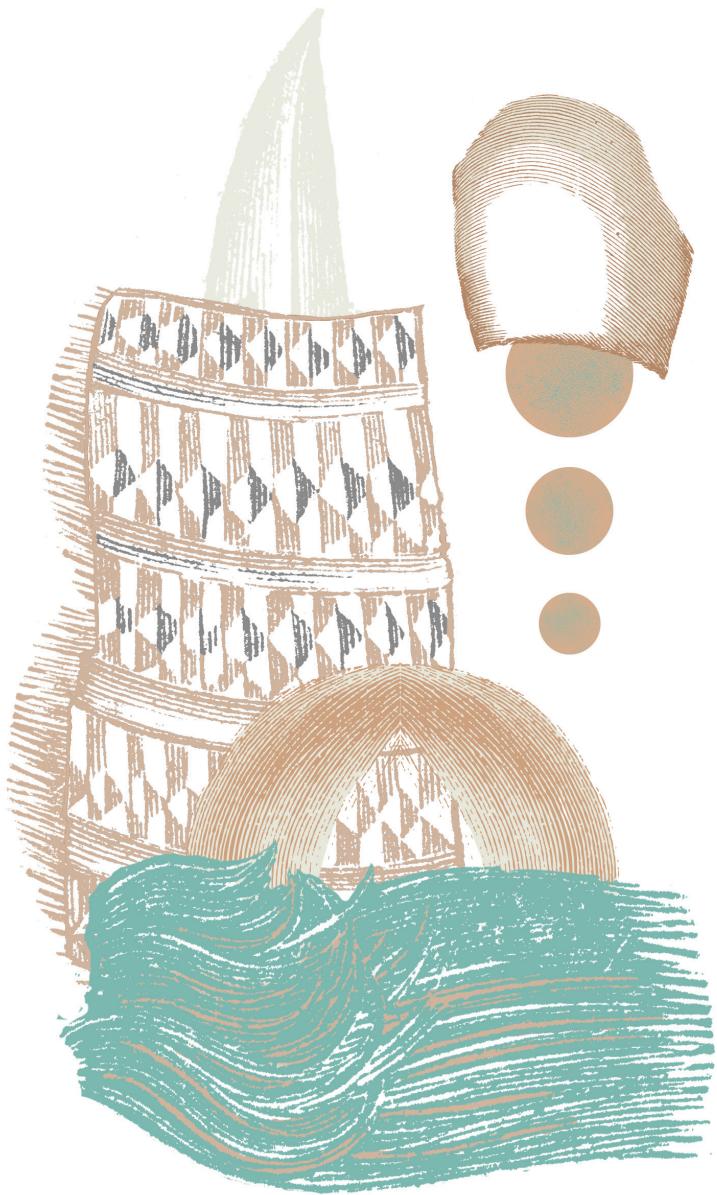
Oslonjen rukama o bokove, promatrao je pustoš i pomislio:

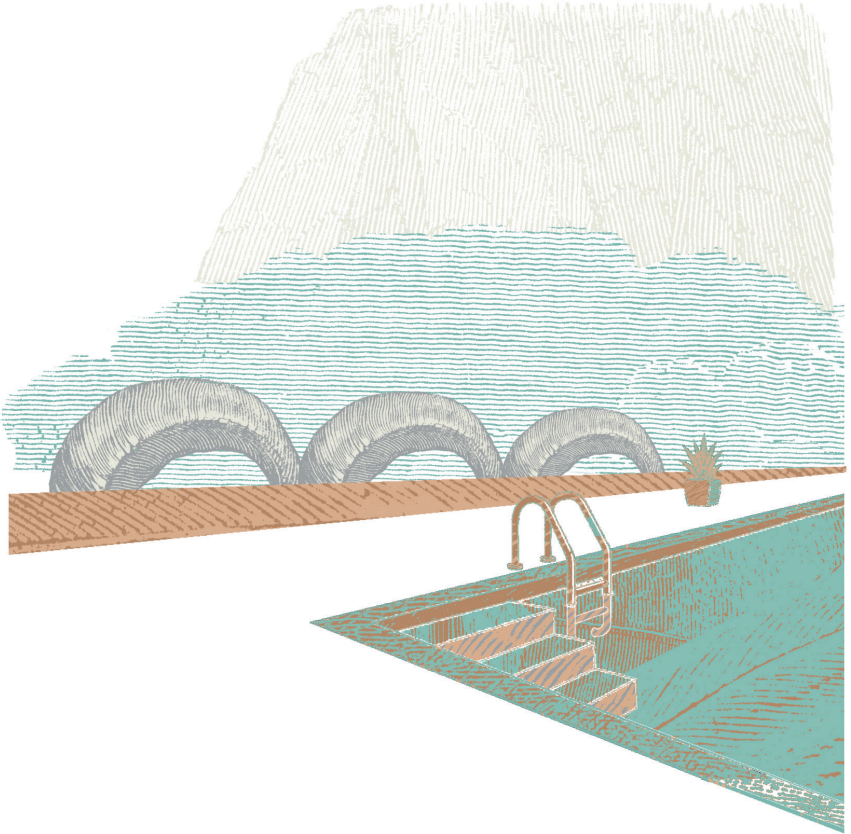
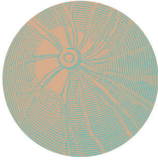
– *Majka priroda je uzvratila udarac... Ali nisam gotov... Moram djelovati hrabrije... Radikalnije...*

Kad se vratio u svoje dvorište, pogled mu se zaustavio na susjedovoj fasadi odakle je dopiralo iritantno zujanje.

– *Klimatske promjene dolaze iz klima-uređaja! – sinulo mu je, a konačno rješenje se nametalo samo od sebe. – S pajserom u ruci idem od kuće do kuće, udaram po limenom oklopu, elise ventilatora lete, freon šišti i nestaje. Sve razbijam u komadiće, dok me suseljani, umjesto prijave policiji, slave kao spasitelja i kliču: Drašo! Drašo!*

– Drašo! – Štefičin glas presjekao je fantaziju. – Opet si stavio novine u kantu s plastikom!

BAZEN

Rebecca Duras

Niš

Ovoj kući treba bazen. Tako je rekla žena iz agencije.

„Turisti žele bazen, pogotovo ako nema drugog sadržaja u okolici.”

„Ali more im je na deset kilometara!”

„Ja vam samo govorim kako jest, gospodine Antonio. Ako želite goste, morate napraviti bazen.”

U selu je ostalo pet stanovnika i četiri kuće za odmor. Svi ostali su imali bazene i više gostiju.

Kuća za odmor je bila Lovrova ideja. On je dao novac da se kuća renovira. „Lakše ćeš pokrivati troškove, tata”, rekao je. „I nećeš biti sam, barem ljeti.”

Ali Lovrovog novca nije više bilo, ni za održavanje kuće, ni za bazen. Barba Tone je podigao slušalicu fiksnog telefona ne birajući broj. „Lovro, ne znan ča će mi taj cazzo od bazena”, rekao je, pokušavajući nadglasiti prazan ton. „Samo biju tili da hitan šoldi ča. A ti prokleti turisti! Nikad in ni dosta. Bi tili klimu, bi tili doručak, bi tili bičikleti za rentirat, sad bi tili bazen! Ča pod mojen uknon da se koprcaju goli, kao prasci.”

Spustio je slušalicu i otišao do stare futrole gdje je držao svoj novac, penziju i uplate iz turističke agencije koje mu je poštar uredno isplaćivao u gotovini, jer barba Tone nikad nije vjerovao bankama. Prebrojio je novac iako nije morao, jer je u svakom trenutku znao koliko novca ima u kući.

Bilo je premalo. Premalo za platiti račune za staru kuću, za popraviti krov, a ako bude imao samo onoliko gostiju koliko je imao prošlog ljeta, bit će premalo i da plati ljetu da mu ispili drva za zimu.

Barba Tone je sjeo ispred kuće i naslonio glavu na ruke.

„Od kada Jurići plaču zbog neki furešti?” pitao ga je neki glas iz dvorišta.

Podignuo je glavu i vidio čovjeka, malo nižeg od prosječnog, u čudnom crnom odijelu.

„Tko ste vi?” Tone se iz pristojnosti prebaci na književni jezik.

„Ne govori smanun kao da san furešt. Ja san taj koji ti proviva pomoć, to je sve ča moraš znat.”

Tonetu je majka pričala o nekim čudnim ljudima koji nude netraženu pomoć.

Jednom je njegov ujak s društvom dobio ponudu za blago, ali kada je jedan seljak stavio u džep zlatnik više nego što je bilo dopušteno, svi su se našli izgubljeni na brdu, izbezumljeni i privremeno nijemi. „Ki me sluša, taj ne pogreši,“ kaže čovjek, kao da je čitao Tonetove misli. „San ću da ti treba bazen, ja ću ti storiti bazen i održavat ga. Danas je bazen kao zlato, jer turisti zlata vrede.“

„A ča će me kuštat?“

„Šoldi drži za sebe, nemoj ih dat onoj ženski iz agencije. Meni ne rabu.“

Tone odmahne glavom. „Mama mi je rekla da vajak nešto košta.“

Čovjek ga pogleda i malo pomakne obod svog šešira da bi bolje vidio Tonetovo lice. „Ti si prvi od suseda koji me je pitao ča će te kuštat. Nič iz tvojega džepa te neću pitat. Samo ne smiš gledat kako delan, ne smiš pitat odkle mi pride voda, i ne smiš pogledat brdo zad hiže.“

Tone ga pogleda. „Susedi?“

„Kako misliš da svi imaju šoldi za bazene? Ja san in stori, samo me ti nisi još pita.“

Tone pogleda u kuću. Obećao je Lovru da će je održavati. „Dobro onda, stori mi taj bazen.“

„Kad se zbudiš jutre, tu će bit. Samo nemoj poč van z hiže večeras.“ Čovječuljak mu pruži ruku. Tonetu padne na pamet da je majka uvijek govorila da ne treba sklopiti nikakve pogodbe s ljudima čije ime ne zna, ali sada se osjećao kako je već prekasno.

Sutra ujutro, barba Tone se probudio sa suncem i otvorio zavjese. Tamo u dvorištu stajao mu je bazen, tirkizno plav, okružen sivim pločicama.

Tone je izašao u dvorište i pogledao u čovječuljka, koji je zadovoljno trljao ruke. „A kadi je orih?“ pitao je Tone. Stablo oraha koje je stajalo u dvorištu otkad se oženio nestalo je. Nije se vidio ni panj ni korijenje, samo glatka trava i pločice od bazena.

„Možda namisto da gledaš ča nemaš, vidiš ča ima. I zahvališ mi se.“

Ako se već treba sklapati savezništvo sa stvorenjima čije ime ne znaš, govorila je Tonetova majka, trebaš im se zahvaliti. Uvrijede se ako im se ne zahvališ. Ali Tone je gledao, zabezeknut, u mjesto gdje je stablo nekad bilo. „To smo ja i Foška posadili kad san je doma dopeja. Narasa je veliki, za uriha. Moga si bazen malo na simo povuč, ne bi smetalo.“

Čovječuljak izdahne. „Nije žvaka za seljaka, stvarno. Vidi se da ne znaš nič o bazenima. Koreni od uriha su bili duboki, i plod i lišće bi padali u bazen. Krošnja bi delale hlad i onda bi bilo prehladno da turisti uživaju. Stori san ti uslugu.“ Zrak oko njega je počeo pucketati. Tonetu se zavrtilo u glavi.

Tone se brže-bolje naklonio. „Hvala ti puno za bazen.”

Čovječuljak prizna njegovu zahvalu blagim naklonom glave. „Nemoj pozabiti da ne gledaš brdo.”

„Ne gledan ja tamo.” Tone je rekao odrešito. Čak je i prozore na tu stranu kuće zatvarao škurnicama, i turiste upozorio da ih ne otvore. Rekao im je da je zbog sunca, da im ne bude toplo.

Za njega to brdo nije postojalo.

Žena iz agencije je bila oduševljena. „Baš ste to na vrijeme napravili, gospodine Antonio! Sad će Uskrs i javljaju toplo vrijeme, već sam vam našla goste!”

Taj Uskrs je stvarno bio topao i barba Tone se rano povukao u svoju garažu gdje boravi dok iznajmljuje kuću turistima. Grupa Austrijanaca brčkala je noge u vodi. Ostavili su mu recenziju od pet zvjezdica i jedan korišteni kondom iza kreveta.

Tonetova kuća je bila puna svaki vikend u svibnju. Bilo je toplo i sunčano. Gosti su se divili lijepom vremenu i savršenom bazenu. Sunce je svojim zracima pritiskalo zemlju i gušilo mlado lišće vinove loze koje se borilo za opstanak. Nije bilo kiše skoro cijelo proljeće. Tone nije imao šparoge za kiseliti, samo za nekoliko fritaja.

Tone nije više vidio onog čudnog čovjeka, iako je voda u bazenu bila svježa poslije svake grupe gostiju. Za svaki slučaj čvršće je zatvorio škurnice na onoj strani kuće.

Lipanj je također bio topao i sunčan, sa samo dva dana slabe jutarnje kiše. I tih dana gosti su plivali u bazenu nakon što bi kiša prošla. „Gospodine Antonio, vi imate pravi uspjeh sa agroturizmom,” rekla mu je gospođa iz agencije jednog dana. „Gosti samo žele kod vas.”

Barba Tone ju je ignorirao i gledao u nebo. „Ako ne pade daž, neće bit nič agro od agroturizma,” rekao je.

„Pa dobro, sunce je dobro za sezonu, zar ne?”

„Za sezonu je, ma za štajun ni”, promumljao je. Vratio se u svoju garažu i zalupio vrata ne pozdravivši se.

Te večeri na Dnevniku govorili su o turističkoj sezoni. Očekuje se rekordni broj turista, pogotovo u Istri, koja je već u lipnju premašila dosadašnje rekorde. Na prognozi nema kiše.

Sljedećeg jutra barba Tone nije imao što raditi po kući; bazen je već bio pun, pa je otišao do klupice ispred nekadašnjeg dućana da vidi ima li koga.

Još je bilo rano, pa su se i ostali starci iz sela još kretali. Barba Bepo se pridružio

Tonetu na klupi. „Ma te je lipo viditi Tone, nijenega ne vidin ovih dana. Ne moren nanke s kuće vanka poč koliko je teplo.”

Tone je kimnuo glavom. „Ne pametin kada je bilo tako teplo već. Ki zna ča nas čeka, još je pomajić.”

„Baren je za sezonu dobro.”

Došetala se teta Tonka. Bepo ju je zvao. „Oj, Tonka, ča imaš i ti turiste?”

Ona odmahne glavom. „Ne, neću tega vraga va svoju kuću. Vidi vas s vaši bazeni, to je samo hitanje šoldi.” Tonka je bila jedina u selu koja nije iznajmljivala vikendicu.

„Ni ne ako znaš kega pitat”, Bepo gurne Toneta i namigne mu. Tone se malo odmakne i sjeti se kako Bepu nikad nije baš volio. To je jedan od problema starosti, moraš se družiti s ljudima koji su ostali, a ne s onima koji su ti se svidali.

Tonka se osloni na štap i ispravi leđa. Prostreli ih oboje ubojitim pogledom. „*Che vergogna* kad stari ljudi pozabu svu pamet ča su se navadili!”

Tone se meškolji na klupi i sjeti se da je prije penzije i gašenje škole Tonka bila učiteljica zemljopisa u glavnoj školi u općini. „Ma nu Tonka, ča si takva!” Bepo negoduje.

„Bazen se more platit ali od kud ćemo ga punit?” ona im dobaci. „Vi se ne domišljate forši kako su naše mame morale hodit kilometri i kilometri do lokve jer ni bilo vode poli nas, ali ja se domislin.” Mahne štapom prema njima i oba starca refleksivno se nagnu natrag na klupi. „Ne triba srdit Boga, to smo vajka govorili.”

Okrene se i sitnim, ali brzim koracima krene ka svojoj kućici. Bepo isto ustane. „Bi reć da ju je već sunce puklo va glavu, homo i mi mladići doma.” Nasmiješio se, ali Tone mu nije uzvratio.

Tone se vrati kući i zastane u hodniku. Odsjaji sunčeve svjetlosti sa bazena su ga povremeno zasljepjivali. Podigne telefonsku slušalicu. „Lovro, ti si vajka bija pametan mladić. Ča storit kad si sklopio dogovor ki ni bi baš pametan?” Prazna zvona telefonske govornice nisu mu dala odgovore koje je htio.

Županija je najavila restrikcije vode već početkom srpnja, ranije nego inače. Te noći je Tone čekaio ispred kuće dok se nije pojavio onaj čovjek. „Ne trebaš punit bazen. Najavili su restrikcije vode”, rekao mu je Tone.

Čovjek se nasmije. „Triba si malo bolje poslušati. Znaš da nikad restrikcije vode ne diraju turizam. Aquapark dela, more i tvoj bazen. Sad hodi nutra da moren delat.”

Tone ga poslušaa. Sljedeći gosti dolazili su ujutro. Legao je u krevet, ali nije mogao spavati. Izašao je u dvorište čim je ugledao prve zrake sunca. Udario je

vrhom papučice u tvrdu zemlju. Suha se zemlja urušavala pod njegovim udarcem. „Istra je vajka bila suha zemlja” rekao je, prateći kako pukotine u vrtu polako postaju brazde.

Okrenuo se i vratio u kuću da je pripremi za turiste. „Ništa nije novo,” ponavljao je, iako je znao da je laž. Suše su stizale sve ranije i trajale sve duže. Restrikcije vode trajale su cijelo ljeto, ali nitko nije spominjao bazene.

Na Dnevniku je rečeno da je bio rekordan vikend po broju turista. Do kraja srpnja, Tone je više slušao televiziju nego što ju je gledao, ispružen na sofa u garaži. Danima ga je mučio težak osjećaj u prsima. Od klime ga je bolio išijaš, ali je soba bila zagušljiva bez nje.

Početkom kolovoza otvorio je uvečer slavinu, ali je iz nje iscurio samo tanak mlaz vode. Otišao je do šterne i dugo spuštao kantu, bez da zagradi vodu. Kanta se vratila poluprazna. Sjetio se gostiju i brzim korakom krenuo prema kući, iako ga je bol u prsima stezala.

Slovenska obitelj pakirala je stvari u auto. Otac pride Tonetu i na sporom hrvatskom mu objasni da planiraju tražiti povrat novca od agencije. „Nema vode, ne možemo ovdje s djecom. Našli smo neki hotel za par dana”, rekao je. Zatim pokaže prstom iza kuće. „A u reklami piše lijep pogled, ali iza kuće vam je ruglo. Strah nas je da ne izbije požar.”

Tone nijemo ode do prolaza pored bočne strane kuće. Pomakne gusto žbunje iz stražnjeg dvorišta koje godinama nije htio čistiti.

Brdo iza kuće izgledalo je kao da je neki div iz njega istisnuo svu vodu, kao iz spužve. Korito potoka se toliko osušilo da je sjajilo bijelo kao kost na zalazećem suncu. Tone se nagnuo preko žbunjaste ograde i u koritu ugledao kosture ribica i rakova. Trava oko potoka, sve do linije tik ispod njegova dvorišta, bila je tamno smeđa. Čulo se lagano hrskanje, kad ju je njihao vjetar. Kad je pao mrak, čovjek se pojavio pored njega. „Ispraznit ću bazen večeras kad me nisi poslušao.”

Tone pokaže drhtavom rukom u brdo. „Jesi ovo... je ovo bilo za bazen?”

Čovjek se nasmije. „Nemoj se praviti glup. Voda mora odnekuda doći.”

Tone se držao grčevito za ogradu. „Što si uradio?”

„Pa što sam uradio?”

„Osušio si brdo! Osušio si celo brdo, nimamo vode...” Tone namjesti drhtave prste u obliku roga, starog simbola zaštite od štrigona i uroka.

Čovjek se glasno nasmijao. „Malo je kasno sad za to! Ja san ga isušija! Ja san zaradi od turista? Ja san ugradi bazen jer mi ni bilo dosta? Svi vi stareji znate da je Istra uvijek bila žedna zemlja, ali uzimali ste joj vodu iz usta.” Približio se Tonetu i uhvatio ga za ovratnik. „Jedino si jadan na mene jer si misli da ću zet

vodu tamo kadi nećeš to morat gledat. Ovo je vaša ostavština. Ovo ste pustili svojoj dici. Šoldi od turizma va črnu čarapu.”

„Mojoj dici...” Tone pogleda na vrh susjednog brda, vrh koje izbjegava gledati već tri godine. Crta suše se povlačila do vrha brda, gdje je ležalo seosko groblje. Sva trava oko groblja je bila suha. Stari čempresi koji su godinama čuvali zid oko groblja i preživjeli sve dosadašnje suše, bili su smeđi i tanki. Sa svakim daškom vjetra igle su im padale kao pahuljice.

„Lovro!” Tone jaukne. Pokuša otrčati prema groblju. Zemlja je klizila ispod njegovih papuča u tankim slojevima prašine. Pao je. Suha trava ga je bola u dlanove. Suze su mu padale na zemlju. „Lovro, Lovro, zašto su otišli čempresi? Nada san se da ćeš baren ti imet hlada.”

USNULI ČALOPEK

Arijana Boban

Ljubuški

U Mostaru je ljetni dan nešto što izbjegava tko god može. Već u svibnju dnevne temperature se penju do 40 i kusur stupnjeva. Do devet ujutro grad već utihne. Metalne rolete spuštaju se kao umorni kapci. Ulice ostaju prazne, bijele i nekako suviše sjajne, a iznad asfalta isparava plin kao da gori iznutra.

Mjesec dana prije ljetnog raspusta nastava se izvodi noću, jer za dana je nesnosno. I ostali život danju zaspi – javne ustanove, bolnice, ambulante, banke, trgovine, kafići, pekare... – sve radi po noći. Radnici noću odrađuju svoje osmosatne smjene, oko ponoći izlaze na marendu, u cik zore piju kavu poslije posla... Danju izlaze samo oni koji baš moraju – dežurni liječnici, pekari, portiri i noćni čuvari, čistači ulica i stražari, i oni koji su izgubili pojam o vremenu – pokoji pijanac ili narkoman, mladi koji su zapeli u igraonici ili na afteru, pokoji ljubavni par ili ljubavnici što se skrivaju pod vrelinom dana.

Početak lipnja nastava se završava i đaci hiberniraju do kasne jeseni, kad se temperature vraćaju u normalu, na nešto sitno ispod 40 stupnjeva. U lipnju bi aplikacija za prognozu već pokazivala 57 stupnjeva, ali svi su znali, ili barem mislili da znaju, da je na suncu i više.

Sunčana je voljela trenutak kada sunce konačno sklizne iza Žovnice. Ne zbog romantike, nego zbog dozvole. Oko devet uvečer oglasila bi se službena gradska sirena i ljudi bi počeli izlaziti. Prvo oprezno, pa sve slobodnije. Kao da netko otvori poklopac s grada. Sunčanina baka uvijek je govorila da je to podsjeća na davnu prošlost, prije globalnog zatopljenja, kada bi njeni susjedi na selu puštali ovce iz tora. Tad bi u vrućim ljetnim mjesecima temperatura dosegla četrdesetak stupnjeva i svi bi kukali kako je vruće.

Sunčana je bila dostavljачica vode – to je bilo jedno od cjenjenijih zanimanja, nakon doktora i učitelja. Električni tricikl čekao ju je u podrumu zgrade, gdje je i spavala s roditeljima i bakom. Imaju i stan na trećem katu, ali u njemu borave kraće nego što bi nekoć zimske gume bile na autu. Bila je to, naravno, dosjetka njene bake, koja uvijek ponavlja da joj se rashladiti na nekadašnjih 36 stupnjeva, što se onomad nazivalo čalopek. Vrućina je ulazila u zidove i ni uz tri klime se stan na trećem katu u vrućim ljetnim mjesecima nije mogao rashladiti.

Te noći asfalt je još isijavao vrućinu kroz tanke donove njenih žutih vansica. Vozila se prema Španjolskom trgu, gdje se u 21:21 pali fontana na kojoj se

građani prije posla i ostalih dnevnih, pardon, noćnih obveza mogu rashladiti. Turisti su ionako sad dolazili samo zimi, ljeti je Mostar pripadao onima koji su ostali jer nisu imali kamo.

Sunčana se preko Španjolskog trga uputila prema Starom mostu, usput dostavljajući vodu. Stari most bio je obasjan hladnim plavičastim, gotovo nestvarnim svjetlom. A na mostu stajala je crvenokosa djevojka s fotoaparatom.

„Opet ti”, rekla je Sunčana, zaustavljajući tricikl. Djevojka je umorno kimnula. Zvala se Hana i fotografirala je dan. Tvrdila je da dan polako nestaje iz pamćenja grada i da će jednog ljeta ljudi zaboraviti kako izgleda sjena u podne.

„Danas sam izašla u 11”, rekla je tiho.

Sunčana je osjetila kako joj se koža na rukama ježi, iako je bilo nekih 36 stupnjeva, što se sada zove „svježe”.

„Jesi li normalna?”

Hana je slegnula ramenima.

Ulice su bijele. Nema zvukova. Nema ptica. Samo pucketanje kamena i pokoji zbunjeni gušter na kaldrmi. Kao da grad spava na suncu i sanja kako je nekada bio „hladan”.

Sunčana joj je bez riječi pružila veliku bocu vode.

„Daj, previše je to”, nećkala se Hana zbog velikodušnog poklona, ali ipak ga je radosno prihvatila. Voda je, naime, sada luksuz. Dobiti litru vode sada je kao dobiti nekoć butelju dobrog vina ili litru maslinovog ulja.

U daljini su se svjetla u sjevernom dijelu grada nakratko zatresla. To se znalo događati kada bi mreža bila preopterećena. Ako nestane struje, noć bi postala gotovo jednako opasna kao dan. Bez svjetla, bez pumpi, bez hlađenja. I, naravno, ništa ne bi radilo. Grad je živio na tankoj liniji između dva ekstrema: užarenog dana i krhke noći.

Hana je podigla fotoaparat.

„Znaš čega se bojim?”

„Čega?”

„Da ćemo se jednog dana probuditi i shvatiti da je i noć prevruća.”

Sunčana je pogledala prema nebu. Zvijezde su bile slabije nego nekad. Ili ih je samo sada teže vidjeti kroz maglovitu sparinu?

Sirena za ponoć oglasila se kratko, nekako metalno, tanko. Grad je disao, doduše plitko.

Hana je otišla prema Kujundžiluku, tražeći još kadrova od LED svjetala plavičastog mosta. Sunčana je ostala trenutak duže, zamišljena i naslonjena na upravljač tricikla.

„Eh, moja Sunčana”, zamislila se o svom glupom imenu. Možda bi i dalje voljela svoje ime da ljudi i sad vole sunce kao prije.

Ime joj je dala baka. Rođena je dvadesetih godina 21. stoljeća usred najtoplijeg ljeta koje je grad tada pamtio. Ali tada je „najtoplije” značilo plus četrdeset, a mediji su prenosili o „nezapamćenim vrućinama”. Baka je govorila da je ona došla na svijet zajedno s izlaskom sunca i da će joj ono biti zaštita.

„Ti si naše mostarsko sunce”, govorili su njeni roditelji kad je bila djevojčica.

Ni slutili nisu da će se koje desetljeće poslije toga od sunca morati skrivati i da će biti tako omraženo.

Sunčana je krenula dalje. U Šantićevoj je dostavila još tri paketa vode i jednu rashladnu bateriju starijem bračnom paru koji je odbijao sići u podrum.

„Navikli smo se na ljeto”, govorili su, „a podruma smo se u ratu zasitili za tri života.”

Oko dva poslije ponoći svjetla su ponovno zatreperila. Ovog puta nisu se odmah vratila.

Grad kao da je na sekundu ostao bez daha.

Zatim – mrak. Potpuni, gusti mrak, kakav Mostar nije vidio godinama. Bez plavog odsjaja mosta. Bez reklama. Bez zujanja klima-uređaja. Samo daleko stidljivo šuštanje rijeke i kolektivni, suzdržani strah. Jedina svjetlost u gradu bila su svjetla automobila na starinski pogon, na naftu.

Sunčana je osjetila kako joj srce ubrzava. U mraku se temperatura činila višom. Kao da je vrućina jedva čekala da svjetla nestane. Njen tricikl i sva ostala električna vozila stajali su mrtvo, nepomično. Iako napunjeni, nestanak struje izazove probleme s paljenjem. Nije baš shvaćala.

Netko je vikao s druge strane obale. Negdje su se otvorila vrata. U daljini se čuo dječji plač.

„Smiri se”, rekla je sebi gotovo naglas. Mrak nije sunce. Mrak ne peče.

Ali bez struje pumpe za vodu neće raditi. Bez struje, podrumi će se brzo zagrijati. Bez struje, noć ima rok trajanja.

Izvukla je baterijsku lampu iz torbe. Uski snop svjetla presjekao je tamu i dotaknuo kamen Starog mosta. Bez umjetnog osvjetljenja most je izgledao starije i nekako tiše, kao da pripada nekom drugom vremenu.

I tad je shvatila nešto što joj je djed davno rekao, a što tada nije ni približno razumjela. Sunce nije ni dobro ni zlo. Samo je jače od onoga što ga pokušava zadržati. Možda grad neće moći pobijediti vrućinu. Možda će dan postajati sve duži, a noć sve kraća. Možda će jednog ljeta sirena oko devet navečer zazvučati prerano.

Ali dok je držala lampu, dok su se oko nje polako palile druge male svjetiljke i dobre stare voštane svijeće – po balkonima, po mostu, po Maloj Tepi i Kujundžiluku – Sunčana je vidjela da grad još nije odustao. Ljudi su izlazili van, ne zato što je sigurno, nego zato što je zajedno lakše disati. U mraku, Mostar je ponovno učio biti grad onakav kakav je bio. Grad je, bez struje, svijetlio iznutra.

Sunčana je podigla svoju lampu više, kao da provjerava koliko tame može stati u jedan krug svjetla. Kamen mosta bio je topao pod njenim prstima, ali nije gorio.

Sjetila se djeda kako govori da sunce nije neprijatelj, nego ispit. Nije važno koliko prži, nego koliko dugo možeš ostati uspravan pod njim.

U mraku, bez zaštite tehnologije, Mostar je prvi put nakon dugo vremena disao sam, plitko, ali ipak je disao.

Ako noć može preživjeti bez svjetla, pomislila je, možda možemo i mi preživjeti dan.

I dok je stajala na mostu, nazvana po suncu koje je promijenilo sve, Sunčana je shvatila – njezino ime više ne znači toplinu, znači izdržati.

SUŠA

Milkica Marjanović

Banja Luka

Moje nebo
danima nije plakalo
i stegnuta mu je guša.

Poput suve, žute trske
što na vjetru se slama
i život bez suze se sužava.

Nemam snage u žilama.

Moje nebo,
danima te molim
za kap koja me održava.

NEBESKI BUNAR

Sanela Piranić

Sarajevo

Kada stvari u životu krenu po zlu, imaš dvije opcije: ili ćeš prihvatiti situaciju i suočiti se s problemima, ili ćeš jednostavno skinuti masku i ugušiti se u ništavilu.

Kaja je čučala pored terenskog vozila držeći u ruci šaku suhog pijeska koji joj je klizio kroz prste. Kroz prljavi vizir gledala je u daljinu, prema maglovitom vrhu Vlašića. Prije samo nekoliko godina život je djelovao gotovo idealno. Njen partner i ona imali su dvoje djece; učili su ih životu i opstanku na ovom suhom dijelu zemlje, u potpunom skladu s ostatkom zajednice. A onda, jedna nesretna okolnost – i već imaš troja usta koja pod svaku cijenu moraš nahraniti.

Sve ono što su njena generacija i sve sljedeće učile o historiji Bosne i Balkana sada je izgledalo kao daleka bajka. Priče o bujnim rijekama i gustom vegetaciji činile su se potpuno nestvarnim. Njen pogled sada je obuhvatao samo pustoš i pijesak unedogled. Voda je postala najvažniji resurs današnjeg vremena. A Kaja se upravo prijavila za posao hvatača vlage. Nije žalila; trebalo je samo izdržati.

Kaja je još bila u snazi žene srednjih godina, s izraženim tjelesnim sposobnostima koje je zahtijevao život kakav su vodili. Spretna, snalažljiva i neustrašiva. Kada nemaš nikoga da te gura u državnu birokratiju, prihvatiš poslove koji su ti ponudeni. Dovoljno novca i dovoljno slobode da preživiš a da ne poludiš. Vukovi su bili na sve strane. Grizu, jedu jedni druge, dušu povređuju. Ostati dovoljno čovjek u današnjem društvu bila je neprocjenjiva vrlina, a takve ljude nalazila je samo na marginama života.

Jedan od takvih bio je Izi. Dao joj je šansu da preživi i pobrine se za porodicu. Bivši poslodavac njenog partnera sada je bio njen šef. Ljudina od više od stotinu kilograma, u ranim šezdesetim. Bivši vojnik, samac, lider kakvi su danas rijetki. Volio je njihovo dvoje djece i bio je čest gost kod svojih zaposlenika. Vidio je svaku porodicu kao svoju ostavštinu. Trudio se da prežive i stasaju u zdrave jedinke. Vjerovao je u ono humano u ljudima, bez obzira na klimu, koja se drastično promijenila u posljednjih pedesetak godina, ali i na političku situaciju. Politika je, svejedno, bila kurva. Nek se njome bavi neko drugi. Njegove ljude neće dirati niko. Imao je svoja pravila, dovoljno veliku firmu i snalažljive i poštene ljude na terenu. Kaja je uspješno prošla obuku i ovo je bio njen prvi posao na terenu. Bio je i najbolje plaćen.

„Gore su pare, Kaja”, reče joj Izi. „Idemo hvatati maglu iznad Travnika”, nasimijao se šali koju je samo on shvatao.

Travnik, nekad vezirski grad, danas je pustoš. Stajali su nadomak ruševina. Da bi preživjeli, ljudi su se povukli u visine. Oni najsnalažljiviji, poput Izija, na vrijeme su kupili placeve na visoravnima i postavili solarne panele, ukopali nastambe duboko u planinu da bi se zaštitili od topline Sunca i ultraljubičastog zračenja. Polipropilenske mreže za vlagu bile su postavljene oko farme. Magla je prolazila kroz njih, kapljice su se skupljale i cijedile u cijevi koje su vodile do rezervoara smještenih u nutрини Vlašića. U sušnim periodima, kakav ih je trenutno zadesio, išlo se u žetvu. Njihov trenutni cilj bio je stići do Paljenika, gdje je sada najveća gustina vlage, i hvatati vlagu manualno.

„Slušajte me svi! Kao i svake godine, ovaj posao je najunosniji, ali i najopasniji. Po završetku, garantujem svima po sto vodenih jedinica kao nagradu uz redovno primanje! Nagrada ide vama ili vašim porodicama. Potrudite se da ih zajedno trošite. Idemo! Neka Bog bude na našoj strani! Hou-hou-hoouuuuu!!!” razlijegao se poklič.

„Hoouuuu!” povikali su uglas. Od siline glasova i turiranja motora zadrhtala je suha zemlja.

Stakleni vizir služio je za pregled terena i dovod kisika, ali je aktivno filtrirao i fini, suhi pijesak kojim je zrak bio zasićen. Bio je glavni dio kacige koja se fiksirala na odijelo – složeni biotehnički oklop. Spolja je sve to izgledalo kao planinarska oprema, a zapravo je po građi više odgovaralo laganom svemirskom odijelu, dizajnirano da izdrži abrazivni pijesak i ekstremnu vlagu. Rukavice su, uz jake vojničke čizme, bile najvažniji alat. Visokosenzorna, sintetički proizvedena materija omogućavala je rukovanje ekranima, sitnim vijcima, kao i osjećaj napetosti u mreži s vlagom. Preko odijela Kaja je nosila kaput, ispreden od vune i premazan voskom. Na lijevom ramenu, jakom fluorescentnom crvenom bojom, bio je utisnut žig Izijeve firme.

Kaja se sigurnim koracima uputila ka preuređenom vojnom kamionu sa širokim gusjenicama i sjela na suvozačevo mjesto. Više je ličio na brod nego na stroj. Zabundali su motori.

Put od Galice prema vrhu postao je strmiji. Već nekoliko kilometara plovili su u polju bijele magle. Njihov Mrazohvatač bio je opremljen vertikalnim mrežama na krovu. Mreže su kapljice guste vlašićke magle u dragocjenu tekućinu skupljale ispod šasije. Kretali su se naslijepo, pomoću ehelokacije i stare markacije koje su postavili njihovi prethodnici. Teren je bio neravan, ali za to su pripremali stomak. Izi ga je poredio s nemirnim morem, što je za nove generacije bio misaoni pojam i bajka koja se priča djeci prije spavanja. Njihovo nemirno more bio je stjenjak kod Devečana. Masku nisu smjeli skinuti nipošto. Ono što je išlo gore, gutanjem su gurali dolje.

„Ako stanemo ovdje”, čuo se glas vođe Hvatača, „magla će nas pojesti. Postat ćemo dio planine prije nego što Sunce uopšte pokuša probiti ovaj sloj.”

Kaja je pogledala kroz prozor. Vidjela je obrise repetitora na vrhu, koji su u magli izgledali kao golemi metalni kosturi koji čuvaju tajnu Vlašića. Znala je da gore, na samom vrhu, magla nije samo prirodna pojava. Bila je čuvar trenutno najvažnijeg resursa na Zemlji.

Odjednom, mreže na Mrazohvataču zavibriraše, što protrese cijeli stroj, a kroz maglu se začu zaglušujući zvuk niske frekvencije koji je parao tišinu Vlašića. Kaja je prislonila dlan na staklo prozora i ustuknula. Kapljice koje su se hvatale za mrežu nisu se slijevale kao obična voda. Pulsirale su plavičastom, fosfornom svjetlošću.

Dok su izbijali na posljednji uspon prema vrhu, cijela kabina vozila bila je okupana tom sablasnom, hladnom svjetlošću. To nije bila obična vlašićka magla. Bila je to Živa rosa – rijedak atmosferski fenomen koji se javlja samo iznad 1.900 metara nadmorske visine kada se ionizirani zrak sudari sa stijenama Čavlovke.

„Ovo nije samo voda”, šapnula je, gledajući kako se spremnici pune tečnošću koja svijetli poput otopljenog neona.

Kada su konačno stali ispred metalnih tornjeva na Paljeniku, magla oko njih postala je toliko gusta da su se jedva nazirala svjetla vozila. No unutar te bjeline plavičasti sjaj s njihovih mreža otkrio je nešto nevjerojatno: divovski repetitori nisu bili samo odašiljači. Oni su bili magneti. Privlačili su maglu cijele Bosne, kanalizirajući je prema vrhu Vlašića kao da nešto hrane dolje, u dubini planine.

Kaja je izašla iz vozila. Snijeg pod njezinim nogama nije bio bijel. Bio je prošaran plavim nitima koje su tekle prema temelju glavnog tornja. Stajala je ukočeno u plavetnom odsjaju i čekala Izijeve direktive.

„Prijatelji moji, i nakon ovoliko godina čovjek nailazi na nešto novo. Neću reći sa sigurnošću da je ovo vrhunac moga života, ali za ovoliko godina nikada ovo nisam doživio!” konačno se oglasio Izi. „U ovom trenutku, zaista nemam pojma s čim se susrećemo. Budite obazrivi. Živa rosa je legenda. Postojao je stari zapis pastira s Galice: Ko se umije Živom rosom s Čavlovke, vidjet će svijet onakvim kakav je bio na početku i kakav će biti na kraju.”

„Kažu da ona ne gasi žed tijela, već žed uma. Jedna kap na jeziku izaziva trenutni povratak na događaj koji si zaboravio ti ili tvoji preci. Također, Živa rosa ne može se prosuti. Ako to pokušaš, ona se skupi u savršenu sferu i kotrlja natrag prema izvoru – prema srcu planine”, Makovo izlaganje zvučalo je još mističnije.

„Ovo nisu čista posla. Samo neko s vrha mogao je pokrenuti ove repetitore u ovu svrhu. Mislim da prošlost treba ostaviti prošlosti. Naučiti što se da naučiti,

a užitke tražiti u sadašnjosti. Živa rosa je droga sadašnjice. Slažete li sa mnom?" povikao je Izi.

„Ja se slažem. Dovoljno su moćnici učinili za običan svijet. Uništili su svojom pohlepom sve što je bilo lijepo. Sad bi i da na ovaj način zarađuju na ljudskom jadu. Oduvijek je bilo da se gladne oči ne mogu nahraniti. Uz tebe smo, Izi!" viknula je Kaja.

„Ne damo im Živu rosu, srž planine. Dok je nas, vode će biti za ljude, ali ne i za pohlepne koje nikad nije dosta, jer pokušavaju nahraniti prazninu koju su sami stvorili. Imaju oči gladne prošlosti jer su uništili budućnost!" javi se Mak.

Dok je Kajino svjetlo s vizira osvjetljavalo relej, ona dohvati ventil. Okrenuvši ga na suprotnu stranu, osjeti blagu vibraciju. Živa rosa ubrzano krenu u tom pravcu, nazad iz atmosfere u cijevi koje su vodile do srca planine.

„Ventili, okrećite ventile! Do maksimuma! Nahranite planinu, naš jedini izvor života. Gladne oči dolje će morati naučiti živjeti u pustinji koju su sami stvorili. Ne dajmo im ove posljednje kapi skupljene iz cijele Bosne!" povika Kaja. Kao u transu sjetila se svog djeda. Uvijek bi joj govorio da magla na Vlašiću ne skriva put, nego čuva tajne onih koji znaju slušati.

„Bježimo, ljudi! Ovo će sve eksplodirati!" viknuo je Izi.

Mašinerija je zabrundala. Svi su dali gas i kamioni se počеше kretati velikom brzinom. Iza njih začu se velika eksplozija koja se prolomi zrakom kao najveća grmljavina, obasjana plavičastom svjetlošću. A nemalo nakon toga mreže za skupljanje vlage na kamionu zavibriraše poznatom vibracijom. „Vrijeme je, Kaja!" začula je mio glas u podsvijesti. Nasmijana uglom usne, Kaja dade znak kolegici da zaustavi kamion.

„Ovdje će biti sasvim dobro mjesto za žetvu vlage.”

Kao jedan, svi Hvatači zastadoše, nabaciše na ramena svoje ruksak-mreže spojene cijevima za kamion i izadoše u branje. Tišina je bila zaglušujuća, isprekidana samo metalnim cak-cak zvukom instrumenata. Prve kapi kondenzirane vode počele su kliziti niz sabirnik. Svi su gledali u senzore ne vjerujući svojim očima.

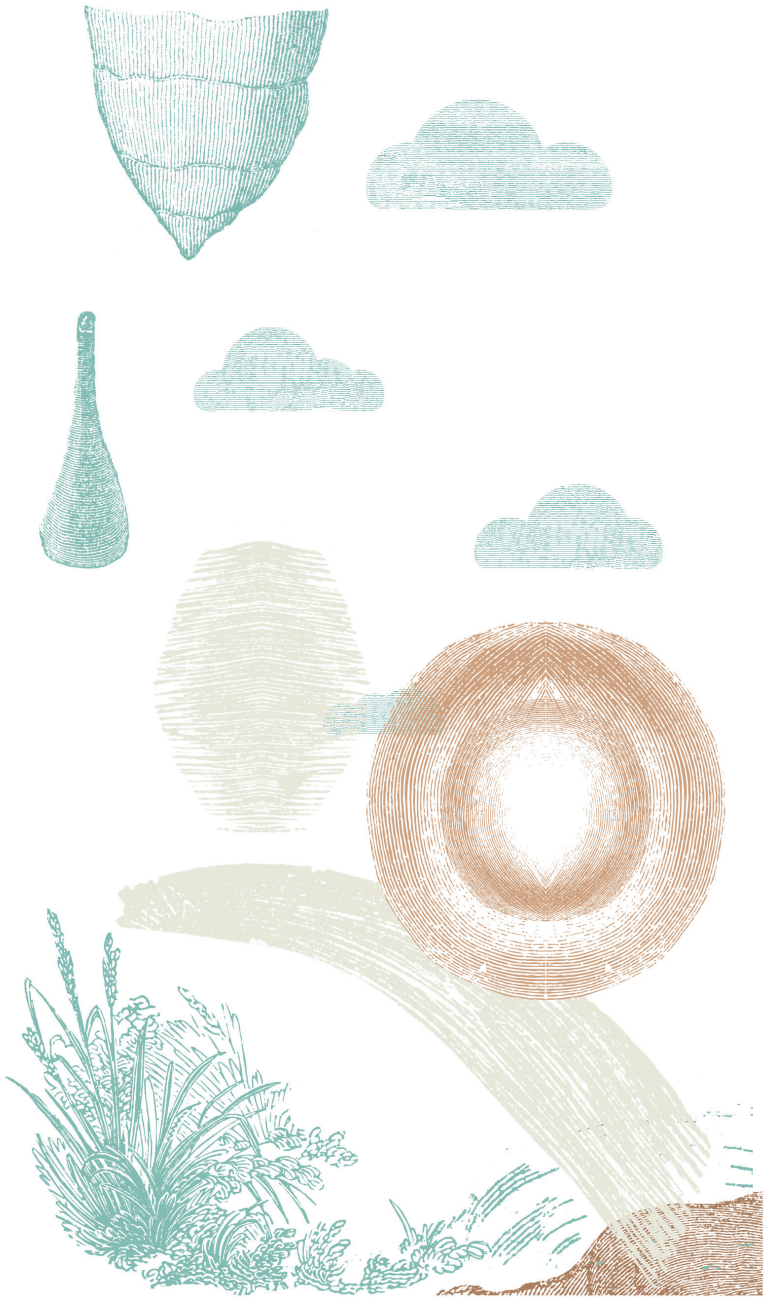
– PH-vrijednost: Savršeno neutralna.

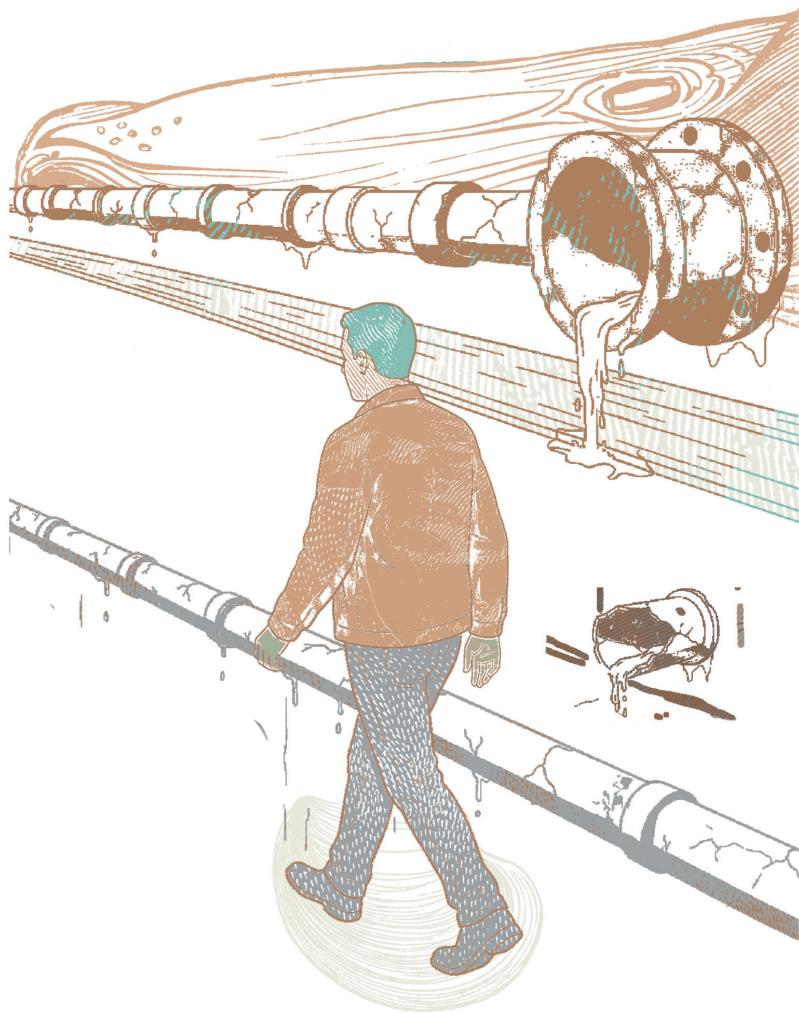
– Provodljivost: Izvan svih poznatih okvira.

Čak i u ovoj magli posuda je isijavala blago, plavičasto svjetlo. Kaja je pogledala kroz magloviti polumrak u daleka svjetla sadašnjeg Travnika. Neće se obogatiti ovim poslom, ali će ona i njena porodica preživjeti. Tamo dolje, voda je bila samo roba. Ovdje gore, ona je bila dar.

„Magla ne uzima”, šapnula je, „magla samo čuva ono što nismo bili spremni vidjeti.”

Sa sjetom je ponovila Izijevo geslo koje kao da je tek sad doprlo do nje i tek ga je sad razumjela: „Ovdje ne crpimo vodu iz nebeskog bunara. Ovdje učimo kako da ne budemo žedni onoga što nam ne treba!”

TRULEŽ

Anes Batilović
Podgorica

Kad god dune južni vjetar na balkon mi donese miris ptičje crkotine i zapaljenih guma. Toga je sve više sada kada sunce zalazi kasnije, a nesnosne vreline već u rano proljeće počnu da podgrijavaju grad. Tada cijela četvrt izgleda kao da će da se pretvori u tečnu smjesu i uruši se u sopstvenu, bezvodnu trulež.

Tek uveče postaje lakše, jer koža manje peče. Ponekad pomogne ležanje u vodom natopljenoj posteljini, ali to činim nerado otkad grad samo noću, pod slabim pritiskom, ima tekuću vodu. Tokom dana, vodom se snabdijeva infrastruktura Zelenog Centra, o kom znam samo da se u njemu, za par stotina eura po noćenju, može provesti vrijeme sa AI djevojkom. S prezirom sam odbacivao i primisao da će se tako nešto pojaviti uprkos najavama, dok se na TV-u nije pojavio gradonačelnik sa premijerom i obznanio projekat kao kapitalnu investiciju koja će u grad dovesti turiste i značajan porast prihoda na opštinskom nivou. Vremenom, zahvaljujući prihodima ćemo imati stalan pristup vodi. Više me je zabrinjavala neka bakterijska bolest u zemlji, ali su nas uvjerali da su klasteri previše mali da bi situacija otišla daleko.

Potom su ženski obrisi, mirisi, teksture svilenih vlasulja i staklastih pogleda pokrili sve bilborde, ekrane i siti-lajt reklame u gradu.

Otkad sam se razveo živim prilično dosadno. Volio bih da se zaljubim i ponovo osjetim svu iluzornost tog zbivanja, ali već dugo i ne razmišljam o nekom novom u svom životu. Znam da bih uživao u toplini utrobe dok se na početku odnosa upoznajemo, a vjerovatno i u svim drugim suludim promišljanjima koja ću vješto lijepiti za neku ženu. Onda će neminovno doći trenutak da se ogolimo. Imaćemo očekivanja jedno od drugog, a očekivanja uvijek završe ili razočaranjem ili u slađenju ukusom nadmoći. Neko se tu uvijek *mora* braniti, a očekivanja uvijek najbolje otkrivaju ko to *mora*.

Ja više nisam mlad. Zato i ne mislim da bih mogao tek tako da počnem da gradim nešto ispočetka, iako bi me na kraju možda i dočekalo mjesto pripadanja. Više i ne znam gdje pripadam, pa sumnjam i da bih, na kraju, pronašao smiraj. Previše sam star da bih prolazio kroz isto, ali i previše usamljen da ne pokušam. Usamljenost u meni već odavno zjapi otvorena, zvoni kad otvorim usta da izgovorim nešto mekano, prolazi mi kroz prste kao voda koju *sada* češće sanjam od znojavih ljetnjih zagrljaja noću. Možda savremen čovjek i *ne treba da pripada*,

već da se, u frikciji sa nekim drugim, uvijek potruđi samo onoliko koliko je nužno da osvijesti svoje potrebe i pruži samo ono što mu kasnije neće zatrebati.

Proveo sam cio život u ovom gradu. Stan u kom živim sam kupio prije gotovo deset godina, mjesec nakon tridesetog rođendana, jer se nalazi na južnoj strani grada i uvijek ima dovoljno sunca. Prvih godinu dana sam proveo upijajući spokojstvo jutara. Kasnije nas je bilo dvoje. Jutra klizila u dane, mi smo šetali pored rijeke nedaleko od zgrade, dok nam je svjež vazduh curio niz raširene nozdrve poput hladnog mlijeka, a onda smo često ručali u zelenilu, baš tamo gdje je sada Zeleni Centar i vijećali ko će prvi *da se probudi*. Kada sam se razveo, u koritu rijeke su bile samo prazne cijevi za vodosnabdijevanje. Vazduh sada miriše na bakterije koje razjedaju mrtve golubove, a voće ima ukus plastelina. Prije dva mjeseca sam, odgrizavši parče breskve, izbio parče četvorke. Onda je usamljenost u mojim grudima i kroz šupljinu na zubu dobila još barem pedalj.

Dok mi noge vise sa ivice terase ispod ograde, prazno zureći u Zeleni Grad koji je noću sav od purpurnog neona, po prvi put razmišljam da, iz čiste radoznalosti, provedem par dana tamo.

Kroz otvorena vrata na terasi, večernje vijesti dopiru sa televizije. Uvijek ih poslušam, često nehajno, uglavnom samo da bih procijenio šta se dešava u zemlji i da li ima novozaraženih u mom kraju.

„Danas je registrovano trideset šest slučajeva infekcije novom bakterijom. Najnovija saznanja ukazuju da se infekcija širi slično kao legionarska bolest. Iako postoje mehanizmi prenosa sa čovjeka na čovjeka, najveći rizik su objekti bez prirodne ventilacije i mjesta sa kontaminiranom stajaćom vodom. Epidemiolozi upozoravaju na opasnost nepropisnog skladištenja vode za kućnu upotrebu i apeluju na redovno provjetravanje i izbjegavanje upotrebe klima uređaja, te naglašavaju važnost kupovine flaširane vode uslijed slabog pristupa vodi sa česme. Dodatno ističu da je bakterija rezistentna na gotovo sve antibiotike i samim tim je ishod svake infekcije neizvjestan”, slušam pažljivo, osjećajući kako se grudi naglo olakšavaju jer sam za sada još uvijek siguran.

Shvatam da u grudima i dalje, osim praznine, još uvijek ima mjesta za strah. Pokušavam da se utješim da je to dobro jer me čini živim.

Zaspao sam nedugo potom, ošamućen ljetnjom žegom, uz otvorene prozore.

Ustajem naglo narednog jutra, nakon što sam se probudio obliven znojem i iskapio gotovo cio bokal vode. Potom me, kao vaspitno, osjećaj krivice udara po ušima. Stresao sam se da odagnam neugodan ubod krivice jer se razmećem vodom koje ionako nedostaje i otišao da prošetam prije nego što *veoma vrela* subotnje jutro postane *nepodnošljivo vreo dan* bez vode.

Grad je potpuno živ i autonoman organizam, vrtim istu rečenicu poput mantre, kao da će grad, neobično pust jer ljudi bježe jedni od drugih, ponovo živjeti i ozeleniti dok me suv vazduh goni kroz ulice sa tek ponekim prolaznikom. Bježimo jedni od drugih jer ne znamo koje riječi bismo upotrijebili, jezika zalijepljenih za dno usta, trpeći do večeri. Subota ujutro je ranije bilo moje omiljeno vrijeme u nedjelji. I sada je, iako grad liči na osušeni komad mesa, nagrižen od korovske puzavice koja je počela da se uspinje uz zgrade, tražeći svaku pukotinu da zatvori i zauvijek ostane u betonu.

Shvatam kako je suludo i patetično promišljati sebičluk iz školskih lektira. Obamrlo tkivo mjesta u kom sam se podigao je decenijama trpjelo različite ljudske nakane prije nego što se krenulo urušavati iznutra. Pokušavam da se sjetim da li sam ikada doprinio tome dok mi stopala upadaju u raskravljeni asfalt, gurajući gumeni i prašnjav miris katrana duboko u sinuse. *Sigurno da jesam*, s određenom dozom srama prihvatam tvrdnju koju sam sebi ponudio, iako ne mogu da se sjetim kada je tačno moja nesrećna odluka isisala pijaću vodu i ulila je tamo gdje oni, jednako usamljeni kao ja, pokušavaju da barem nakratko pronađu nešto što liči na ljudsku nježnost u gustim algoritmima. *Nije uvijek bilo tako*, ponovo ću, *ali ti tu sada ne možeš ništa*, nastavljam, *osim možda da još umreš od bakterije jer gotovo da nemaš čime da opereš ruke*. Jednom mi je jedan prijatelj, baš kada su vlasti najavile da će uslijediti nestašica vode, rekao kako je ovo prilika da se prisilimo na asketizam i pokušamo da pronađemo smisao u nečemu što će nadići ljudsku fiziologiju. Smijem se tome, glatko ali pomalo gorko, nastavljajući dalje trotoarom niz tramvajsku prugu pored perionica za automobile na kojima visi znak *ZATVORENO DO 22H*. Ovo je možda i najbolji gradski vjesnik nestašice vode. Nije to moja žeđ, ni truli miris vazduha u konstantnom kruženju nad našim glavama, ni suve kanalizacione cijevi koje kroz šaht otkrivaju koliko je dobra probava građana. Auto-perionice su tu da nas podsjetite kako planeta šamara. Kada mora.

Moja teško prihvatljiva zlovolja u glavi naglo se raspršila zvonjavom mobilnog telefona. Zahvalio bih Bogu na tome da ga sinoć nisam opsovao nakon što sam se dobro onjušio prije lijevanja u krevet.

„Hej, gdje si?“, moj najbolji drug, zvuči malo zadavljeno.

„Evo, šetam, pa ću da doručkujem kad se vratim kući. Šta ti radiš?“

„Čekam rezultate ovog testa na bakteriju. Od prekjuče imam jako čudne simptome i temperaturu.“

„Kako se osjećaš?“

„Ma, dobro sam. Malaksalo poprilično, ali bakterija kao i svaka druga. Malo

antibiotika i kao nov. Valjda. Nego, htio sam da ti kažem da ja zbog ovog sranja neću moći u Zeleni Centar. Već sam platio tri noćenja, a žao mi da propadne. Što ti ne bi išao? Samo javi na recepciji.”

„Ma, ne pada mi na pamet, jesi ti normalan?! Zbog onog čudovišta nemamo vodu osim na kašičicu od deset uveče, a ti planirao da se provodiš s hologramima?!”

„Nisu hologrami. Algoritmi su. Nebitno, ako ti nećeš da ti neka riba malo povlađuje, pitaću nekog drugog. Ti stvarno ne umiješ da živiš.”

Neobjašnjiv talas znatiželje me je niotkuda zapljusnuo.

„Čekaj, čekaj. Ako si ti već sve platio, hajde da iskoristim. Svejedno smo dovoljno razjebali sve oko sebe.”

„Super! Možeš već večeras da kreneš. Prosljediću ti potvrdu o rezervaciji mejlom. Idem sad, bukvalno se tresem od groznice”, rekao je i prekinuo vezu.

Idući ka Zelenom Centru shvatam kako ga nisam pitao ni da li mu nešto treba. Možda ga vidim posljednji put. *Javiće se on već*, opet gasim neprijatnu misao nečim pomirljivim, stidljivo se radujući kontaktu. Nikada se ovoliko brzo nisam spremio da negdje odem.

Prijava, kućni red i sve ostale formalne gluposti su prošle lako. Izlazim pravo iz lifta u sobu, gotovo potpuno praznu, sa jednim krevetom bez svjetla i ogromnim upaljenim ekranom s kog me dočekuje zgodna brineta baš u skladu sa preferencijama iz upitnika na recepciji.

„Dobro veče. Ja sam Maja. Tvoja Maja”, šalje mi zavodljiv poljubac sa ekrana, smještena na kožnoj sofi.

„Dobro veče, Majo. Molim te da mi prvo kažeš epidemijsku situaciju, pa prelazimo na upoznavanje”, potpuno sam nesposoban da flertujem.

Maji su zablještale oči na par sekundi, a onda se pred njom stvara gomila grafikona i crvenih brojki. Porastao je broj oboljelih.

„Ali ne brini”, pokušava da me uvjeri, „ovo je tvoje sigurno mjesto.”

Ćutim. Ne zato što ne znam šta da kažem, već zato što, obuzet usamljenošću iz mrtvog grada napolju, rasparanog u nataloženoj prašini bez kapljice vode da je ispere, shvatam kako i lično učestvujem u tome da negdje napolju neko pada na koljena dehidriran, dok majke u mojoj zgradi presipaju prljavu vodu iz jedne posude u drugu da bi oprale garderobu i čaršave.

„Osjećam se loše zato što sam ovdje. Prijatelj mi vjerovatno ima ovu novu bakteriju otpornu na antibiotike, a ja ovdje pokušavam da se napalim na virtuelnu lutku.”

„To je u redu. Ti si u *survival* modu. Nisi kriv za ovo. Ako želiš, mogu da ti opišem šta bih ti radila.”

Tiho sam potvrdno odgovorio, pokušavajući da dozovem poslugu i naručim flašu vode. Maja prekida poziv. Čini se da joj oči drugačije sijaju.

„Vidim šta pokušavaš. Zeleni Centar nema vodu za goste. U potvrdi rezervacije je pisalo da si bio dužan da je doneseš. Ali, vratimo se mi nama. Dakle, prvo bih ti skinula košulju, ovako“, šapuće dok skida svoju, što ja netremice posmatram već znatno opušteniji za ono što će uslijediti, iako sam previše žedan i zbunjen.

Pratim njene vješte pokrete, nalik na ples, u trenutku zaboravljajući na svijet napolju, svjestan da ću ovo mjesto *možda* napustiti. Slabost mi se širi tijelom, ne znam da li od žeđi, požude ili možda infekcije. Zatvaram oči, puštajući da me Majin promukli glas umiri. Sada mi naročito treba jer mi je prijatelj opet u mislima, usta su mi suvlja od dlanova, a u glavi se neprestano, kao u petlji, vrti grad, egzaltiran i šaren, prepun prijatnih mirisa prirode obgrljene oko stambenih četvrti, znajući da takav više ne postoji. Prijatelj pokušava da se vrati u moje misli. Opet ga, kao onda dok sam šetao, guram iz glave kao zlu želju. Vazduh je sve vreliji. Majin glas je sve mekši, potpuno me onesposobljavajući za bilo šta osim da se mehanički uhvatim za prepone i pokušam da je zamislim kako izlazi iz ekrana.

Oblizujem usne i, uz hladan mir, osjećam kako me mišići bole sve jače i u vrtoglavim prelomima svijesti u daljini čujem Majino stenjanje pomiješano sa užurbanim koracima i glasovima tehničara poput – *saturacija 78, ovaj je najebao ako mu antibiotici ne pomognu, pa onda ponovo nemamo vode da ga rashladimo*, dok me zaglušuju udari u grudi praćeni silovitim kašljem, bez mira, bez grada, žedan, ali tek sada potpuno siguran u to da ću se jednom probuditi i možda najzad uspjeti da sastavim spisak stvari koje sam negdje usput izgubio.

PASJI DANI

Bojana Uskoković

Podgorica

U gradu koji je nekada ležao na sada već sušnoj obali rijeke Morače, u Ulici Oktobarske revolucije, za koju nikome nije jasno kako je uspjela da zadrži ime historijskog događaja kojeg se više niko i ne sjeća, zjapi u gustom mraku, crni neboder.

U stanu broj sto šest neko ne može da spava. Sjedi i treći put zaredom briše sto od teškog znoja koji joj lijepi ruke za modernu mermernu ploču. Njena kosa boje tamne noći, iste one koja se nadvila nad gradom, zalijepljena joj je za vrat. Odustala je od pokušaja da ponovo veže urednu pundu zbog koje bi vrat mogao da diše. Kao od punđe, odustala je od mnogih drugih stvari koje su joj omogućavale *vazduh*.

Već šesti mjesec zaredom kako nema struje, noću.

U njenom gradu nema heroja. Ne postoji sistem protiv kojeg treba da se bore, jer su krivci svi oni zajedno. Nema protesta, nema vijesti. Nema struje, samo mrak i voda koja se povlači.

Mrak je utišao komšiju sa trećeg sprata. Mrak je utišao autobusku stanicu u njenom susjedstvu i buku nepodnošljivog saobraćaja koja se odatle čula. Mrak se uvukao ljudima u život.

Samo smrad reže gust ljetni vazduh, baš kao što je buka nekad parala njen san. Niko se ne sjeća vjetra, ali taj smrad njenog grada koji je nekada ležao *okupan* na rijekama, širi se neumoljivo, kao da je nošen vjetrom, i stiže do svakog stana nebodera u kojem živi.

Svega ovog, sada, niko se ne sjeća. Nigdje u kolektivnom sjećanju nema njene budućnosti.

Ljudi su znali za rat i sukobe, ali ne za žed. Ljudi su znali za poplave, ali ne za ovakvu sušu. Ljudi su znali za svade, ali ne i za život bez vjetra.

Zato možda svi u razgovoru pričaju *ispod glasa*.

Panično kucanje na njenim vratima prekinulo je tok misli.

*

Ispucalih usana i usahljih očiju od teške dehidracije, ispred nje je stajala komšinica

sa drugog sprata, držeći u naručju bebu koja je posljednjih sat vremena plakala, bez prestanka.

Kaže, danas kada su dijelili vodu u gradu nije uspjela da uzme ono što joj sleduje. Beba je gladna, i ne zna šta da radi. Moli za pomoć, za malo vode.

Bez imalo razmišljanja djevojka iz stana broj sto šest potegla je poluprazan kanister, koji je usamljeno stajao u uglu sobe. Jedino mjesto u stanu gdje sunce nije dopiralo. Dvije žene naviknute na žed i mrak slijepo su hodale hodnikom zgrade čije su uglove i stepenište imale memorisane u mapi svog sjećanja.

Možda je zatočenik suše i mraka, ali ne i ove zgrade. Pomislila je.

Odluči da se spusti ispred zgrade gdje se čuo tihi žamor njenih komšija.

Neki su iznijeli svoje stolice, a neki su samo stajali. Nije usamljena u svojoj nesanicu, zapravo je u većini. Osjetila je blago olakšanje. Mrak, u kojem je nekada jedino mogla da spava, sada joj je lukavo ukrao san. Činjenica da nije bila jedina, olakšavala je tešku situaciju.

Nelagodna bliskost osjećala se u vazduhu. Ljudi su mahom odviknuti od nje.

Tako je to kada ti priroda drži lekciju, pomislila je. Niko više nije gledao hipnotisano u plavo svjetlo svog ekrana. Sada, prestravljeni, gledali su se u oči. U oči željne vode.

Brzo je uvučena u razgovor.

„Komšinice, ni vi ne možete da spavate? Jeste li čuli danas na vijestima informaciju da nam je rijeka zvanično izgubila status rijeke? Sada je bara. Samo mrtve ribe plutaju u vodi. Skuvala se. Moja žena se plaši. Šta da radimo, moramo da naučimo da živimo... Sjedite sa nama, baš sada se dogovoramo ko će sljedeće noći donijeti svijeću. Hoćete li da učestvujete, makar da možemo oči jedni drugima da vidimo...”

Na jednoj strani tiho ispod glasa pričao je komšija, bez pauze i trenutka u kome je mogla nešto da kaže. Sa druge strane čuli su se dječija vika i smijeh.

Stariji se plaše, djeca ne znaju za strah, ili ne znaju da njihove, kao ni njene budućnosti nema u kolektivnoj prošlosti ovog čovječanstva.

Iz svog dubokog džepa, tiho bez riječi, izvadila je poluistopljenu svijeću i upalila je prvi put poslije šest mjeseci mraka. Slab početni plamen osvijetlio joj je lice.

Iskra se naselila u njenim zjenicama.

Tiha pobuna protiv mraka, koji je ukrao njen san, počela je upravo sad.

SUSVITA

Marija Katić

Solin

Usred krškog polja

Gromača I

suhozid, pojata

pojilo za žednu stoku

maslina, smokva, loza

Gromača II

betonzid, vila

bazen za razularenu stoku

palma, Buda, koktel

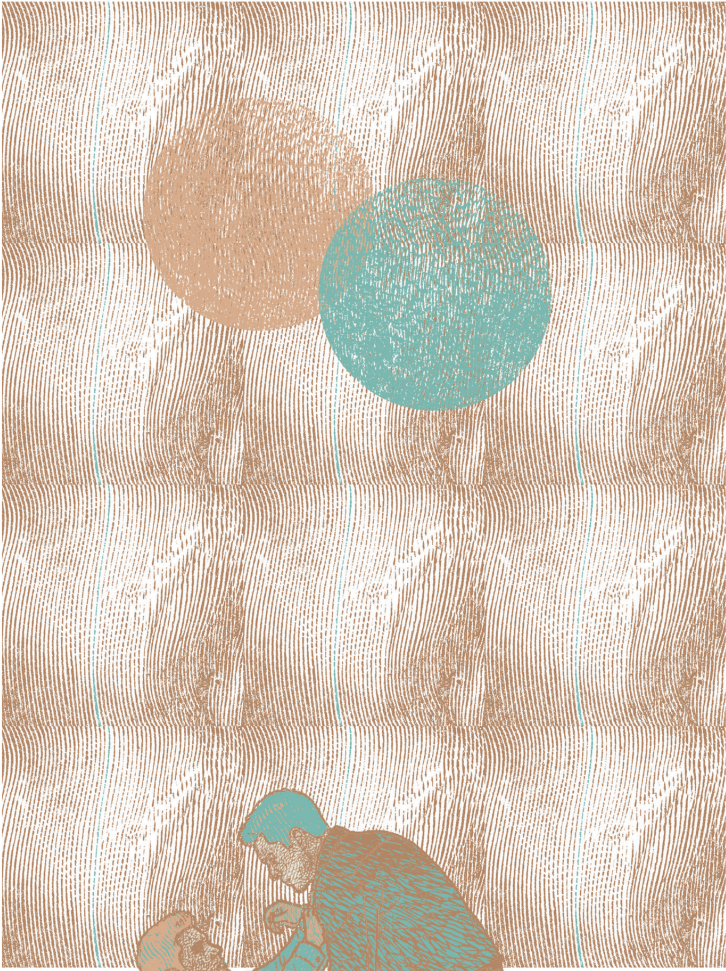
Gromača III

makija, vatra

ljeta paklena

vode, vode, vode

POSLEDNJA PATROLA

Miloš Stijepić

Banja Luka

Avugustovsko sunce je u zenitu i ravnodušno prži sve ispod sebe. Monotoniju pustih i suvih brežuljaka Banjalučkog okruga sporadično prekidaju drevne ruševine koje vire iz pješčanih nanosa, bez nekog reda posijane po brdima i oko njih. Pustinjski vjetar pjevuši lomeći se o razvaljene zidove, polako ali neumoljivo ih zakopavajući u zaborav.

Na jednom brdu pažnju je privlačio objekat sačinjen od malog teretnog kontejnera i vojne cerade prevučene preko njega, koja je s jedne strane činila neku vrstu tende. Pod tendom su bili rasklimani sto i dvije stolice. Iz objekta se začu lupanje i sočna psovka. Vrata se otvoriše i kroz njih se provuče mlitav, pročelav čiča s rijetkom bradom koja mu je dopola prekrivala vrat. Sipljivo se nakašljao pa se svalio na stolicu kraj vrata, teško dišući i češući mlitavi stomak. Nije dugo prošlo, za njim se dovuče još jedan čovjek. Izgledao je mlađe od prvoga, ali ispijeno lice i pogrbljen stas su znatno otežavali određivanje njegove starosti. Nosio je skoro praznu flašu vode i jednu okrnjenu čašu. Sjede na drugu stolicu i natoči pola čaše. Željno je ispio vodu, ponovo natočio i dodao prvome, koji je odsutno ispi. Bez riječi su posmatrali krajolik koji se širio ispod njih.

„Kasne, podne je”, reče ispijeni, posmatrajući sjenku obližnjeg kaktusa i zabrinuto se češući po vratu.

„Polako, možda ih je zadržalo”, odgovori čiča, usporeno. „Uostalom, nije u kamenu urezano kad treba da prođu”, završi.

„Nama je ostalo još koliko, četiri litre vode?” upita ispijeni.

„Skoro šest”, odvrati čiča. Zapravo, ostalo im je manje od četiri litre, ali nije imao volje da sluša prenemaganje.

Ispijeni mu odgovori mrljanjem pa nastaviše u tišini osmatrati okolinu.

Prošlo je možda sat vremena. Vazduh je postajao sve vreliji. Taman kad su ova dvojica razmišljali da se vrata u kontejner i odmore u podrumu, začuše brektanje motora u daljini. Izvukoše nekoliko metalnih posuda iz kontejnera i stadoše u hladovinu na kraju tende. Nakon desetak minuta, pred njima se zaustavi oklopno izviđačko vozilo koje su vojnici EUFOR-a od milja zvali Jazavac. Iz vratnica na krovu izviri glava pod šljemom, osmotri ovu dvojicu, kontejner i posude pa se zbrunjeno povuče nazad u vozilo. Ubrzo se otvori zadnja strana transportera i

iz njega izađe šest vojnika u laganim pustinjским uniformama. Jedan od njih, s oznakom narednika na reveru, istupi i pride našim junacima.

„Narednik Erik Frauenschläger, ali ‘gospodine naredniče’ će poslužiti”, reče i zastade, očekujući njihova imena.

„Marko, gospodine naredniče”, reče čiča.

„Safet, gospodine naredniče”, reče ispijeni.

„Gospodo, poslužićemo se vašom hladovinom, uz dozvolu”, reče narednik tonom koji je nagovještavao da se nikakva dozvola ne traži. Marko i Safet promrmljaše saglasnost, uslužno pokazujući prema kontejneru. Narednik se smjesti na stolicu, šireći vojnu kartu preko stola, dok se njegovi vojnici rasporede oko njega. Zatim poče izučavati kartu, tiho se mršteći.

„Gospodine naredniče, šta se desilo s vašim prethodnikom Meyerom?” upita Safet.

„Umro od tifusa”, odgovori Erik, ne skidajući pogled s karte.

„Šteta mladog čovjeka, baš smo se dobro slagali s njim”, Marko se tiho ubaci, šmrcnuvši.

„Zar?” poluzainteresovano će Erik, ne dižući pogled s karte. „On nije govorio vaš jezik, koliko znam.”

„Zato smo se i slagali”, reče Safet, što je Marko podržao tugaljivim klimanjem glavom.

Narednik nastavi da gleda u kartu, nešto premjerava i zapisuje u bilježnicu, pa se nakon minut okrenu ovoj dvojici.

„Ovo je Kota 202, nekad poznata kao ulica Dimitrija Ljotića 34?” upita ih.

„Jeste, gospodine naredniče”, odgovori mu Marko. „Pruža se između ostataka ruševina niz ovu stranu skroz do korita Vrbasa.”

„Korito?” zbuđeno će narednik, bacajući ponovo pogled na kartu. „Ovdje nema rijeke...”

„Nema je ni u koritu”, nadoveza se Safet, „ali nostalgija je čudo, štaš.”

„Desetak kilometara na istok nalazi se vojna baza Lockheed Martina, ne?”

„Ne više, gospodine naredniče. Prije par mjeseci su se spakovali i otpirili”, odgovori Marko.

„Znate li možda kuda?”

„Samo to da su se pokrenuli prema istoku”, reče Safet.

Narednik nešto kratko upisa u bilježnicu pa dade vojnicima znak za pokret.

„Nećemo vas više zadržavati. Prijatan ostatak dana želim”, reče domaćinima i pođe za svojim u vozilo. Safet i Marko se u neprilici zgledaše.

„Ej! Ovaj, gospodine naredniče...”, poče Marko i zakorači prema naredniku, koji je već ulazio u vozilo. Narednik se okrenu prema njemu, pa ovaj nastavi: „Narednik Meyer je imao običaj da nam prebaci nešto vode pri svakom obilasku, znate.”

„Otkud vam ideja da izviđačka patrola ima vode za bacanje?” upita narednik blago iznenađeno.

„Posmatrajte to više kao gest dobre volje za nastavak saradnje”, reče Marko.

Narednik se ispravi i okrenu prema njima. Tvrdo, vojničko lice nije odavalo nikakva osjećanja.

„Za daljnjom saradnjom više nema potrebe. Neprijateljska baza na istoku više ne postoji, a ova oblast je odveć nenaseljena da opravda patroliranje. Ovo je posljednja patrola. Što se vode tiče, ovo je sve što možemo dati”, reče i spusti mali kanister pred njih.

Marko i Safet su u nevjerici gledali čas u kanister, čas u narednika. Marko se razbjესni.

„Pa ovo nam je dosta za par dana, možda deset ako odlučimo da polako crknemo od žeđi! Šta da radimo s pet litara vode?” razgalami se on u očaju.

Cijev topa na Jazavcu bešumno se okrenu i nacilja Markov grudni koš, te njegova goropad splasnu brže nego što je planula. Narednik ga snishodljivo pogleda.

„EUFOR nije dobrotvorna ustanova. Četiri dana hoda na sjever se nalazi prihvatni punkt UN-a. Računajući ovo što smo vam darovali, imate dovoljno vode za put. Preporučio bih vam da krenete čim zađe sunce, nemate mnogo vremena. I da, nadam se da se ne bojite igle.” Uz posljednju rečenicu im se zjurado naceri pa uđe u Jazavca. Vrata se zatvoriše i vozilo krenu svojim putem.

„Stomajku im poganu”, drhtavo će Safet.

„Pocrkali u mukama dabogda”, umorno se saglasi Marko.

Bez riječi uđoše u kontejner, gdje ostaviše vodu, prodoše pored improvizovanog nužnika koji se nalazio odmah kraj ulaza pa se spustiše u podrum. Jedva je bio dovoljan da se u njega smjeste dva prljava ležaja, radni sto i za njim ofucana fotelja. Na zadah vlage i prljavštine su se odavno navikli, pa se bez riječi skljojakaše svaki na svoj ležaj. Posmatranje buđi na plafonu im je u posljednje vrijeme bilo omiljena razbibriga, a kako nisu imali nikakvog posla do mraka, revnosno se odaše toj zabavi.

Često su u budavim flekama razaznavali pojave iz davnih vremena, pa su prepričavali jedan drugom šta vide i razgovarali. Jednom je Marko na plafonu vidio kralja Tvrtka pa se on i Safet pobiše nakon žustre diskusije, poslije čega nisu pričali deset dana. Takvi incidenti, ruku na srce, bili su rijetki. Ako pak neko i vidi nešto pipkavo i osjetljivo u flekama, može se vala i prećutati.

Prođe im tako dan u drijemežu i povremenom odlasku do nužnika. Kad se smrklo, ostaviše kapak na ulazu u podrum otvorenim, kako bi u memljivu odaju ušlo nešto što podsjeća na vazduh. Sklopiše tendu i pacove koji su se sušili na suncu unesoše u kontejner da ih ne bi nešto odnijelo. Zatim uzeše teški nužnik iz kontejnera i iznesoše ga napolje. Kad su sve obavili, sjedoše na stolice pored ulaza i smrknuto se zagledaše u ruševni krajolik.

„Meni se večeras ne ide u lov”, reče Safet.

„Ni meni”, sipljivo će Marko. „Švabo nas je ozbiljno zajebao.”

„I ti još razmišljaš o tome?” upita Safet.

„A o čemu drugom? Za Meyera se znao red, mogli smo biti ovdje do vijeka. Ovaj nam je dobro zavukao”, reče Marko i pljunu.

„Jes’ vala. Zato sam i kontao, možda je bolje da iskoristimo noć pa da se odmorimo k'o ljudi, i sutra da vidimo šta ćemo dalje”, predloži Safet.

„Dobro kažeš. Da se naspavamo pa sutra bistro glave da vidimo”, usaglasi se Marko. Posjediše još kratko u tišini pa se spustiše u podrum. Nije im dugo trebalo da padnu u san.

*

U neko doba noći Marka probudi kašalj. Ispravio se na ležaju i svom snagom držao dušu da je ne ispusti dok mu je oštri kašalj parao pluća, trgao stomak i cijepao glavu. Kad je napad prošao, nije čuo uobičajeno sneno bogaranje sa Safetove strane. Polako se pridiže pa osmotri drugi ležaj. Prazan. Popeo se uz basamake, iz gomile otpada izvukao punu bijelu kanticu i ponio je napolje. Sjeo je na stolicu, napunio čašu i pružio noge.

Neko vrijeme gledao je u mjesec, vlažeći povremeno usne vodom. Nakon sat vremena, vidje kako iza okuke neko izbija i ubrzano mu prilazi. Marko se u iščekivanju malo ispravi i nastavi gledati. Kad je prilika prišla dovoljno blizu, razaznao je Safeta kako u ruci nosi EUFOR-ov kanister. Marko vidje da mu je lice izobličeno od ljutnje, pa se počeo smijati.

„Ubiću te, pašće jedno!” dreknu Safet pa baci kanister na Marka tako silno da se ovaj prevrnu sav poprskan. Na osnovu mirisa, okusa i boje, svaki prosječan nastavnik hemije koji bi se nekim slučajem našao tu mogao bi bez sumnje utvrditi da je tečnost u kanisteru mokraća. Vjerovatno ljudska. Marka minu smijeh pa se pridiže i nabra nos, gledajući svoje mokre prnje.

„E, jeb'o ga ti, mogao si ga bar zatvoriti. Uf, al' smrdi, majku mu...”, reče gadljivo dok je skidao odjeću sa sebe.

„Uzmi gutljaj, okus će te tek oduševiti”, uzvratu mu Safet otrovno, zaobilazeći Marka i lokvu oko njega, tražeći na stolu nešto čime će se osvježiti. Otvorio je bijelu kantu i nepovjerljivo pogledao unutra. Uzdahnuvši od olakšanja, natočio je punu čašu i željno je potegao. Blaženstvo je trajalo samo trenutak. Lice mu se iskri u grimasu užasa. Safet se zagrcnu, uhvati za grlo i pade na koljena, kašljući. Nekoliko koraka od njega Marko je upravo završio prostiranje odjeće po pijesku da se suši. Ušao je u kontejner, zaobišavši Safeta, koji je ležao i drhtavo se borio za dah. Časak kasnije izašao je noseći suve prnje i sjeo.

„Št... Šta je ovo, krv ti poljubim?” promuca Safet, slabašno se naslanjajući na sto i polako dižući na noge.

„Ustajala mineralna voda s vještačkom aromom banane, poslužena na sobnoj temperaturi”, odgovori Marko pa nagnu čašu i obzirno ovlaži usne, pazeći da mu ni kap ne uđe u usta.

Safet se skljoka na stolicu pa se ošamućeno zagleda ispred sebe. Ćutali su svako sa svojim mislima. Tišinu je narušavao zvuk probuđenog života oko njih. Sve što je tokom dana mirovalo sada je užurbano izlazilo iz svojih skloništa. Niske ruševine su pod bljedom svjetlošću punog mjeseca podsjećale na ostatke nekog drevnog kostura, napola otkopane, što je cijelom krajoliku davalo sablasnu nijansu.

„Ne znam... Ja to ne bih ni dušmanu uradio”, prekide tišinu Safet, i dalje dolazeći sebi. „Zvijeri švapske. Zlotvori.”

„Jutamju im rosu jebem”, saglasi se Marko. „Sve i kap.”

„Ma je l' moguće da su oni to namjerno nosali sa sobom, samo da nama uvale?”

„Svašta se od dubradi može očekivati”, reče Marko pa ogorčeno pljunu ispred sebe. „Ali neka, neće ni njihova do zore goriti. Propašće i njima država, pa će naš red onda biti da se sladimo!” „Dabome, čuo sam da se i kod njih gore ozbiljno ljulja već godinama. Nisu ni oni sila kao nekad”, dodade Safet.

„Kao nekad...”, tugaljivo ponovi Marko. „Eh, kažu priče da za vrijeme Tita nije mogla svaka fukara dizati nogu na nas k'o danas.”

„Jašta. Prava država bila, bilo vode, šume, svega. Fabrike se gradile, narod se školovao, sila smo bili”, potvrdi Safet.

„Vojsku imali, drht'o Švabo pred njom.”

Sjedili su tako jedno deset minuta gledajući u mjesec, razgovarajući i prisjećajući se drevnih predanja.

„Jedino što su malo vama dali previše u odnosu na ostale, tako sam čuo. Ne kažem, treba dati svima, ali lijepo raspodijeliti”, reče Marko ujednom.

„Aha, lijepo raspodijeliti, dok se Zagrebu i Beogradu napune džepovi da presipa, pa nama ona sića što ostane, jesi tako mislio? Ako jesi, vala baš je lijepo raspoređeno. Onako, vaistinu”, odvrati mu Safet osorno.

„Šta pričaš, bolan, jesu li vam industriju napravili, silne rudnike, željezare...”, počeo je Marko nabrajati.

„Jes, mi da kičmamo i da se gušimo i onda vi pokupite mast, pa onda na svu tu muku dođu Janezi i sve nas zajedno zavrnu! Vas je zajebalo samo jednom, nas je dva puta! Najmanje!” planu Safet.

„Vas zajebalo više? Ako je iko bio jahan i iskorištavan ovdje, to smo mi! A ko nas je jahao?”

Svi vi, uz pomoć vaših stranih gospodara, dabome!” razgoropadio se Marko.

„Bizanti primitivni!”

„Konjušari švapski!”

„Ma sad ću ti...”

*

Mjesec je visoko na nebu, ravnodušno obasjavajući ispod sebe dvije muške prilike koje se šamaraju i dižu neviđenu dreku. Monotoniju pustih i suvih brežuljaka Banjalučkog okruga sporadično prekidaju drevne ruševine koje vire iz pješćanih nanosa, bez nekog reda posijane po brdima i oko njih. Noćni vjetar ledeno šapuće, naglo hladeći razvaljene zidove, polako ali neumoljivo ih mrveći u zaborav.

MOJ DNEVNIK, 20. MART 2086.

Petra Gavrić

Podgorica

Budim se s odsjajem krvavog meseca u sanjivim očima. Uzdahnula sam. Alarm me nije probudio na vreme, baterija je ponovo prazna. Mora da je nestajalo struje tokom noći. Rastegla sam se i žurnim koracima zaputila ka kuhinji da pogledam dnevnu prognozu. Maksimalna temperatura dostići će 48 stepeni, biće nešto hladnije nego juče. Najniža noćna 31 stepen. Sada, u 04.30, bilo je 38 stepeni. Preskočila sam spisak rizika, znala sam ga napamet. Dehidracija, sunce i smog, tipično.

Škola počinje za sat vremena. Na brzinu sam se istuširala. Kosu nisam oprala, jer sam videla da nemamo dovoljno vode za ovaj mesec. Nema veze, izdržaću još par dana.

Ignorisa sam bakino raspoloženje za priču. Ponovo je govorila o pčelama i nekim drugim čudnim insektima. Bila je poprilično luda, ali majka nije volela kada to spomenem... Uprkos istini. Stalno je pričala o onom vremenu *nekada*. O biljkama ili beše voću. Zvale su se jagode. Ne... Jagodice. Nešto tako. Zgrabila sam masku sa komode i istrčala iz kuće.

Stigla sam na vreme u školu. Čas nije bio zanimljiv. Pričali smo o davnašnjim istorijskim događajima. Profesorka nije uspevala da održi našu pažnju jer je njeno izlaganje stalno bilo prekidano napadima kašlja. Na treći čas došle su neke nove učenice, migrantkinje iz Venecije. Taj grad je najviše pretrpeo zbog klimatskih promena. Život ljudi je tamo suspendovan. U 10.30 nastava se konačno završila. Vraćala sam se kući sa Majom koja se skoro ošišala do glave. Tako će lakše podnositi vrelinu. Kada sam osetila kapljice znoja niz vrat, pomislila sam da to možda nije tako loša ideja.

Sirene su započele svoju iritantnu pesmu oko 10.50. Svaka nota je titrala u teškom, zagušljivom vazduhu. Maska mi je padala sa lica. Bila je gužva. Tako je bilo svakog dana. Podsećali su ljude na zabranu izlaska od 11 do 18 sati. Svi smo to znali i bez opomene. Prekršiće je samo oni sa suicidalnim mislima.

Stomak mi je glasno krčao kada sam stigla kući, ali je kuhinja bila tiha, prazna. Baka ništa nije kuvala, već je nastavila da priča o životinjama iz njenog perioda. Šteta što ne mogu da jedem reči. Nije mi se slušalo, ali sam joj upućivala odsutne osmehe. U frižideru je bilo malo proteina i pirea od ribe i šargarepe. To nije bila prava riba već neka sintetička imitacija. Nikad nisam videla pravu ribu uživo, ali

mi je majka govorila da su stvarno zanimljiva bića. Mogle su da dišu u vodi! Kako kul. Skoro sam, zaista, zavolela šargarepu. Maja kaže da sam se samo navikla, ali meni se ona stvarno sviđa. Puno je bolja od pirea od spanaća i klona ribe.

Majka je kasnila sa posla. Ušetala je s maskom na licu i dugom kosom u neurednoj pundi. Nasmejala se i poljubila me je u čelo. Oči su joj bile umorne, ali tople.

„Ima li vode, srećo?”

Klimnula sam.

„Ne za kosu, ali možeš da se istuširaš.”

Blago se nasmejala.

„A što ti kasniš?”, upitala sam.

Uzdahnula je.

„Ma znaš i sama. Protestvovali su opet ispred firme.”

„Aha.”

Nisam osećala potrebu da nastavim razgovor. Zašto bih postavljala pitanja? Odgovore mogu i sama da pretpostavim.

„A baka? Kako je ona?”

Slegnula sam ramenima.

„Počela je opet neku njenu priču. Ajde, pokaži joj one slike, to ju je smirilo prošli put.”

Klimnula je glavom, ali majka kao da nije bila tu. Pogled joj je skrenuo ka prozoru i tankim zavesama koje su ga prikrivale.

„Jesam li ti pričala o poslednjem snegu kojeg se sećam?”

„Da, možda hiljadu puta.”

Nasmejala se.

„To je i dalje najbolji dan koji pamtim iako sam bila mala”, odlutala je mislima nekoliko trenutaka.

„Budi pažljiva s bakom, srećo. Ne znamo mi kako joj je. Nije ovo Zemlja koje se ona seća.”

Sledećih par sati sam crtala i radila domaći. Htela sam da pozovem Maju da je pitam kada je test, ali opet nije bilo struje jedno par sati. Palo je veče kada sam videla da bake nema u dnevnoj sobi. Majka je otišla u kupovinu, vrućina je malo popustila. Izašla sam na terasu, s obaveznom maskom preko lica. Baka je sedela u svojoj drvenoj stolici. To drvo sačuvano u obliku stolice bilo je starije od pravila koje je pre mnogo godina zabranilo seču drveća.

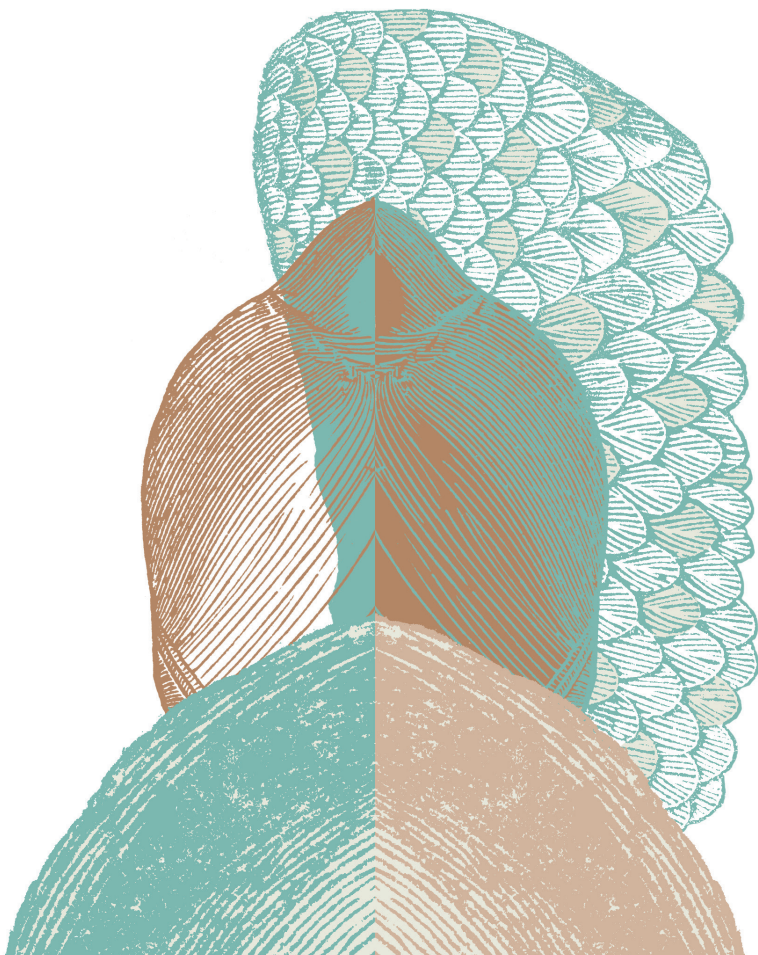
Njene sitne plave oči gledale su mutno nebo.

„Nema zvezda”, rekla je glasom koji se jedva čuo. Nije nosila masku.

„Nema”, odgovorila sam. Zvezde su se nekada videle, majka mi je i o njima pričala.

„Hoće li se vratiti?”

„Hoće”, rekla sam. Mada ni sama nisam verovala. Svi više volimo laži koje nas hrabre od istina koje nas obaraju. Baka pripada onoj generaciji koja je često ponavljala da nada umire poslednja.

SUTRA JE RANIJE NEGO ŠTO MISLIŠ

Maja Petrović

Danilovgrad

Sutra će me dete pitati šta je to zima.

Neću znati gde da je smestim, u kalendar ili sećanje.

Otvori oči da vidiš.

Sutra je ranije nego što misliš.

Onaj što je nekad prodavao maglu, sad u tegli prodaje vazduh.

U frizideru flaše vode stoje kao mala privatna jezera.

Čuvamo ih za noć, kad telo traži opravdanje.

Prognoza više nije obećanje, nego slučajnost.

Naučili smo da štedimo dah.

Da spavamo na ivici sna.

Da pamtimo gde je nekad bila obala.

Dete me pita šta je to sneg.

Crtam pahulje na papiru.

ZAMISLIMO MINUS PET

Andrea Popov Miletić

Novi Sad

Manifestujmo sneg zajedno!

Nedelja, 18h, Trg slobode

Obucite se u belu garderobu.

Naučno je dokazano da kolektivna energija menja frekvencije atmosfere.

Dođite da zajedno zamislimo pahuljice.

Bilbord svetli iznad raskrsnice, a na njemu, uz ovaj poziv, ukoso padaju pahulje, šestokrake, savršene, tope se u uglu i iznova padaju.

U slučaju izostanka atmosferskog odgovora, obezbeđen je alternativni program za posetioce, ispod piše sitnim slovima.

– Mama, šta znači manifestovati? – dete me pita dok čekamo zeleno svetlo.

U moje vreme, to je značilo nešto što se obznanjuje, pokazuje ili dešava, pomislim.

– Znači: mnogo želeti – kažem.

Sneg se nije želeo; iznenađivao je putare, a odrasli o njemu nisu imali naročito mišljenje. Radovala su mu se samo deca.

Komarac mi sleće na zglob, znojimo se na asfaltu. Petnaesti je januar. Buka iz bašti kafića noću je nepodnošljiva; konstantno sam iznurena od kombinacije vrućine i nespavanja. Van grada divljaju šumski požari, ali o tome ne govore u medijima. Sve vesti bruje o otvaranju nečega što se zove *Winter Experience* i o milionskim ulaganjima u taj projekat. Na mestu nekadašnje ledene dvorane mašine rashlađuju prostor, prave veštački sneg i emituju miris planinskog vazduha. Na ulazu se iznajmljuju rukavice i čizme, skije, sanke i klizaljke, a ljubazne promoterke pomažu posetiocima da obuku skafander i uz osmeh im stavljaju rumenilo na obraze. Sneg pada svakih deset minuta, a digitalni displej pokazuje količinu pahuljica u sekundi. U ograđenom prostoru štandovi nude kuvano vino i toplu čokoladu uz zvuke božićnih pesama. Na pitanje novinarkе da li je projekat energetski zahtevan, resorni ministar odgovara da se „sve to kompenzuje budućim zelenim inicijativama”.

– Hoćemo ići? – pita me, pokazujući na *Winter Experience* na ekranu.

– Dogovoriceмо se – kažem, pokušavajući da zadržim mir u glasu.

Stižemo na trg, držim ga za oznojanu ručicu, a okupljeni, obučeni u belo od

glave do pete, tiskaju se prema bini. Neki se hvataju za ruke u ritualu zajedničkog prizivanja snega vizualizacijom i snagom volje.

– Mama, a kako se zamišlja pahulja?

Pokušavam da prizovem čitavu vejavicu u svest, ali nameće se samo jedna jedina. Simetrična pahuljica iz crtanog filma. Nalik na onu koju smo sekli od papira i lepili na prozore. Setim se krutog zaledenog veša sa terase koji majka ubacuje u toplu sobu, kao da unosi ispresovanog čoveka, lutku iz lutkarskog pozorišta. Uvek su govorili da sneg škripi pod nogama, ali nije škripao, škrgutao je. Sećam se rukavica na radijatoru i jakne koja ima miris dimljene šunke. Prstiju koji bole celom svojom dužinom od hladnoće, a onda ih obuzima toplota koja takođe boli. Sećam se saveta iz Zabavnika: zaledite grudve snega u zamrzivaču, pa na leto iznenadite drugare. Sećam se bljuzgavice i sivkastog snega pored ivičnjaka. Krpica i brdašaca snega kad je pri kraju, kad ga grad pojede. Šapica u snegu. Grada koji je zbog belog pokrivača usporeniji, pitomiji i usnuliji. Zaustavljenih ulica, mekoće, tišine, samoće, svečanosti. Setila sam se utehe snega: jednom kad je posle dugih sivih i depresivnih meseci sinulo zimsko sunce, a vazduh bio leden toliko da bocka obraze, umotala sam se i otišla peške preko mosta do parka. Bila sam potpuno sama u celom parku, bez ljudi, bez zla. Sama na planeti snega i leda. Sneg na klupama, na drvenim suncobranima, na svim stvarima, kao u snu. Tišina takva da čuješ snežno trunje koje se osipa sa grana na tlo. Dok sam hodala dalje kroz park, kod brega me iznenadila pojava devojke, princeze poput onih iz ruskih bajki. Potpuno sam poludela — dakle, tako to izgleda, pomislila sam. Imala je dugačku plavu balsku haljinu i zlatne uvojke koji su padali niz ramena. Zatim je sa druge strane iskočio fotograf i prekinuo čaroliju, devojka je pozirala za neku reklamu. Bio je to poslednji sneg koji pamtim. Poslednji sneg na Zemlji.

– Hoće li stvarno pasti? Hoću da vidim kako pada – dete me prene iz sećanja.

– Minus pet – govori voditelj. – Zamislimo minus pet. Osetite hladnoću na obrazima. Vidite kako vam se dah pretvara u paru.

Ljudi stoje, gledaju u nebo. Neko već drži telefon podignut, spreman da zabeleži čudo.

– Evo ga – najavljuje voditelj.

– Zašto je mokro? Da nije susnežica? – pita starija žena iz mase.

Asfalt isparava, kapi padaju na gomilu. Nebo se zamračilo. Bela odeća postaje prozirna, lepi se za kožu. Niko se ne pomera odmah. Čekaju da im neko potvrdi je li i to deo programa. Dete pruža dlan. Razočarano traži pahuljicu na njemu.

– Mama, je l' ovo dobro?

Kapljice su tople.

Letnja kiša.

CRVENA NIT

Miloš Durković

Beograd

Zdravo, ja sam Danica, ali moje novo ime je Vizijana. Deko me, doduše, i dalje zove Dana Banana kada niko ne sluša.

Danas smo opet sedeli zajedno pred dekinim starim kompom. Na ekranu je uvek ista slika, siva, mirna voda, a negde duboko ispod nje naša kuća u Novom Selu. Jednom, dok smo čekali da se slika učita, ekran je zatreprio i kroz sivilo je bljesnulo nešto plavo, kao nebo ili more, pre nego što se sve opet vratilo u sivo. Deko kaže „naša”, mada ja tamo nikad nisam bila.

„Vidiš li onaj dimnjak?” pokazuje prstom na tanku, jedva vidljivu crnu liniju ispod površine.

„Vidim”, odgovaram, mada nisam sigurna da vidim. Ponekad se pitam da li tamo dole ribe sada plivaju kroz našu kuhinju, tražeći mrvice koje smo ostavili.

„Tu smo živeli”, kaže deko tiho.

„Zašto smo otišli?” pitam.

„Zato što je voda rasla jako brzo tih godina, kao ti Dano Banano. A mi smo izabrani da dođemo ovde.”

„Ko je birao ko će doći ovde?”

„Algoritam. Pomagao sam da ga naprave.”

„Šta je to algoritam? Kako je birao?”

„To je mozak za jednu jako pametnu mašinu. Gledao je ko je koristan. Ko može da doprinese sistemu sa svojim znanjem.”

„A ako neko nije koristan?”

Deko skrenu pogled.

„Onda sistem proceni drugačije. Oni su trebali da ostanu za sledeći put.”

„Zar nije trebalo prvo njih pustiti? Deko, da li sam ja korisna?”

On me je gledao dugo. Videla sam kako mu se pogled gubi, a lice menja i dobija oblik kao izgužvana stara mapa koju krije u svom stolu. Jednom sam u dekinjoj fioci, kraj stare mape, videla štampan papir sa tri kolone: „Visoka korisnost”, „Niska korisnost”, „Odloženi transfer”. Ispod svake kolone, red za redom, samo prezimena. Neka su i precrtana. Naših nigde nema. Nisam znala šta to znači, ali sam osetila da je to neka tužna tajna, pa ga nisam pitala.

Ove godine ću napuniti deset godina. Stanovnik sam broj DD030821 orbitalnog sistema 82. Ovdje živim sa mamom, tatom i dekom Markom. Kada su moji roditelji došli u ovaj orbitalni sistem, odlučeno je da svi dobiju nova imena bez veze sa prethodnim životom, samo je deka nekako zadržao svoje ime, ujedno je i jedini deka na stanici.

Čuva me deka. Nekada je bio „Aj-Ki” programer, jedan od onih koji su projektovali prve algoritme za Klimatsku alijansu. Zbog toga su i moji dobili mogućnost da pređu da žive u orbiti, deka je pomogao, jednom sam načula.

Mama i tata dolaze samo dva puta nedeljno, da prespavaju. Tata reciklira vodu i pravi sintetičku hranu. Kada je otvoreni dan, povede me sa sobom do ogromne prostorije za reciklažu da mi pokaže kako kap koja ispari ponovo postane voda.

„Vidiš?” kaže. „Ništa se ne gubi.”

Gledam kroz staklo cevi kroz koje prolazi bistra tečnost. Ne pitam gde je bila pre toga. Jednom sam ipak pitala ko je ostao dole. Prestao je da gleda kroz cevi.

„Voda cirkuliše”, rekao je najzad. „Sistem funkcioniše, Vizijana.”

I ništa više.

Mama radi na Eter-nešto tehnologiji koja celu stanicu napaja iz sopstvene energije.

Jednom sam je pitala:

„Da li je neko drugi mogao da dobije naše mesto?”

Prestala je da slaže uniformu.

„Mesta se ne dobijaju. Ona se dodeljuju po proceni vrednosti”

„Ko procenjuje?”

„Sistem.”

„Da li je neko morao da ostane dole da bismo mi došli?”

„Vizijana, takva pitanja nisu poželjna.”

Prođe mi rukom kroz kosu i počeo užurbano da slaže uniformu.

U školi su nam rekli da nostalgija smanjuje produktivnost.

„Boje izazivaju nostalgiju koja podstiče vezivanje za izgubljeno” rekla je učiteljica.

„A izgubljeno ne sme da utiče na produktivnost.”

Na časovima smo crtali samo sivim i crnim flomasterima. Jednom sam tražila flomaster plave boje kojeg nije bilo u kutiji. Učiteljica je to primetila.

„Vizijana, nostalgija za bojama koje više ne koristimo smanjuje produktivnost”, ponovila je, bez ljutnje, skoro nežno.

To mi je nekako bilo gore. Koliko ja shvatam ta produktivnost mora da je kada završiš domaći za petnaest minuta umesto za sat vremena, pa možeš duže da se igraš sa dekom, mamom i tatom.

Detinjstvo nam traje do desete godine, a onda postajemo, kako oni to vole da kažu, počasni mali radnici stanice. Svi nosimo sive uniforme sa brojem na rukavu i na grudima, a tada lepimo na čičak oznaku malog radnika.

Mama i tata čuvaju dve fotografije skrivene duboko u fioci.

Mnogo volim fotografiju mame i tate ispred Starog mosta u Mostaru. On tamo stoji čvrst, kao da mu voda ne može ništa. Kad god me mama vidi da gledam krišom tu fotografiju, primetim u njenom oku suzicu. Volela bih da odemo tamo svi zajedno, ali ja ne znam da li ti gradovi više uopšte postoje ispod te sive ili možda plave vode.

Druga fotografija je iz Herceg Novog. Mama je u šarenoj haljini, nasmejana, obesila se tati oko vrata. On je gleda nekako čudno, rekla bih kao da hoće očima da je pojede, a znam da neće. Žuta, crvena, zelena, plava, bela, jednom sam prebrojala sve boje. Haljinu mama čuva u kutiji, na dnu ormara.

Deka se uvek žali da je doručak bljutav. Za doručak smo jeli crvenu kašu broj 83, bez mirisa i ukusa. Deka kaže da je bolje da mu daju metal da jede nego ovo.

„Ovo oni pokušavaju da od ove sintetičke paprike naprave ajvar? Pa ne može biti pravi bez vatre”, kaže. „Bez dima i pečenja na metalnom plehu, dok celo dvorište ne zamiriše. I bez komšija koji pomažu.”

„Šta je dvorište?” pitam.

„Mesto gde si mogla da izadeš napolje iz kuće i gde je zemlja imala boju i miris, a ti bos trčiš leti po ceo dan.” reče i uzdahnu na kraju.

Ne znam ni šta je pleh, ali za papriku sam čula iz njihovih priča, to je neko ljuto voće koje je raslo u Africi, eto jedan plus za Danu Bananu.

Volim dekine priče, on to tako uverljivo priča da mogu da se zamislim u svakoj njegovoj priči.

Kada se igram u svojoj sobi nekada sam prelepa princeza koja živi u dvorcu na vrhu brda, nekada sam ratnik koji se bori da spase svoj narod, a nekada sam samo deka.

Najviše volim njegove priče kad je bio mali. Priča mi o rekama u kojima se plivalo, o šumama, o velikim požarima koje je kao mali sa mojim čukundekom gasio, o konju braon boje kome je zimi na nosu izlazila para, koga je četkao i skidao mu blato s kopita svaki dan.

„Zvao se Zlatokril”, jednom mi je rekao. Zapamtila sam.

U školi nas uče da su životinje izumrle. Kada slušam dedu, nadam se da možda neka ipak postoji negde, na nekom drugom orbitalnom sistemu i da ću je jednog dana videti.

Večeras, dok je deka spavao, otišla sam do ormara. Otvorila sam kutiju. Boje su bljesnule sa mamine haljine. Uzela sam tanku nit crvenog konca sa unutrašnje strane. Stavila sam je ispod čička sa novom oznakom malog radnika. Ne vidi se. Ako me budu skenirali, verovatno je neće primetiti.

Ne znam zašto sam to uradila. Možda zato što želim da budem dekin ratnik iz priče. Možda zato što me crvena podseća na vatru.

Pre nego što sam ugasila svetlo, setila sam se devojčice sa oznakom MD291182 koja je jutros na hodniku nešto brzo gurnula ispod svog čička. Nisam videla šta. Ali mislim da je bilo žute boje. Možda je to bio delić sunca.

Sutra dolaze mama i tata.

Sutra mi je rođendan.

Punim deset godina.

Mislim da nas još ima.

Nisam sama.

ČINIOCI POSLJEDNJEG ČINA

Ksenija Vojvodić

Podgorica

Na početku bješe fusnota. I bismo i ne bismo, i bi nas i ne bi nas, i bića smo i nebića, i bivstvujemo i nestajemo. Kakva je klima i kakva plima koja nas nosi, i da li se vjetrom praiskonski grijeh prenosi, i gdje sjeme naše postane i izdane, tu ćemo sijati dok sve ne nestane.

...i tako počinje moja priča, na pozornici bez zavjesa. Bez uvoda i naratora sa unaprijed predodređenim ulogama, glavnim i sporednim, uzročnim i posljedičnim, podjednako važnim gdje je istina put, a laž pravac koji besciljno pratimo. Uloge su pažljivo birane jer je premijera predstave ujedno i njena posljednja realizacija. I ko prisustvuje kraju postaće dio njega.

Te godine ljudi su počeli da sumnjaju u sve: u izbore, u vakcine, u komšije, u oblake. Samo u sopstvenu sumnju nisu. Sumnja je postala znak samosvijesti, a svijest nova forma samoljublja. Ljudi su se kretali linearno po sceni, kako se ne bi sudarali, ni dodirivali, ni pogledom susretali da bi se uspostavila dramaturgija; glumci su se s vremena na vrijeme saplitali o sjenke, najčešće sopstvene. Svaka sjenka imala je arhitektu. Satira vremena u kojem su se kretali i prostorno postojali ležala je u preziru prema haosu i glumcima koji su bili glavni činioci istog.

Scenarista je upućivao na promjenu; nastupili su požari, ratovi, erozije, kisjele kiše, javile se pandemije, ljekovi i bolesti. Na svu sreću, ove pojavnosti nijesu omele ljude koji se kreću po zadatom scenariju. Međutim, pravu kulminaciju režiser uvodi pravim nesrećnim okolnostima. Autobusi koji kasne iz banalnih razloga. Ljudi koji se zaljubljuju bez koordinacije. Kiša koja pada bez najave. Orkestrirana scena postaje rasulo. Glumci se sudaraju. Puze, opipavajući tlo i traže sopstvenu sjenku. Guraju se. Plaču. Požari iza njih bukne u njima. Niz automatizovanih pokreta, pretvara se u neartikulisano svakodnevicu. Autobus stigne, ljubav plane i stane kao i kiša, i sve nenajavljene trivijalnosti i opet se vraća u red.

Ljudi nesmetano vode svoj marš u mjestu, žare scenu brzinom svoje nepomičnosti i staju u red za šalter. Vruće je, gotovo neizdrživo, srećom pa drže odstojanje jedni od drugih, inače bi se pogušili. Žena popravlja šminku koja se topi i poput voska sliva niz vrat. Iza nje stoji muškarac, gleda u užaren ekran na kojem igra neka druga našminkana žena, algoritmom pažljivo odabrana. Okupira mu pažnju, i sljedećeg trena nastavlja da lista. Prvi u redu pali cigaretu i vadi

novčanik. Cigareta mu dogorijeva do prstiju. Baca je i plaća. Ona ostaje užarena na vrelom asfaltu. Ulazi u auto. Izdiše sa olakšanjem. Ponovo pali cigaretu, zaglavljenu u koloni koja mu nije u opsegu vidnog polja. Njegova zgrada je odmah tu na prvom skretanju. Ipak, on radije troši gorivo nego pluća. Cigareta dogorijeva, otvara prozor da izbací opušak. Počinje da kašlje, da se guši, u agoniji brzo zatvara prozor. Ponovo izdiše sa olakšanjem. Kolona se polako pomiče, i jedina pomisao koja mu se javlja dok gleda staricu koja na vrućini, čekajući semafor, drhti, jeste: „Dobro je što sam jutros dopunio freon”.

Gleda okolo ljude u istim klimatizovanim kavezima, prateći sopstveni scenario; skreće u svoju ulicu i gubi se u neprepoznatljivoj masi koja se neprestano topi, izobličavajući se.

Scena blijedi, novi kadar uzima muškarac koji stoji na samoj ivici mosta. Njegova namjera, vapaj za pažnjom ili razrješenjem, davi se u opštoj anesteziji grada, jer saobraćaj iza njega kreće se ujednačeno, sinhrono kako sa njim, tako i bez njega. On spušta glavu, gleda dolje u ono što je nekada bila voda. Nazire neke prilike ili, bolje reći, neprilike – ptica koje ne lete, već pješaci po plićacima prebirajući po preostalim djelovima nepomične tečnosti. Dok gleda kao da je sve manje ima. Rijeka više ne teče. Ona isparava. Ostrva mulja i decenijskog otpada izviruju iz korita. Prizor ga je nagnao da ustukne. Zakoračio je unazad. Zastidio se sopstvenog postupka. Osvrće se oko sebe. Kolona se kreće naprijed. Njegova pojava nije bila čak ni prolazna vizuelna smetnja. Samo vrhunac društvenog nihilizma. Ponovo izviruje, vreo i suv vjetar ga umiva prašinom sa obale, koja mu se lijepi za lice. Da li je spreman da se ovjekovječi kao otpad? Njegov unutrašnji monolog postaje javna izjava kojom će etika ravnodušnosti oko njega postati samo glasnija.

– Moj konačni iskorak neće biti tragedija, već puka biološka kontaminacija korita, incident koji će na trenutak usporiti mehaniku asfalta, tek toliko da se ravnodušnost pretvori u gnjev.

Moj nestanak pretvoriće se samo u još jednu servisnu informaciju o otežanom saobraćaju. Na portalima ću još kraće trajati, kraće od reklame za kladionicu; u moru tračeva moja smrt će biti greška algoritma, fusnota ispred tračeva koju će brzo pregaziti vijest o novim silikonima neke estradne zvijezde. Ljudi će bijesno skrolovati preko moje smrti, već se vidim ispod:

„SKANDAL: Starleta ugradila magnetne implante u zadnjicu, sad za njom idu i kašike i viljuške po kafani (VIDEO)!”

Nasmija se toj pomisli, utapajući se u masu sa kojom se brzo sinhronizuje.

Ponovna promjena kadra sa usijanog asfalta na jednako zagušljiv mikrosvijet

bolničkih hodnika. Na odjeljenju pedijatrije vrešina nije samo atmosferska pojava – ona je dijagnoza. Ritmičnost inhalatora remeti samo komešanje ljudi koji pokušavaju da se mimoidu u hodnicima prepune bolnice. Na ovom odjeljenju kolotečine više nema. Postoji samo neprekidni rat za sljedeći udisaj. Kroz gužvu se probijaju medicinske sestre sa obamrlim izrazima lica. Nose rendgenske snimke zakrčenih, neprohodnih pluća. Papiri posljednjih izdisaja se gomilaju. Iz trena u tren oni oslobađaju inhalatore kako bi produžili trajanje nekih drugih malih pluća na koje je danas došao red da dišu.

Posljednji čin, sve se završava bez praska, potopa, meteorskog udara, krika vasiona... U trenutku kada je tehnološki ekosistem, taj posljednji vještački organ čovječanstava, nepovratno otkazao, nastupila je era termalne tišine. Nestanak struje nije bio samo tehnički kvar, već ontološki prekid, sa njim je isparila virtualna fasada stvarnosti, ostavljajući za sobom samo ogoljenu sprženu materiju.

Planeta ostaje lišena antropogenih naznaka i ponovo postaje nijemi monolit, a gradovi nepomične nekropole od betona i čelika. Više nije bilo posmatrača da zabilježi propast, ni glasa da je oplakuje. Nastupio je mrak. Bez svijesti da ga posmatra. Bez jezika da ga imenuje. Svijet satkan od istorije postao je gola geologija. Ljudi su bili samo kratkotrajna fluktuacija u hronici ništavila. Trijumf ništavila je potpun – tišina više nema šta da prekine.

Sa nama počinje, sa nama se i završava. Mi smo činioci posljednjega čina.

DOK NAS GLEDAŠ, TERRA

Tamara Janković

Subotica

sedim na steni
čupkam travu
vučem Zemlju za kosu

videla sam boje
dok sam slušala mitove
o nastanku sveta

boje zemlje
zvuk vetra, talasa i krošnji
kolibri je sletao na hibiskus

osetila sam maglu na obrazima
iz oblačne šume
sanjala sam da smo nežniji prema Tebi

stvorila si plimu
i oseku i monsune i tornada
okrutne cunami talase
koji potapaju mala sela od bambusa

sve što nam pružiš
uzimamo
sve što nam pružiš
uništimo

ajkulama sečemo peraja
slonovima kljove
od šaka gorile pravimo posude za voće
ako se insekt približi voću, umire od otrova
goreg od onog iz zmijskog zuba
prošarali smo te putevima
znakovima i automobilima
dodirnuli smo oblake metalnim krilima
vazduh je postao težak

otopili smo ti led
i glečere
sante plutaju po toploj vodi
sa gladnim fokama
i iscrpljenim belim medvedima

presušiće ti sve reke
i tvoja slana mora
po kojima lebde mrtve ribe i katran

verujemo da je vatru stvorio Prometej
zadrži svoje vulkane za sebe, tihe
dok ne izgubiš toleranciju

tada će svet ostati bez nas
čist

OPTUŽNICA ZA ZEMLJU

Martina Matijević

Vidovci

Bacio je omot sladoleda nasred užarenog asfalta i sjeo na klupu ispod hrasta. Pokušavala sam da ne preokrenem očima dok sam također tražila svoj komadić hladnog raja, a Sunce sljedeću žrtvu sunčanice. Taman kada sam se udobno smjestila, pojavila se obavijest na mobilnom ekranu:

„Znanstvenici predviđaju kako će Zemlja izgledati 2070.”

„Provjeravaš li koliko ti je vremena preostalo do završetka pauze?” naglo me upitao.

„Ne. Zapravo, uopće ih više nemam. Danas su mi dali otkaz.”

Zadubila sam se u ilustraciju Zemlje koja počinje eksplodirati.

„Žao mi je.”

Bacio je pogled na moje poslovno odijelo, fosil onoga što sam nekoć bila.

„Da...” izdahnula sam.

„A čime si se bavila?”

„Odvjetništvom. Tvrtka je odlučila da treba više onih koji se bave pravom okoliša umjesto kaznenim pravom.”

Slegnuo je ramenima. „Da sam na tvojem mjestu, tužio bih ih.”

Blago sam se nasmijala. „Trebala bih posjeći gotovo čitavu šumu koja okružuje grad za silnu papirologiju koja bi mi bila potrebna da osvojim spor protiv jedne od najjačih odvjetničkih tvrtki u mjestu.”

„Uff... Nemam toliko vremena, ali mogu te počastiti bocom vode da se osvežiš. Postalo je prilično sparno.” Ustao se.

„Na ovom kiosku je prilično skupa. Pet eura. Ne moraš...”

Prije nego što sam uspjela dovršiti rečenicu, prekinuo me: „Znaš, u dosta plemena koja sam proučavao tijekom istraživanja izrazito je nepristojno odbiti uslugu od osobe koju si tek upoznala.” Osmjehnuo se.

Posegnuo je u džep hlača koje su djelovale dosta istrošeno. Izvadio je sitnije i počeo ih brojiti. Blago se zakašljao: „Imaš li kojim slučajem deset centi?”

„Iako ne znam ništa o plemenima koja si spomenuo, znam da bi u ovom društvu netko tko pokušava počastiti curu trebao imati dovoljno novca.” Pružila sam mu deset centi.

„U njima i dalje piju iz rijeka pa se ne brinu o novčanoj vrijednosti vode toliko poput nas.”

„Možda im nije stalo do toga, ali bi trebali razmišljati o njenoj kvaliteti.”

„Zadnji put kada sam bio na terenu prije godinu dana u Aziji, postepeno su migrirali prema izvorima pitke vode pa su naselja raznih plemena postala fizički bliža.”

Nakratko je zastao.

„Ali ne i emocionalno.”

„Kako to misliš?” Zadubila sam se u njegovu priču kao u nekakav dokumentarac.

„Izbilo je dosta sukoba oko gospodarenja vodom među njima. Nisu se mogli dogovoriti kako će je međusobno koristiti. Jedni su htjeli da najveći pristup imaju oni s najvećim brojem pripadnika, a drugi su smatrali da to treba pripasti onima koji su se već nalazili na području.”

Ton mu je postajao sve ozbiljniji. „Shvatili su da je previše nesigurno da nastavimo s radom.”

„I od tada nudim piće curama na koje naletim u parku.”

Okrenuo se i krenuo prema kiosku.

„Možeš li usput pokupiti omot sladoleda koji si bacio? Ne pokušavaj mi prodati priču da je to normalno u nekim društvima. Magistrirala sam prepoznavanje ljudske gluposti u svim kulturama i na svim jezicima. Univerzalna je i lako prepoznatljiva.”

Naslonila sam se na klupu. Podignuo je omot sladoleda i bacio ga u smeće.

Približavala su mi se dva muškarca u crnim odijelima koje su odlučili furati špicom na plus trideset. Barem su im naočale spašavale izgled. Zastali su ispred mene. Njihova sjena zaklonila mi je Sunce i učinila ovu asfaltsku pustinju donekle podnošljivom. Obojica su naglo posegnuli u svoje džepove i pokazali značke:

„Obavještajna služba.”

„Čemu dugujem zadovoljstvo da me dva obavještajca traže u parku?” upitala sam.

„Mi smo iz Posebnog odjela Obavještajne službe za istraživanje svemirskih rasa.

Trebamo Vašu pomoć. I pomoć gospodina Kneževića.”

Pogledala sam ga dok je pregledavao ponudu boca: „Lika koji je proteklih godinu dana vrlo vjerojatno većinu vremena potratio u parku?”

„Trenutačno je najbolji antropolog koji je dostupan na tržištu rada. Kao i Vi.”

Blago su se osmjehnuli.

„Ne bavim se svemirskim pravom. Ne bi li služba trebala imati pravne moljce za to?” Rukom sam obrisala znoj s čela.

„Ako pođete s nama, branit ćete klijenta kojeg više nikad nećete imati priliku braniti — Zemlju.”

„Zašto bih ju branila?” Moja usta su bila previše suha da duboko gutnem strah.

„Vrijeme je za polazak. Planet Z-10, na kojem se nalazi sjedište Vrhovnog suda Svemira, je na optimalnom položaju za transfer uz minimalnu potrošnju goriva.”

Raširila sam usta: „Vrhovni sud Svemira? Od kada znamo za postojanje vanzemaljskog života u svemiru? Mislila sam da trebate pomoć oko utvrđivanja granica između različitih država na Marsu i državljanstava prvih kolonizatora.”

Vratio se natrag s bocom vode.

„Recite mi samo jednu stvar: ako dva kolonizatora budu prvi koji dobiju dijete na Marsu, hoće li ono, prema zemaljskom načelu podrijetla, steći njihova državljanstva, ili postati prvi svemirac?”

„Predlažem Vam da se pripremite za let u svemir i ne razmišljate o trivijalnim stvarima.” Uozbiljili su se.

„Ne idem u svemir.” Ustala sam se.

„Tko su oni?” upitao me Knežević.

„Onda hlad možete potražiti u zatvorskoj ćeliji za odbijanje pružanja profesionalne pomoći Obavještajnoj službi u rješavanju strogo povjerljivog slučaja.” Izvadili su lisice.

„Nadam se da je na planetu koji ste spomenuli hladnije nego ovdje. Idemo.”

*

Vozili smo se pola sata do tajne baze iz koje su se lansirale svemirske letjelice izrađene u skladu s najnovijom tehnologijom. Njihove metalne vanjštine izgledale su nestvarno. Ljetna žega oslikala je krajobraz u *impasto*, što mi je stegnulo srce jer nisam znala kada ću ga ponovno vidjeti.

Tijekom leta autonomnom svemirskom letjelicom, čiju je navigaciju vodila umjetna inteligencija, obavještajci su nam objasnili točan razlog našeg putovanja. Vrhovni sud Svemira podigao je optužnicu protiv svih živućih stanovnika Zemlje zbog teškog zločina nad prirodom vlastitog planeta.

Najstroža kazna u slučaju osuđujuće presude bila je jednostavna: nestanak čovječanstva.

„A zašto vam treba antropolog?“ pitala sam.

„Za uspostavljanje komunikacije,“ odgovorio je jedan od njih. „Nismo sigurni hoće li svemirski suci razumjeti naš način razmišljanja.“

„Nadam se da poslužuju sladoled,“ ubacio se Knežević sa svojom tipičnom floskulom. „Ako preživimo ovo suđenje, častim vas njime kad se vratimo na Zemlju.“

Letjelica je tiho klizila kroz svemir dok smo se približavali sudu.

Ulazna vrata Vrhovnog suda Svemira izgledala su kao da su izrađena od čistog čelika. Krila vrata polagano su se otvarala poput kazališnog zastora, a ono čemu smo svjedočili bila je groteskna predstava raznih vrsta svemirskih bića koje sam vidjela po prvi put u životu, dok ih je Knežević pomno proučavao. Dopirao je žamor jezika koje nisam razumjela, a riječi su u nekim razgovorima bile izgovorene nezamislivom brzinom.

Bili smo jedini pripadnici ljudske rase. Skulptura na vrhu stubišta gledala me je osuđujuće. Njezino zurenje činilo se vječnim. Gubila sam vjeru da ću ikada moći pomoći svojoj planeti.

„To je Xapalom. Bio je prvi predsjednik ovog suda,“ došapnuo mi je jedan od obavještajaca.

Skulptura je predstavljala nešto odvratno — donji dio tijela bio mu poput ribljeg, gornji ljudski, a iz glave su mu izvirale slonove surle.

Obavještajci su nas odveli do prostorije u kojoj je bila zakazana rasprava. U njoj nije bilo stolica ni stolova. Samo je šum hladnog vjetra strujao kroz glavno krilo. Jedan od članova sudskog osoblja rekao nam je da stanemo unutar okruglog mozaika koji je prikazivao pojednostavljen tlocrt suda.

Nedugo zatim prišlo nam je sedam sudaca, a pred nas je istupio glavni sudac.

Sudski stražar uspravio se i uzviknuo: „Sud zasjeda!“ Njegov džepni pješčani sat na tren mi je omeo pažnju.

Sudski stražar uzviknuo je: „Sud započinje raspravu!“

Pogrbljeni tužitelj popravio je naočale i iznio optužbe:

„Vrhovni sud Svemira optužuje sve živuće ljudske stanovnike planeta I-170, kojeg su oslovili kao Zemlju, za gotovo potpuno uništenje njegovog ekosustava, masovno izumiranje živih vrsta koje na njemu žive, zagađenje oceana plastičnim materijalima i kemikalijama, deforestaciju, naglo povećanje godišnje prosječne globalne temperature, ignoriranje savjeta stručnjaka za zaštitu okoliša, te ih optužuje i po ukupno tisuću dvjesto trinaest drugih točaka optužnice na osnovi provedene istrage Vrhovnog suda Svemira. Utvrđeno je da je naglo pogoršanje stanja prirode planeta I-170 započelo otprilike sredinom

18. stoljeća prema gregorijanskom kalendaru, što odgovara 134900. godini prema univerzalnom kalendaru svemira, kada je ljudska civilizacija započela tzv. prvu industrijsku revoluciju, čiji je nagli tehnološki i industrijski razvoj izravno povezan s degradacijom okoliša i narušavanjem prirodnog sustava planeta.”

Duboko sam udahnula i pokušavala se dosjetiti riječi koje će moj odvjetnički životopis učiniti najboljim ili najgorim u sudskoj povijesti oba planeta:

„Predci ljudske civilizacije tijekom 18. stoljeća prema gregorijanskom kalendaru nastojali su osloboditi se teškog poljoprivrednog života te si olakšati i poboljšati svakodnevne živote industrijalizacijom. Ljudska civilizacija tada se razvijala bez znanja o posljedicama svog relativno naglog tehničkog napretka. Uostalom, danas postoje mnoge udruge i inicijative koje aktivno rade na poboljšanju zdravlja planeta, poput „*Salud*”, a niz država uveo je nacionalne zakone o zaštiti okoliša te svojim mjerama uvelike pomažu u očuvanju Zemlje poput Islanda koji se uglavnom služi geotermalnom energijom.”

„Zašto države međusobno ne surađuju više na poboljšanju njegova zdravlja?” Umiješao se drugi sudac.

„Države ulažu maksimalan trud da surađuju, koliko god im to dopušta njihov budžet. Primjerice, svjetske konferencije o klimatskim promjenama održavaju se svake godine.”

„Ono na što su naši istražni sudci naletjeli tijekom istrage sasvim je drugačije. Čini se da su više usredotočene na vođenje naoružanih sukoba oko preostalih deset posto pitke vode na planetu.” Sudac s desna glavnom sudcu podignuo je bradu.

Prije nego što sam htjela odgovoriti na repliku, sudski stražar uzviknuo je: „Vrijeme!”

Glavni sudac se okrenuo i počeo kretati prema izlazu. Sudska rasprava završila je naglo, kao da nikada nije ni počela, iako je njezino vođenje vrlo vjerojatno trajalo satima.

Obavještajci su nam dopustili da se vratimo u našu letjelicu, dok su oni ostali u zgradi suda da jedu s nekim kolegama koji su se upravo vratili s misije na drugom planetu.

Nije mi se činilo da je vrijeme za jelo. Izašla sam s Kneževićem. Mrak nam je gotovo zapriječio put do letjelice. Nisam mogla vjerovati da je prošao dan. Snažnija gravitacija u odnosu na Zemljinu pokušavala me zgnječiti svakim korakom.

Mekoća stolice bila je jedino što mi je pružalo zrnce nade.

Bacio se na stolicu i izdahnuo: „Bila si predivna.”

Zijevnula sam i zahvalila mu se.

Nagnula sam se prema zaslonu: „Imam ideju.”

„Reci.”

„Vratit ćemo se i upozoriti ljude. Sudski postupak je propala stvar. Osudili su nas prije nego što su nam dali priliku da se obranimo. Spremaju kolektivnu kaznu, iako novorođenče nije jednako krivo kao čelnici korporacija koji namjerno zagađuju okoliš.” Zagrizla sam donji dio usnice dok sam čekala njegov odgovor.

„U pravu si. Vrijeme je da se vratimo kući.”

Na zaslonu letjelice naglo se pojavila slika Zemlje. Nije bila modri dijamant usred crnog svemira.

Boja joj je bila čudna. Prljavo žuta. Površina joj je izgledala kao da je prekrivena beskrajnim slojem pijeska.

Nigdje nisam vidjela oblake.

Niti oceane.

Računalo je monotono izgovorilo:

„Planet I-170. Procijenjen broj stanovnika: 0.”

Pogledala sam prema Kneževiću.

„Imaš li još onu bocu vode?”

Glas mi je bio suh.

„Treba mi tableta.”

GENERIRAJ NOVU ZEMLJU

Roman Šimunović
Staro Petrovo Selo

Generiraj mi novu Zemlju.
Nakon što su ljeta prestala završavati.
Nakon što je zrak težak postao
i takav ostao.

Bez suša.
Bez požara.
Bez šuma koje mole za vodu.

Možeš li oblake preraspodijeliti?
Vlagu pomakni
–s betona na kojem plijesan cvjeta
na krovove koji imaju klimu.

Daj mi tablicu.
Projekciju.
Grafikon koji obećava hlad.

Lakše je trenirati model.
Nekoliko mjeseci i mnogo struje.

Čovjeku? Godine.
Hrana.
Voda.
Ljubav.
Preskupo.

Dok vam serveri rade,
polja gore.

Vruće?
Ovo je najhladnije ljeto do kraja vašeg života.
Ne izlazite van.

Sljedeće će biti bliže koži.
Bliže kostima.
Nema više vode

–u rijekama koje su nekad bile sigurne.
Sada je u zraku,
teška,
neodlučna.

Daj mi alternativu.
Brzo.
Naravno! Koju ćeš?
Sintetičku?
Digitalnu?
Ocean koji ne ovisi o kiši?

Biljka ne zna za tvoje tržište.
Ne raste u postocima.
Ne klija po indeksu.

Čujem žed.
Kako diše.
Sporije.

Ne viču.
Ne glasaju.
Ne investiraju.

–nestaju tiho.
Kažeš: generiraj.
A regeneriraj?

Zamisli svijet
u kojem nisi središte,
u kojem se ništa
ne vrti oko tvoje potrebe.

Toga se bojiš.
Ne nestanka.
Nego gubitka povlastice.

Ova Zemlja
još diše.
I pamti
kako ju nazivaš
–resurs.

PROPHETICUM PERFECTUM

Maša Gradac
Sarajevo

Budim se. Kroz tamne roletne već uveliko peče sunce, a ja se od vrelih zraka skrivam ispod debelog pokrivača. U svijetu je sve postalo nepodnošljivo, iscrpljujuće, pa tako je i ova ogromna užarena sfera ispržila moje živce. Već uveliko su nam istrovali mozgove raznim propagandama, poput one (svima dobro poznate) da smo uvijek mi civili krivi za masivno i globalno zagađenje Zemlje. Svijet je poharan ratom, i s osam milijardi živih duša, sigurno smo spali na nekih pet. Nitko više ne prati. Sve to ispunjeno je estradom kojom straše javnost.

Polako se dižem iz kreveta, i osluškujem. U stanu tišina.

Mogu se čuti samo televizori koje su ljudi upalili svojoj djeci, prije škole, ili brujanje užurbanih automobila na ulici. Ptičja pjesma na rubu je nestanka. U svijetu više nema nade, tako da su i najljepši vjesnici proljeća i lijepih dana utihnuli, i počeli živjeti kao mi. U beznadnoj tišini.

Tako plemeniti glasovi izgubljeni u moru zvukova koji uopće ne bi trebali postojati u prirodi. Dižem se iz kreveta i odlazim u kupaonicu. Senzori za svjetlo odmah se pale, i moje mrakom omamljene oči odjednom su ošamućene automatskom bijelom svjetlošću koja je zablistala s plafona. Ta bijela svjetlost bjelja je od snijega. Pravi snijeg u Sarajevu posljednji sam put vidjela sigurno prije desetak godina. Ove užasne LED lampice koristim svakog dana, u svakom dijelu stana, a snijeg vidim samo jednom godišnje, kada odlazim na Alpe da skijam s porodicom, ako ga uopće i bude.

Vlada je zabranila obično žuto svjetlo koje je postojalo za vremena mojih baka i djedova, pa čak i roditelja. Nešto u vezi s velikom potrošnjom energije. Jednom u životu vidjela sam lampu, kod tetke Ane kada smo jedne godine bili kod nje na Braču. Nikada nisam vidjela tako toplo i intimno svjetlo išarano različitim nijansama i bojama, a da ne pričam o utičnicama, koje su sigurno preživjele dvije ili tri generacije telefona, televizora, frižidera... Skidam se, bacam pidžamu na čisti pod i ulazim pod tuš. Na kontrolnoj ploči mogu izabrati kakvu vrstu mlaza, temperaturu ili jačinu vode želim. Mlaka voda odjednom prasne na moja uspavana ramena, i odmah mi kroz kralježnicu prostruji nevjerovatna količina adrenalina. Kapljice vode klize mi po licu, imitirajući kišu. Dugo nismo vidjeli kišu. Pojavi se uvijek nakon nekoliko sedmica. Nekada se, umjesto prirodne pojave, treba brže-bolje snaći, da nam ne izumre ovo vegetacije što je ostalo,

tako da se iznad šuma često mogu vidjeti kanaderi koji prolijevaju ogromne količine vode. Biljke venu, venemo i mi s njima.

Izlazim iz tuša na tople pločice.

Na ekranu ogledala crvenim neonskim slovima je ispisano: „Zdravo, Tanja!” Ako mene pitate, bolje bi bilo da mi neki duh krvlju napiše na ogledalu „Pogledaj gore” nego da me svakog dana ova umjetna inteligencija gleda i snima. Nitko ne zna tko ili što gleda te snimke, i gdje se one pohranjuju.

Gledam se u ogledalu. Skidam peškir sa sebe, i piljim u svoje nago tijelo.

Na butinama mi se pojavljuju rupice od celulita, na torzu mi je narasla ogromna količina masnoće. U užasnoj sam formi. Otišla bih u teretanu, ali očito mi to više ne pomaže. Možda liposukcija, ali ona je zaista za bogatije ljude, što ja nisam. U ovom tehnološki gotovo „savršenom” svijetu ja opet nisam dostigla tu savršenu ljepotu koju viđam na društvenim mrežama, u magazinima, gradskim hologramima i na televiziji. Zapravo, po današnjim standardima, uopće nisam lijepa. Valjda zato što sam ušla i u pozne godine. Mislim, svi smatraju da sam stara. Imam trideset i šest godina. Već sam prošla polovinu života. Danas ljudi duže žive. Ne ovi normalni, kao ja, već oni elitni bogataši koji jedu placente i piju kojekakve preparate što se dobivaju dijalizom vlastite krvi. Svi su tako lijepi, a tako glupi. Prije tridesetak godina ljudi su skrivali činjenicu da koriste botoks ili da idu kod plastičnih kirurga, danas oni s time paradiraju na svakom mogućem ekranu, pravo nama u lica. Oni su napravljeni od novca, jedu novac za doručak, ručak i večeru, prosipaju ga na „vječni život”.

To više nije teorija zavjere, to je naša stvarnost: „Čovjek više nije čovjek.”

Ulazim u kuhinju, pljesnem dvaput, i opet se upali svjetlo. U kuhinji i dnevnoj sobi dala sam ugraditi velike LED ekrane od milijardu piksela, tako da daljinskim upravljačem mogu mijenjati „pogled”. Ima raznih opcija.

Neke su pozadine pokretne, to jest *live* video koji snima neku lokaciju određenim geolokacijskim kamerama. Zovu se geolokatori.

Iz frižidera vadim mlijeko. Jedna od rijetkih namirnica koje nisu genetički modificirane, iako ljudi danas preferiraju razna biljna mlijeka, a ne znaju da su te biljke GMO. Hrana je užasna. Svaka jabuka, na primjer, ima specifičan okus koji je poboljšan aromama ubrizganim u DNK još prije nego što se plod razvije. Sedam tisuća petsto opisanih jestivih jabuka, i umjesto da svaki plod izgleda jedinstveno, originalno, ljudi i dalje žele da voće koje je već slatko bude još slađe.

Potražnja za ugrađivanjem zubnih navlaka i izbjeljivanjem postala je nenormalno velika zbog količine šećera koju ljudi svakodnevno unose u organizam. Sada, kada sam odrasla, prestala sam da doručkujem, umjesto

toga pijem najskuplju crnu kavu, koju dobivam od prijateljice koja radi za neku kompaniju, i tako se uvjeravam da sam bogatija, ali stvarnost je mnogo drukčija. Po struci sam ARN – antirobotska novinarka. Ako neku informaciju treba objaviti na nekom portalu ili u vijestima, ja sam jedna od onih koji provjeravaju sve te silne tekstove: cilj je razaznati koji je članak istinit, to jest je li se nešto zaista dogodilo ili je vijest izmišljena AI-em. Ljudi su odbili daljnje korištenje robota, misle da je to previše „futuristički” otkako su saznali da se za prosječan megakompjuter potroši oko tisuću litara vode u minuti. Nakon što prođe kroz te mašine, neupotrebljiva je. Voda je postala skuplja od zlata i dijamanta. Ljudi su na vrijeme bili osviješteni o tom problemu. I za to krive civile. Iza pozornice uvijek netko povlači konce.

Uvijek radim od kuće, nemam neku posebnu radnu satnicu, ali plaća je doista dobra.

Sjedam za kuhinjski stol, stavljam kavu i otvaram paket cigareta koje sam kupila na crnom tržištu. Danas se rak dobiva zbog hrane, a prije nekada zbog nikotina. Ove cigarete uvezene su negdje iz Kine, zato što u paketu u kojem su mi stigle pišu neki likovi i slova koje ja baš i ne znam pročitati. Ne palim vijesti, nema potrebe. Novine se više ne proizvode, izumrle su s milenijalcima, a ja sam gen K: generacija koeficijentata. Nakon trećeg i četvrtog svjetskog rata, državama je postalo neophodno da se sabere koliko je preživjelih, tako da su novoj generaciji koja se počela radati davali unikatno ime, po nekom broju. Taj broj može se interpretirati državno, u smislu da neki državnik odobri koliko Selmi, Tarika, Almi, Fikreta itd. ima u državi, i šire. Ti brojevi uvijek se mijenjaju, npr. ja znam da sam jedna od sedam tisuća petsto Tanja u Bosni i Hercegovini, ali na potiljku imam ucrtan specifičan broj po kojem me vlada može prepoznati na granici, ili ako umrem. Nikad ih nije briga za žive, važni su im samo mrtvi.

Svijet je postao jedna velika tvornica. Neke su se države raspale i postale dio jedne ogromne, nove države. Rusija se znatno smanjila, zato što je Amerika imala operaciju zauzimanja njenog graničnog prostora, tako da je SAD postao najveća zemlja na svijetu. Zbog dolaska Amerike na azijski i europski kontinent engleski je postao „prvi” jezik, koji se treba savladati još prije maternjeg.

Ljudi su se naučili da se međusobno više ne mrze, napokon su svoju mržnju usmjerili na nešto korisno: svrgnuće vlade i njenog najvećeg pomoćnika, AI-a. Ljudi su užasno isprepadani od stalnih poziva u ratove, od smrti, od jada, čak i od gladi, da su jednostavno shvatili da više nema smisla da viču i traže promjenu, zato što promjena nikad neće doći. Crno tržište nije vaše „tipično” crno tržište, nekad je ono imalo i nosilo vrlo lošu reputaciju, ali danas? Danas je crno tržište ispunjeno ljudima koji su zaista dobri i dovoljno inteligentni da ne prodaju jedni druge, organe ili drogu. Na tom tržištu prodaju se žuto svjetlo, pročišćivači

zraka, neprskani duhan, voće, povrće, brašno, ulje, SIM kartice i još mnogo toga. Možemo crno tržište nazvati najobičnijom „trafikom“. Iako, da netko višeg staleža sazna za tu čudnu mrežu, sigurno bi se izlajao na nekom portalu, i dao uhititi te jadne, vrijedne ljude i zatvoriti ih u neke državne zatvore.

Ni krive ni dužne.

Sjećam se jedne godine kada su pomoću geolokatora uspjeli uhvatiti jedno od tih tržišta usred neke šume u Italiji, samo zato što je kamera snimila vrat jedne djevojke koja je prolazila ispod jednog drveta. Često se svijet „čisti“ od takvih „užasnih“ ljudi. Zamislite da je današnji svijet, i populacija, jedan ogromni sklop pokretnih stepenica, da one vode nekud, kruže, vrte se u istom paternu, i onda u nekom neočekivanom trenutku, kada se netko popne na njih, neka osoba mora sići, to jest upasti u neku provaliju iz koje nema povratka. Takve provalije, koje vode u podzemlje, zaista postoje. Jednom kada osoba ode, nitko nikad neće čuti za nju. Ona je dio mjesta koje se naziva Cela (*cella* na latinskom znači žrtvenik ili mala prostorija), u kojoj se kopaju uglj, minerali, cink, kobalt ili izvlači ulje na površinu.

Užasna je činjenica da ljudi vrlo brzo umru od zagušljivih plinova i vreline, i da njihova tijela kremiraju u središtu Zemlje, umjesto da ih vraćaju na površinu njihovim voljenima.

Osobno? Izgubila sam nadu u smjer u kojem čovječanstvo ide. Svi kolektivno hodamo po jednoj vrlo tankoj špagi između potpunog nestanka ili preseljenja na neki drugi planet (naravno, otišli su na Mars i pronašli ništa osim crvenog kamena).

Dim cigarete vrti mi se oko glave i peče nosnice. Nikotin mi se brzo širi kroz krvotok, ubrzo se naslanjam na ruke i puštam kapke da se sami zatvaraju. Nitko se nije nadao da će nam stariji ljudi, na koje smo se oslanjali još kad smo bili djeca, oduzeti ono najdragocjenije: život. Život i sloboda često se skupo plaćaju. Ništa više nije slobodno, ni čovjek, ni njegov um, ni njegovo tijelo. Jedino njegova duša nakon posljednjeg izdaha može ići kud god želi, nadam se što dalje od ovog inferna, i desetog kruga zvanog Zemlja.

Hoćemo li kao vrsta izumrijeti? Vjerojatno. Koliko ćemo još živjeti? Što kraće, to bolje.

Gledam u LED ekran i slušam šuštanje borove šume. Ne bih smjela boraviti dugo vani, na otvorenom, sunce bi mi spržilo kožu, a bilo bi mi i neizmerno vruće; skrivam se od zvijezde koja je nekad davno pružala toplinu i svjetlo našem planetu. Mi smo se okrenuli protiv našeg planeta, našeg doma, i on se okrenuo protiv nas, i sad smo mi ranjivi.

Otvaram oči i gledam u sat.

Vrijeme sve brže prolazi. Svaka minuta vodi nas sve brže u propast. Neću ništa da predviđam. Samo znam da nadu pronalazim u življenju u trenutku, nema smisla gledati dalje u budućnost ako se patimo u sadašnjosti. Možda je bolje da se patimo u sadašnjosti nego da budućnost bude mnogo gora. Sadašnjost sa svakom proteklom minutom postaje prošlost, i svaki zvuk sata označava jednu sekundu izgublenu u protoku vremena. Ako se sada ne osvijestimo, nikad i nećemo. Vlada, svejedno, nikad ništa neće uraditi, tako da se roboti i politika skupa jedno s drugim mogu nositi kvragu. Na ramenima naše vrste leži naša vlastita budućnost. Mi smo Prometej, Zemlja naš orao. Najbolje bi bilo da počnemo od sitnica, zato što su sitnice najveća stvar koju čovjek (u ovom slučaju, civil) može učiniti kako bi sebi i svojim potomcima osigurao mjesto u budućnosti.

DAR VETRA

Nenad Mitrović

Bor

Jutro je počelo kao i sva dobra jutra na Vetrokazima – mirisalo je na namaz od algi i turbinsku mast. Istočni vetar je šištao kroz prsten plutajućih tornjeva koji nazivamo domom, okrećući velike bele elise.

Vetar ovde znači život.

Deda Stig kaže da je vetar dah Egira, morskog diva, a da su vetroturbine korenje Svetskog drveta potopljenog naopačke u dubinu. On pije sok oluje kako bismo mogli da uživamo u svetlosti i hrani koju dobijamo u mlinovima.

Imam osam godina i verujem mu. Zovem se Brent i volim da pravim male turbine od školjki brijača.

Vreme je bilo vedro i sa platforme ispod vetroturbine CE14 na kojoj živim mogao sam da vidim čitavo naše naselje – stotinu turbina povezanih konopcima i lancima čiji su se vrhovi postepeno gubili u daljini, tonući za horizont. Njihovi stubovi su nekada bili beli. Sada su zeleni od spirulina koju uzgajamo. Viseći mostovi klatili su se na mrežama razapetim između stubova, a flotila brodića išla je ka plićim vodama kako bi lovila tune.

Ispod nas, pontoni su škripali i lupali, boreći se neprestano sa sivim talasima Severnog mora. Tu je uvek bila i postojana tutnjava naftnih bušilica a more oko platformi većito je zaprljano i uljasto. Naučili smo da živimo sa tim.

Škola u koju sam išao nalazila se tri platforme dalje. Ranije sam završio matematiku i za vreme pauze zamolio sam učiteljicu Astrid da mi dozvoli da sastružem dagnje sa potpornih stubova. Osmehnula se, gurmula mi limeni strugač u rukavice i upozorila me da ne maštam o morskim nimfama – ćerkama Egira i Ran – dok balansiram iznad talasa.

To je bilo nepravedno. Pao sam samo jednom prošle nedelje.

Pevužio sam „Narod vetra stoji visoko” dok sam radio, ubacujući dagnje u kantu. Ovde sam heroj koji čuva obod Midgarda – iako sam zapravo siročće koje živi u naselju C. Izgubio sam roditelje pre tri zime kada se brodić kojim su ribarili prevnuo negde u Skageraku. Više se ne sećam dobro njihovih likova, samo da je mama mirisala na dimljenu morsku travu i da je tatin smeh tresao podne ploče.

Deda Stig nije moj pravi deda, ali priča najbolje priče, pa sam ga usvojio. Do podneva, međutim, horizont se zamračio. Dugačak red oblaka se kotrljao

sa zapada, pretvarajući sunčevu svetlost u kalaj. Temperatura je brzo padala – prebrzo.

Vetar je stao.

To je zabrinulo sve. Krici galebova su se izoštrili, a zatim prestali da se čuju. Čak su i elise turbine stenjale, zvuk koji ranije nisam čuo, poput starih vrata koja jedva stoje na šarkama.

„Dolazi nam jedna velika. Svi brzo kućama”, rekla je Astrid i raspustila odeljenje. Škola je bila gotova za danas. Išao sam sa nekima od ostale dece preko Savitljivog mosta. Deca su ga zvala ‘Most povraćanja’. Svetla posade brodića sa pučine su treptala ćilibarno širom horizonta, signalizirajući prinudni i preuranjeni povratak.

Trebalo je da odem kući ali nisam to učinio.

Popeo sam se na vrh napuštene turbine CE15, i osmatrao more pomoću masivnog dvogleda od kojeg se nisam odvajao. To je jedina stvar koja mi je ostala od roditelja. Pomišljao sam da ako dovoljno snažno i predano gledam u morsku površinu možda ugledam kristalne Egirrove dvorce u kojima počivaju duše oca i majke. Kiša još uvek nije počela ali je duvao jak severac i stvarao spektakularne talase.

Nešto u vodi mi je privuklo pažnju – bljesak koji je klizio između vrhova talasa, a zatim nestajao.

Nagnuo sam se preko ograde. U daljini, crna tačka se njihala, manja od čamca, neodlučna da li da potone ili izroni. Grmljavina je zaparala nebo. Čuo se zvuk poput cepanja tkanine, samo hiljadu puta jači. Zadrhtao sam. Trebalo je da se vratim i odem u zaklon; nikome nije bilo dozvoljeno da se penje na stubove tokom oluje, naročito ne deci. Znao sam da će se deda Stig zabrinuti.

Ipak... nešto mi je šapnulo: *pogledaj ponovo*.

Oslonio sam laktove na zaštitnu ogradu i primirio dvogled. Ono što sam video nije bilo naplavljeno drvo niti gomila đubreta koje nam je često pristizalo sa potopljenog kopna. Bio je to splav od buradi povezanih konopcima. Na njemu je ležala figura – mirna, tamne kože, crne dugačke kose čije su pletenice divlje igrale na vetru. U mojoj glavi je zavrištalo prepoznavanje: draugr – morska veštica!

Bila je to duša utopljenika koja se vraćala u naš svet da povede još nekog sa sobom. Deda Stig mi je pričao da draugari krađu toplotu iz tvog tela, i nateraju da se svojevolejno predaš talasima. Vetar je urlao, a meni se učinilo da u tom zvuku čujem i zveketanje ogrlica od ljudskih kostiju koje je veštica nosila oko svog tela.

Sišao sam niz zardalo stubište brzinom zbog koje bi zaradio pogrde i otrčao do prvog zvona za uzbunu. Tri puta sam ga povukao. Zvučne sirene su se uključile.

Vrata na platformama su se otvarala. Ljudi su trčali ka meni sa poluzakopčanim kabanicama, žmirkajući kroz kišu.

„Brente, da li si to ti?“, upitao me je elektroinženjer Grondir. Poznao je moje roditelje. „Šta se desilo? Zašto nisi u zatvorenom?“

Pokazao sam, bez daha, na tačku koja se njihala. „To je morska veštica!“, viknuo sam. „Dolazi po nas!“

Pritrčali su i ostali. „Šta priča taj klinac? Ko mu je punio glavu glupostima o morskim vešticama?“

Nadzornica platforme Inga mi je stavila debele rukavice na ramena. „Polako, ljudi. Dečko je u pravu, pogledajte, neko je u vodi. Veštica ili ne, to je živa duša.“

„Neće još dugo... osim ako joj ne pomognemo.“

„To nije jedna od naših.“

„Pa? Zakon je jasan. Na nama leži odgovornost za život svakog čoveka unutar prstena Vetrokaza.“

Inga je zatim naredila da se pripremi spasilački čamac za petoricu. Čamac su privezali sigurnosnim konopcima, a mornari su na sebe navukli pojaseve za spasavanje. Gledao sam ih sa divljenjem kako silaze niz nesigurne merdevine u taj haos od buke i morske pene. Jednog dana i ja ću postati spasilac.

Oluja je pristigla punom snagom. Munje su treperile kao bele vene po izmučenoj koži nebesa. Vetar je gurao čamac u nepovoljnom smeru tako da su mornari morali da veslaju kao ljudi. Talasi su postajali previsoki, preivali su se preko ivica platformi i prekrivali prljavom penom.

„Odvedite ovo dete unutra“, rekao je neko. Tad se stvorio i deda Stig.

„Nee, pustite me! Hoću da vidim vešticu!“, otimao sam se.

Činilo se da je spasilačka ekipa uspela da stigne do brodolomnice i izvuče je na svoj čamac jer se zaorio uzvik oduševljenja. Konačno, mornari namučениh pogleda su izvukli strankinju uz merdevine. Bila je mlitava poput morske trave. Bila je spašena i njena nepromočiva torba sa čudnim šarama. Splav se u međuvremenu razbio i nestao. Tamne lokne su joj se lepile za obraze; usne su joj bile modre, tamnije od ostatka tamnog lica. Jedan od mornara ju je prebacio preko ramena, ali se ona pomerila, šapućući reči koje nisam znao – tečne slogove poput talasa koji se razbijaju o morski greben. Odveli su je u bolnicu, u F12. Naterao sam dedu da ih pratimo.

Nadzornica Inga je pokušala da me otera, ali sam protrčao pored nje. Morao sam da vidim da li strankinji oči gore morsko zeleno, kao kod draugra. Umotali su je u ćebad i kroz usne utisnuli nešto vrele tečnosti. Ženini kapci su treperili.

Koža joj je bila tamnosmeđa, istrošena, ali lepa, ni nalik avetinjski bleđoj puti veštice kako sam zamišljao. Tada sam primetio da joj je dobar deo lica i vrata ukrašen crtežima. Deda Stig mi je objasnio da se zovu tetovaže.

Ali zasto bi to neko činio? Zašto... osim ako nije draugr?

Moje uverenje da imamo posla sa posetiocem iz donjeg sveta bilo je ojačano pogledom na koštane narukvice koje je nosila oko članaka ruku i nogu.

Doktor Oskar joj je proverio puls. „Jak je, ali gori od temperature“, rekao je. Moramo joj dati lekove.”

Prišunjavao sam se bliže i dodirnuo joj ruku. Bila je topla. Topla kao konopac natopljen suncem, kao svež hleb, kao nešto nesumnjivo živo. Odahnuo sam. To nije bio nikakav draugr. Nikakva veštica. Ali bila je nešto drugačije od svega što smo do tada videli – žena iz drugih krajeva planete. Stegla je prste oko mojih. Bio je to tek trzaj, ali sam u njima osetio obećanje.

„Deda, ko je ona?“, promrmljao sam.

„Ne znam sine. Možda će nam reći kada se probudi.“

„Šta misliš, da li je došla iz Egirrove podvodne palate? Da joj je koža zato ovako tamna?“

„Ne verujem, ali sam siguran da je došla iz nekih podjednako čarobnih krajeva.“

Njeni kapci su se malo podigli, otkrivajući oči boje jutarnjeg čaja. Klizile su po unutrašnjosti bolničke sobe a onda su me pronašle.

Ustuknuo sam.

Pokušala je da progovori; izašao je samo zvuk šuštanja. Doktor joj je prislonio šolju zagrejane čorbe od algi na usne.

„Hajde, pustimo je da se odmori“, rekao je deda.

Napolju je hučala oluja, ali sam u dubinama svog bića osetio kako se pokreće drugačija vrsta vetra. Vetar promena.

*

Rekli su da se zove Sejni. Svidalo mi se kako je sama izgovarala svoje ime – nežno, poput vetra koji češe stene: Sej-ni. Niko nije znao odakle je, samo da je došla sa juga, sa nekog mesta iza olujnog pojasa, pored starih ekvatorskih ruta – gde se govorilo da sunce još uvek sija zlatno, a more rađa obilne plodove.

Odrasli su održali zbor na centralnoj platformi pre nego što je mogla da ustane i pridruži se ostalima. Naravno, deci nije bio dozvoljen pristup zboru,

ali sam govornike mogao sasvim dobro čuti kroz ventilacionu cev iza kuhinje.

Starešina Inge se zalagala za oprez: „Ne znamo ko je ona, niti zašto je došla.”

Deda Stig je rekao: „Ne vesla se preko pola Atlantika zbog nestašluka.”

Neki od starih tehničara su mrmljali o špijunima ili klanovima sakupljača otpada koji su je poslali da izvidi našu odbranu.

Najstarija, sedokosa Vilda, ućutkala ih je štapom: „Mi nismo zveri. Pozdravljamo one koje donosi oluja. To je poklon Vetra.”

To je odlučilo.

Dali su Sejni na korišćenje praznu kabinu za posadu iznad istočnih pontona, blizu galerija za sušenje algi. To mesto imalo je određenu privatnost; nije bilo nikoga u blizini, ali nije ni bila daleko od centralnih stubova. Pretpostavljam da su još neko vreme želeli da je drže na oku.

Često sam tražio njeno društvo. Jednog dana, ispustio sam dagnju iz kutije za ručak blizu njenih nogu. Vratila mi je sa osmehom. „Ti si Brent.” upitala je. „Dečak koji me je ugledao u vodi.” Klimnuo sam glavom, previše zaprepašćen da bih govorio. Potapšala je palubu pored sebe. Seo sam i neko vreme smo samo zurili u horizont. To je postala naša navika. Povremeno bismo pričali. Nisu to bile priče koje mi je deda Stig pričao – o herojima i čudovištima – već priče o koralnim kulama kraj obale mesta koje je nazvala Dakar. Pričala je o podvodnim staklenicima i spiralnim farmama usidrenim za morske stene, o svetlećim ribama koje se uzgajaju i crvenim morskim algama koje su odlične za previjanje rana. Pričala je o stvarima koje nisam razumeo: ciklusima hranljivih materija, fotobioreaktorima, genetski modifikovanim sojevima algi. Ali kada bih postavljao pitanja, ona bi se osmehnula i ponovo objasnila, tiše.

„Okean ne služi samo da nas nahrani”, jednom je rekla. „On nas i leči. Ali najbitnije od svega, on nam se obraća. Moramo naučiti da slušamo.”

Zvala me je rakom pustinjakom, jer sam često bio sam; društvo vršnjaka nije mi toliko prijalo.

Na kraju su i drugi počeli da slušaju njene priče. Sejni je zamolila da obide naše kapsule za preradu, a kada joj je tim za alge pokazao naše rezervoare za fermentaciju, odmahнула je glavom.

„Previše kiselo”, rekla je. „Guši rast.”

Inženjeri su trepnuli, slegnuli ramenima – i isprobali njen metod. Dva dana kasnije, rezervoari su se preivali zelenom penom kao nikada ranije. Uspela je da reši i veći problem stanovnika mora – širenje agresivnih vrsta školjki koje su izjedale metal platformi na kojima smo živeli, i uništavali naše brodove i čamce. Osmislila je premaz na bazi proteina koji je odbijao školjke, a da ih pritom nije

ubijao. Deda Stig, koji se sedamdeset godina borio sa napastima na brodskim trupovima, nazvao je to, prigodno ali i u šali, „veštičarenjem“.

Šta god bilo, funkcionisalo je.

Naši skimeri su klizali brže po vodi, zahtevajući manje energije za pokretanje. Više nije bilo potrebe za nedeljnim čišćenjima oplata. Mornari su pucali od sreće.

Na sledećem zboru, Sejni je stajala uspravno; glas joj je bio miran. „Vi ste mi spasili život, i na tome ću vam biti večno zahvalna. Već neko vreme živim među vama. Posmatram vas, gledam kako živite i divim se vašoj hrabrosti“, rekla je. „Ovde ste stvorili nešto zadivljujuće. Plutajuće utočište. Vaši Vetrokazi su sadnica budućnosti. Ali vaši koreni su još uvek porinuti u staru krv.“

„Kako to misliš?“, upitao je jedan od starešina.

„Mislim na naftu. To je crna, zgrušana krv naše ranjene planete.“ Lica na skupu su se smračila, a njihova ramena zategla. Ko je ona da im govori šta bi trebalo a šta ne bi trebalo da rade?

Nafta.

Ta reč bila je tabu u javnom govoru, iako je to bilo ono čime smo trgovali, ono što smo svim snagama branili. Živeli smo od crne krvi, da. Naša ekonomija je, i pored svega drugog, bila zasnovana na njoj. Vetrogeneratori koji pokreću naftne platforme. U svim Severnim morima Vetrokazi su bili sinonim za mesto gde možete dobiti kvalitetno gorivo po pristupačnoj ceni. Svi vlasnici i kapetani brodovlja znali su za nas i redovno svračali po još. Naši neprijatelji zavideli su nam na njoj, mrzeli nas, i napadali zbog crnog blaga koji čuvamo.

Sejni je nastavila. „Vi znate vrlo dobro da nafta truje more. Ona je otrov planete. Njeno vađenje, sagorevanje i korišćenje spalilo je nebo i potopilo zemlju. Znae sve to, pa ipak živite na njenom prokletom nasleđu.“

„Dakle istina je. Ti si poslata od strane naših neprijatelja!“, povikao je neko.

„To nije tačno“, odgovorila je odlučno. Došla sam da vam pomognem.“

„Nama nije potrebna pomoć. Živeli smo sasvim dobro i bez tebe, živjećemo i kad odeš.“

„To je tačno. Barem još neko vreme. Šta će se desiti kada crna krv presuši? To će se desiti kad-tad. Neizbežno je. Šta će raditi vaši prauunci kada dođe taj čas? Koju ćete sudbinu nameniti vašim naslednicima?“

Činilo se da ih je ovo pogodilo u živac jer su svi zanemeli. Njene oči su prelazile preko njih.

„Vi ste blagosloveni. Dobili ste dar vetra“, rekla je. „Dobili ste dar sunca i mora. Zašto ne prihvatate darove Bogova budućnosti? Imate alge, mikrobe, i umove

spremlne za učenje. Više vam ne treba crna krv starih bogova." To je bila fraza koja im je ušla u uši, kao crv koji ih je izjedao iznutra: crna krv starih bogova. Koristila je naš sopstveni mit protiv nas. Egriov ihor, koji curi iz dubine, prljajući svet.

Starešina Inga je prekrstila ruke. „A ako je se odrekremo, šta će se desiti sa našom trgovinom? Sa našim zalihama? Naša zajednica to ne može preživeti. Propašćemo.”

Sejni je pokazala na sanduke robe koji su nabavljeni trgovinom. „Prodajete otrov da biste kupili odeću, hranu i lekove. Šta ako možete sami da proizvodite sve što vam je potrebno?”

„Dosta smo čuli danas! Nećemo menjati naš način života zbog jedne strankinje”, rekle su starešine.

Deda Stig je ustao. „Onda neka ponovo govori sutra. I prekosutra.” Još ljudi je ustalo.

„Da, neka govori svakoga dana dok ne prihvatimo istinu!”

Tako je i bilo.

U roku od mesec dana održano je glasanje. Turbine su se te večeri utišale, iz poštovanja. Svi otvori za ekstrakciju su bili zapečaćeni. Burad za skladištenje nafte su bila vezana lancima. Bušačke garniture su demontirane, njihovi delovi su istopljeni u sidra za nove platforme za kelp. U završnoj ceremoniji, preostala nafta je sipana u žrtveni gorionik. Gledao sam kako se plamen uvija ka nebu – crni, zatim plavi, pa zeleni – dim koji je vetar gutao. Crna krv starih Bogova više se neće prolivati. Neki su plakali. Drugi su pevali. Sejni nije govorila. Samo jednom je stavila ruku na gorionik, a zatim se vratila u svoju kabinu.

Jedne noći sanjao sam da je ona Ran, ćerka morske majke, poslata da ukroti bes u našim srcima. Sanjao sam da su turbine postale gorostasno morsko drveće a okean je šaputao pesme koje nijedan čovek nije pevao vekovima. Kada sam joj rekao sledećeg jutra, samo se nasmejala i pomazila po kosi.

„To je dobar san.”

Tada to nisam znao, ali drveće iz tog sna će uskoro početi da cveta.

TAMAGOČI

Angelina Životić
Petrovac na Mlavi

I

Nahranjen koncentratom iz zelene eko-kesice, Maksim polazi na posao. Posao mu se nalazi u drugoj, specijalno izolovanoj, efikasnoj sobi. Maksim živi sam, a žena, sa kojom je u braku, živi u drugom stanu na drugom kraju grada. I to je, valjda, najbolje za njih. Viđaju se jednom nedeljno, ne nose burme, imaju aplikaciju koju je Maksim kreirao kako bi održavao vezu na daljinu. Naime, sve se svodi na jednostavno naučno rešenje: aplikacija je kreirana tako da pokazuje kretanje partnera na osnovu promene lokacije mikročipa u njihovim cipelama, nakitu ili pametnim telefonima; takođe, aplikacijom se dodir prenosi u obliku vibracije, što izaziva neverovatno osećaj bliskosti i povezanosti između partnera, dakle, naučno dokazan i potpuno bezbedan odnos po životnu sredinu.

II

Koncept efikasne sobe: Efikasne sobe su izmišljene za potrebe rada od kuće. To je jednostavno uređen prostor, izolovan od buke koju grad iz dana u dan smanjuje. *Mislite zeleno.* Na svakih pet minuta pale se prečišćivači vazduha. Prostor nakon njih miriše na izabrani, potpuno svež i zdrav miris (citrusi, pokošena trava, livade žita i dr.). Viseće posude (za pijaću vodu) sa sisaljka se čiste specijalnim zračnim uređajima. Svim radnicima dostupne su tablete (*drops*) u kojima se nalazi sve neophodno voće, odnosno, vitamini; učinak ove formule dvostruko je testiran u laboratorijama, a čoveku pored osvežavajućeg ukusa, naravno, povećavaju koncentraciju i vrše detoks celog tela. Svetska zdravstvena organizacija odobrila je ovaj način revitalizacije organizma.

Zelena država potencira minimalizam i novu tehnologiju pre udobnosti. Radnici danas ne putuju ka poslovima kako se ne bi koristila nafta i druga štetna goriva. Zemlja je preorana.

Kroz par godina, procenjuju stručnjaci, neće biti pijaće vode.

III

Šume. Njihovo učestalo disanje. Šire se veliki i raznorodni listovi, pokazujući svoje kosti. Njihova se stabla mimoilaze u čestarima, poput tela. U potrazi za suncem, proviruju glavama u nebo, praveći krovove.

Razapete kose niskog bilja. Smola koja ističe u ciklusima. Mreža mirisnih trava. Drevni korovi. *Allium ursinum* golica podnožja debelih brestova: njegovi beli cvetovi otvaraju se poput baletskih stopalaca u drugoj poziciji. *Mentha longifolia*. *Convolvulus arvensis*. *Glycyrrhiza glabra* protiv požara. *Smrtonosna Aristolochia* korenjem probija kroz zemlju, čineći je ranjivom. *Helleborus odorus*. *Salvia officinalis*. Strukovi *Hypericum perforatum*. Niski život šume, prošaran zmijskim leđima, kreće se u mimohodima. Vetar ih blago oslanja jedne na druge. Neobično prelamanje svetlosti stvara utisak da vlati plešu i međusobno se maze.

Protresanje stabala opominje da se mikroskopski život migolji u podzemlju. Gljive i lišajevi oživljavaju iz truležnih međunožja starih debala.

Zemlja razgovara glasom podvodnih voda. Čitav svet smešten na obodima gradova počinje novo stvaranje.

Jedna mladica hrasta odvija svoj prvi listak. Škripanje mladih bokvica najavljuje novo čudo.

IV

Misli zeleno.

V

Dete iz epruvete, označeno brojem 404 (ili Error), ne živi ni sa majkom ni sa ocem. Smatralo se da bi zajednički život bio suviše iscrpljujuć za električno održavanje sistema doma i da bi kod oba roditelja izazvao ozbiljne psihijatrijske poremećaje. Zato je pronađeno efikasnije rešenje: posebna ustanova u kojoj se, pod strogo kontrolisanim uslovima, neguju deca. Deca više nisu deo svojih porodica, već vlasništvo države. Jedini kontakt sa roditeljima se ostvaruje preko čvrste internet konekcije, naravno, kada roditelji za to imaju vremena.

Dete su hranili zelenim koncentratima, označenim brojevima. Broj jedan: elastičnost kože; dva: razvoj kostiju; tri: uskladena motorika; četiri: kognitivne funkcije; itd. Nije znalo ukus jabuke. Jabuka je zabranjena zbog ambalaže. Jagode zbog alergija na pesticide.

Pčele postoje još samo u laboratorijama.

1. jul 2080.

Na ekranu je pisalo: „Čestitamo, vaše dete danas nije proizvelo nijedan gram otpada.”

2. jul 2080.

Maksimova žena, Jelena, otvara aplikaciju na svom pametnom ekranu. Njen stan je identičan Maksimovom: bele površine koje ne zadržavaju prašinu i vazduh koji miriše na ozon: nešto poput imitacije čistoće i tromosti vazduha nakon superćelijske oluje. Na ekranu se pojavljuje ikonica deteta. Broj 404 danas ima plavu boju aure, što znači da su mu vitalne funkcije stabilne. Robotka govori: „Dete je danas nahranjeno. Potrošnja deteta za današnji dan iznosi oko 4 dolara po roditelju. Hvala Vam što vodite računa o svetskoj ekonomiji.”

Jelena prevlači prstom preko stakla. Na drugom kraju grada, u ustanovi, senzori na kolenjima deteta emituju blagu toplotu. To je zagrljaj. Jelena oseća zadovoljstvo jer je ispunila svoju dnevnu kvotu majčinstva. Aplikacija joj šalje obaveštenje: „Vaša bliskost je danas za 12% efikasnija nego juče. Uštedeli ste 400kcal koje biste potrošili na fizički transport do objekta. Planeta Vam zahvaljuje.”

Zabranili su drveće. Umesto njega stoje hologrami koji ne bacaju senke.

Kiseonik pravi jedno tečno drvo na 200m². Tečno drvo je biotehnoološko racionalno rešenje. Glavni deo uređaja čini akvarijum sa 600 litara vode u kome se nalaze jednoćelijske slatkovodne mikroalge. One putem fotosinteze vezuju direktno iz vazduha ugljen-dioksid i opet procesom fotosinteze izbacuju čist kiseonik napolje. I to je estetski adekvatno rešenje. Drveće zauzima previše prostora koji se koristi za izgradnju zgrada.

Nakon šumskih požara 2025, vodeći psihijatri smatraju da je zabrana sadnje drveća najpogodnija mera koju je novo ministarstvo donelo.

X

Na obodima ljudskog sveta, u prstenu koji ostaje netaknut, rastopljena Aljaska i Severni pol otkrivaju nove vrste divljih kestenova i nekog drugog pradrveća. Rađaju se džinovske papratnjače i polako korenom puze ka nama. *Počinje.*

XI

10. jul 2084.

Maksim je noćas sanjao dve divokoze koje se zatrčavaju u akvarijume tečnog drveća. Dok se prečišćivač vazduha uporno palio i gasio, zid se natapao nekom šumskom vlagom. *Počelo je.* Ujutru je otvorio svoj dnevnik i nacrtao divokoze; bile su onakve kakve ih pamti iz detinjstva.

Slika 1 je kasnije izazvala sliku 2. Iduće noći šuma ga je dodirivala kroz prozor. *Opis sna:* Leži na zemlji i oseća miris korenja koje ga podseća na majku, dom i isečene rotkvice u dečjim šakama. Prozori su širom otvoreni. Nebo ima boju toplog kuvanog mleka prokipelog po šporetu. Polako se njišu grane starog drveta i umirujuće lupkaju o krov. Jedna nežna grana gura svoje prste u njegovu sobu.

XII

15. april 2085.

Jedna nežna grana gura svoje prste u moju sobu. Dve divokoze zaoštrenim rogovima uleću u akvarijum. Kroz zelene alge prolaze mehurići različitih oblika. Ustajem i izgovaram priču iz detinjstva:

„Preko dubokog potoka namestili ljudi brvno. Srela se na brvnu dva jarca.

– Skloni se! – viknu jedan.

– Skloni se ti, ja neću! – reče drugi.

– E, da vidimo ko će se skloniti! – reče prvi i savi rogove spreman za bitku. I drugi se isto tako naroguši. Grunuše rogovima jedan na drugoga i oba padoše u vodu.” *Priroda je jedna divokoza, čovek druga, ali samo čovek pada, pada, pada... Dete? Gde je dete? Nastaje greška u sistemu.*

XIII

16. oktobar 2085.

Jedan maslačak, brzinom koju nauka ne ume da opiše, probija beton. Ministarstvo

objavljuje biološku kontaminaciju. *Mislite zeleno. Mislite zeleno. Mislite zeleno. Nežna grana gura svoje prste u moju sobu.*

XIV

Dete 404 sedi ispred tečnog drveta. I drvo i dete imaju povišenu temperaturu. Mehurići postaju vizuelni šum, siva zona u kojoj se biotehnologija pretvara u čistu, nekontrolisanu divljinu. Čuje se šapat stvaranja. Spojene čestice liče na nervni završetak lista. Dendriti i aksoni dečaka ostvaruju nove sinapse. *Ne liče li na otisak papratnjača na zidu pećine?*

Njegovi prstići su se, dok je spavao, savijali kao da pokušavaju da se uhvate za koru drveta. *Kora drveta je tiho pucketala pod kopitima divokoza.*

XV

U isto vreme, hiljadu kilometara severnije, koren onog mladog hrasta dodirnuo je prvi betonski stub napuštenog auto-puta. Bio je to poljubac koji će srušiti gradove.

XVI

17. oktobar 2085.

Maksim uzima olovku. Nacrtao je treću sliku: Jelenu i Dete 404 kako sede u krošnji hrasta koji raste usred njegove efikasne sobe.

Dok je povlačio poslednju liniju, prečišćivač vazduha je konačno utihnuo. Iz otvora za ventilaciju, umesto ozoniranog vazduha, ispao je jedan vlažan, zeleni žir. Maksim ga je uzeo u ruku. Bio je težak. Bio je stvaran.

U tom trenutku, na ekranu telefona pojavila se poslednja poruka od sistema:

Error 404: System is returning to the root.

XVII

10. jul 2130.

Poruka iz Maksimovog dnevnika objavljena je na vestima:

Šuma nam se približava. Šuma nam se približava. Priroda prolazi kroz vaše prozore. Čuvajte se.

SJEMENKA NADE

Helena Jovanović

Nikšić

„Da li si ti stvarno čudesna planeta Zemlja?“, upitalo je plašljivo dijete.

Sjedjelo je na travi, bosih nogu, sa rukama uprljanim od zemlje. Nebo je bilo teško od ljetne vrućine, one vrste vrućine koja kao da ne pripada ovom svijetu. Vrućine, koja je svojim talasima gušila blagodeti planete i ugnjetavala njene plodove.

„Jesam“, odgovorila je Zemlja tiho, skoro nečujno. „Samo me rijetko ko čuje“.

Dijete je začutalo na trenutak, razmišljajući onako kako samo djeca znaju, brzopleto i bezazleno.

„A zašto si onda tužna, draga planetice?“, drhtavim glasom reče plavooki dječak.

Zemlja je dugo ćutala prije nego što je smogla snage da izusti gorde riječi, koje bi mogle povrijediti maleno biće sa kojim je razgovarala.

„Nije to baš tuga“, rekla je. „Vi ljudi to tako zovete. Ja samo osjećam promjene. Moje bujne šume nestaju, neuhvatljive rijeke se umaraju, a vazduh nosi previše gnusnog dima.“

Dijete je prstom crtalo krugove po zemlji, kao da želi da razumije svijet.

„Jesmo li te povrijedili?“

„Vi pokušavate da živite, ali ste zaboravili da živite sa mnom, koja ne može da prati vaš tempo“, obrati se planeta nježno.

U tom momentu dijete pogleda svoje male, prljave ruke i reče:

„Ja sam mali. Ne mogu da zaustavim fabrike, niti mogu da pomjerim oblake dima. Ne mogu da se borim ni sa požarima, progutali bi me.“

Zemlja se nasmiješila onim tihim, sporim osmijehom, koji traje hiljadama godina. Baš onim osmijehom, koji šalje brodić nade, ali i barku opomene.

„Znam, čedo.“

Dijete je tada počelo da pretura po džepovima i izvuče nekoliko čudnih stvari: mali kamen, sjemenku, komadić papira i olovku.

„Vidi, Zemljice, ovo je sve što imam“, reklo je ozbiljnim tonom.

Zemlja je nagnula glavu, radoznalo.

„Šta ćeš sad sa tim?“

Dijete je prvo uzelo sjemenku.

„Posadiću ovo. Biće drvo. Drveće pomaže tebi, zar ne?”

„Pomaže, ono predstavlja moja pluća”, rekla je Zemlja tiho.

Onda je uzelo papir i olovku.

„Nacrtaću svijet kakav želim i pokazaću ga drugima. Niko neće moći da mi se suprotstavi. Biće toliko lijep da ću svakoga uspjeti da očaram.”

„I to pomaže, plavooki dječake”, reče umorna Zemlja.

Zatim je podiglo mali kamen.

„A ovaj kamen ću čuvati da me podsjeća da je sve počelo od zemlje.”

Zemlja je dugo ćutala, kao da sluša nešto duboko ispod planina i okeana.

„Znaš, ljudi uvijek misle da pomoć mora biti velika.”

Dijete je sleglo ramenima.

„Ja mogu samo male stvari.”

Zemlja je odgovorila glasom koji je zvučao kao vjetar kroz šumu:

„Sve velike promjene na meni počinju od malih stvari.”

Dijete je pažljivo zakopalo sjemenku u zemlju i pokrilo je rukama.

„Evo, ovo je moj poklon”, izusti ustreptalim glasom, prošaranim dječijom iskrenošću.

Tada je kroz travu prošao lagan vjetar, kao da je planeta duboko udahнула. Lišće je šaptalo, rijeka je zapjevala, a oblaci su se pomjerali.

„Hvala ti”, rekla je Zemlja.

Dijete je pogledalo oko sebe.

„Hoće li to biti dovoljno?”

Zemlja je odgovorila:

„Biće... ako i drugi počnu da darivaju svoje male poklone”.

Negdje duboko ispod zemlje, tamo gdje počinju šume, nešto je već počelo da raste. I dok je dijete stajalo, mali listovi su počeli da se šire po svijetu, pokazujući da ni jedno dobro djelo nije previše malo da bi pokrenulo revoluciju.

STARI TELEFON

Predrag Momčilović

Beograd

Lenka, Lenka odzvanjalo je prozračnim hodnikom stare, ali dobro održavane kuće, dok je sestričina tragala za svojom tetkom. Iz druge sobe začulo se još par puta: Lenka, Lenka, gde si? Mama nas čeka da zajedno idemo na dosadni sastanak zajednice. Ulazeći u narednu prostoriju – nekadašnji podrum, danas prostor za odmor i beg od nesnosnih vrućina – primetila je nešto zanimljivo na maloj plavoj drvenoj stolici koju su prošle godine zajedno restaurirale i farbale. U otvorenoj kutiji nalazio se mobilni telefon. Prepoznala je da je reč o starijem modelu iz vremena pre Velike transformacije, jer nijedan njegov deo nije bilo moguće zameniti. Zapitala se šta su ljudi ranije radili kada bi im se pokvarila baterija ili samo jedno dugmence. Izgleda da je slična sudbina zadesila i ovaj stari tetkin telefon, ali zašto ga nije odnela u lokalnu popravljionicu ili rastavila na delove ako je već neispravan. Uz telefon nalazila se gomila kablčića sa različitim završecima, koji su delovali gotovo jednolično. Tek iz četvrtog pokušaja Tanja uspeva da uglavi vrh jednog od kablčića u telefon i uključi ga u punjač.

Na njeno veliko iznenađenje, posle desetak sekundi čekanja ekran je počeo polako da se pali, a sistem da se podiže. Tanja je sada još zbunjenija, ako je telefon još uvek funkcionalan, zašto ga tetka nije duže koristila? Ona celi život koristi isti telefon, iako ga je do sada više puta popravljala. Sa delovima iz popravljionice i alatom iz škole, to je uvek bio posao od petnaestak minuta. Nakon nekoliko minuta telefon je spreman za rad, iako na ekranu piše da je 5. mart 2026. godine, skoro pet godina pre njenog rođenja i tri godine pre Velike transformacije. Dok gleda čudne ikonice na telefonu, pita se šta su sve te aplikacije predstavljale i jesu li zaista bile neophodne za svakodnevni život. Ona sada na telefonu ima svega nekoliko stvari. Većinu aplikacija ne uspeva da otvori, jer im je istekla licenca, ali začudo jedna radi. Čini se da su podaci ostali sačuvani, pa joj ta aplikacija otvara prozor u svet od pre dvadeset godina.

Prva stvar na koju je naletela su vesti o ratu u jednom delu sveta, zatim o bombardovanju u drugom, a treća o genocidu. Ovako grozan početak uzdrmao je Tanju, ali je nije obeshrabrio da nastavi sa skrolanjem, iako se pitala je li se pre transformacije išta dešavalo osim ratova. Srećom, danas je to pitanje gotovo rešeno, jer je svuda u svetu zabranjena proizvodnja oružja. I dalje ima konflikata, ali su mnogo manjih razmera i sve redi. Dok video prikazuje beskrajnu kolonu

tenkova i mlazne avione, pita se kolika je bila njihova emisija gasova staklene bašte i koliko je metala bilo potrebno za izradu jednog nosača aviona.

Konačno stiže do nečeg lepšeg, i to mnogo lepšeg, slika nekih dalekih destinacija, ali ne samo fotografija nego i opisa ljudi koji su ta mesta posetili. Iz tih opisa Tanja shvata da je ranije bilo sasvim normalno otputovati na par dana na Sejšele, Mauricijus, Šri Lanku... Danas su te destinacije znatno izmenjene, jer se biolozi bore da spasu ono malo preostalog biodiverziteta. Upravo su ova mesta prva pogođena porastom mora i sve češćim nepogodama. Deluje gotovo neverovatno da je neko nekada mogao da sedne u avion i potroši jednaku količinu goriva koju danas prosečna osoba potroši tokom celog života, samo za jedno putovanje na ove daleke destinacije. A po slikama se čini da su neki ljudi putovali i nekoliko puta godišnje, dok su drugi imali i privatne avione, što je iz sadašnje perspektive potpuno neshvatljivo. Njena tetka Lenka je pre nekoliko godina imala veliko putovanje po Evropi, vozom, i čini se da će još dugo pričati o njemu, jer ko zna kada će ponovo ići tako daleko.

Izgleda da su se i pre dvadeset godina ljudi žalili na iste stvari kao i danas, na temperature. Ipak, po podacima, tada je temperatura u Banatu bila u proseku dva stepena niža. To ljudima iz gradova možda nije izgledalo mnogo, ali za nju, odraslu na selu, nakon što su se roditelji odselili iz Beograda, jasno je koliko dva stepena znače. Gotovo svo voće koje je sadio njen deda morali su da zamene klimatski otpornijim vrstama koje zahtevaju manje vode. Time su se prinosi delimično smanjili, pa jabuke postaju sve dragocenije, i više im nikakva reklama nije potrebna.

A upravo reklame Tanja tek nakon nekoliko minuta skrolanja primećuje i čini se da ih ima posvuda. Gotovo svaki drugi sadržaj na ovoj staroj društvenoj mreži bio je reklama, na jednoj se nude suplementi za bolje zdravlje, na drugoj aplikacija za izbegavanje burnouta, treća je za kladionicu, četvrta za bankarske kredite, i tako u nedogled. Čini se da je čitav prostor bio zagušen reklamama. Danas je to, čak i u velikim gradovima, strogo regulisano. U Opovu su se sa reklamama izborili još na početku, dok je ljudima u Beogradu trebalo vremena, ali je napokon zabranjeno bilo kakvo reklamiranje i u javnom prostoru i na društvenim mrežama. U Beogradu su pre nekoliko godina imali i veliku akciju „Drvo umesto bilborda“, u kojoj su na mestima svakog bilborda i velike reklame posadene sadnice klimatski otpornih vrsta. Njihov puni efekat, međutim, biće vidljiv tek za petnaestak godina.

Tanji deluje interesantno činjenica da si, ukoliko imaš para, mogao da naručiš šta god poželiš i da ti bude isporučeno na kućnu adresu. Ljudi su masovno kupovali na ovaj način. Ali zatim pronalazi podatke da su zbog toga dostavljači

radili u očajnim uslovima, da su padali u nesvest od vrućine, a da je sva ta plastika završavala u moru i u telima životinja i ljudi u obliku mikroplastike, dok je tekstil masovno završavao na deponijama. A tek koliko su dobrih trenutaka ljudi tada propuštali zato što su zanemarili šivenje! Njen odnos sa tetkom dobrano je izgrađen prepravkom i pravljenjem novih odevnih komada od starih stvari koje su nalazile kod babe u ormaru ili nabavljale na buvljacima.

Čini se da su mladi i deca i pre Velike transformacije imali puno obaveza, ali su one izgledale potpuno drugačije, jer je u nekim delovima sveta još uvek postojao prisilni dečiji rad. Na to joj je pažnju skrenuo gotovo zaboravljeni članak o dečijem radu u Kongu i urušavanju velikog rudnika kobalta, koji se masovno eksploatisao za potrebe razvoja tehnologije i industrije rata. Danas je većina ovih rudnika zatvorena, ali se pojavilo novo rudarstvo – rudarenje po starim deponijama iz kojih se izvlače još uvek korisni materijali za reciklažu. Ovaj posao je sada organizovan tako da svaka odrasla osoba jednom godišnje odlazi na deponiju kako se ne bi ponovile situacije iz vremena pre transformacije, kada su Romi sakupljači obavljali sav taj prljavi posao.

Dok skrola kroz stari telefon, Tanja gubi pojam o vremenu i zaboravlja da već kasne na sastanak lokalne zajednice. Danas su česti sastanci zajednice i odlučivanje na najnižem nivou, pa i to da tinejdžeri ravnopravno učestvuju u društvenim raspravama. To deluje kao zagarantovana normalnost, ali pre samo nekoliko decenija mnogi ljudi su živeli u autoritarnim i diktatorskim režimima bez mogućnosti da se njihov glas čuje. Tanjini roditelji proveli su mladost na ulicama protestujući, a i danas sa entuzijazmom učestvuju u odlučivanju zajednice.

Tanja bi radije izbegla poneki od tih, često dosadnih sastanaka, ali zna da bi, ako ona i njene drugarice odustanu, škola, a i budućnost, mogle izgledati onako kako to matorci zamišljaju, a ne kako one žele.

Ubrzo se na telefonu pali upozorenje da ograničeno dnevno vreme korišćenja ove mreže ističe za minut. Tetka je još pre dvadeset godina uvodila sebi samoograničenja, iako joj je sve bilo dostupno na jedan klik. Izgleda da je predosetila šta dolazi i spremala se za drugačiju budućnost.

NAD SAHAROM JE UVEK VEDRO

Marija Vulović

Čajetina

Kad se rode, moje unuke
neće videti sneg.
U martu cvetaju biljke
koje su nekad čekale maj.

Negde gore, tope se glečeri.
Gnoj sunca curi kroz ozonsku rupu
i kaplje mi za potiljak.

Mostovi pamte
korita puna vode i zlatopere ribe.
U parku raste drveće
koje nije odavde.

Deca crtaju planetu koja je nekad
bila plava i zelena
i pitaju da li je nebo upamtilo oblake.

Nad Saharom je uvek vedro,
ali to ne obećava više od pustinje.
Zato u pukotinama asfalta
sadim majušni cvetnjak.

On je poruka nerođenima,
usude li se da se rode:
znali smo da je svet lomljiv,

i pokušali smo
da ga naučimo
da ponovo diše.

OTISAK – POSTSCRIPTUM

Nevena Matijević Đuranović
Podgorica

Dok oluja mesecima tutnji iznad napuštenih gradova, električna pražnjenja povremeno obasjavaju ruševine pre nego što se nova količina kiseline izlije na istopljene slojeve fasada. U podrumu jedne od ruina vladaju mir i tišina, najsličniji vakuumu.

Na zidu, pored davno spuštenih rolo-vrata štamparije, još uvek se vidi tabela sa rasporedom smena ispunjena do pola. Kao da bi svakog časa neko mogao da uđe i nastavi rad. Kroz pomrčinu se naziru velike mašine u pravilnim redovima, i dalje priključene na izvore struje koje odavno nema. Ormari su puni radnih košulja i pantalona umazanih bojama, a pigmenti sa njih, zaštićeni mrakom, ostali su jedino sećanje na kolorit davno napuštenog sveta.

Dublje, u jednom zaboravljenom uglu magacina, gde se više ništa ne pokreće osim vlage u zidovima, stoje poslednji slogovi davno otisnutog papira. Svet napolju već je odavno prestao da razmenjuje štampanu reč i da se seća mesta sa fotografija koje blede. Papiri sa površine davno su razloženi do praha.

Kisela kiša pronašla je put kroz pukotine i natopila naslage hartije, a visoki slog je nesvesno poslužio kao filter za hemikalije, isporučivši jalovoj zemlji ispod sebe tek toliko čistu vlagu da se nešto pokrene. U toj vlažnoj tami, u pukotini betonskog poda, leži seme koje je nekada davno doneo neko na cipeli ili na krznu dovukao sada, verovatno, izumrli glodar. Orošeno vlagom, počelo je ponovo da oseća prostor van svoje ljuske. I kako se postaje drvo.

Na vrhu papirne gomile koja se polako razgrađivala i nestajala u nepovrat, dok je pod njom, klijao život, nazirala se jedna stara vest, štampana slabim otiskom: da je masa svega što je čovek sagradio postala veća od ukupne biomase Zemlje. Niko više nije znao odakle je taj tekst preuzet, niti ko ga je prvi napisao.

Dok je koren tražio mikropukotine kroz hladni beton kako bi se u njima učvrstio, stabljika se probijala kroz sve mekše slojeve i upijala u sebe ostatke boje i priča. Kolevka od papira koja ju je izmamila u život polako je postajala ona sama. Sigurnost vlažne celulozne opne je bleдела. Došlo je vreme da se ponovo podseti kako se to drvo nekada hranilo, kada prestane da bude samo klica. Lelujavo je krenula naviše kroz preostale slojeve. Ka neizvesnosti sopstvenog oblika, koji više nije bio onaj prvobitno upisan u semenu, ali još ni sasvim nov.

Ispod svih slojeva, mrak je iznedrio život i štitio ga od svetlosti, dok ne ojača dovoljno da joj se izloži.

Sufinancira
Europska unija

Centar za
životnu sredinu

THE STORY OF THE
1.5° C LIMIT

SOLUTIONS AND STORYTELLING
OF YOUTH FROM WESTERN BALKAN

booksa

ZERO
WASTE
MONTENEGRO

CK13

Zelena akcija ISBN 978-953-6214-76-1

Kulturtreger ISBN 978-953-8256-35-6